

SZAKNYELV ÉS SZAKFORDÍTÁS

Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról

2008

Szerkesztette: Dróth Júlia

Lektorálta: Heltai Pál

ISSN 1587-4389

Szent István Egyetem, Gödöllő,
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
2008. december

TARTALOM

I. FORDÍTÁSTECHNIKA ÉS TERMINOLÓGIA

VERESNÉ VALENTINYI KLÁRA:

Explicitáció vizsgálata blattolt szövegeknél

FATA ILDIKÓ:

Funkcionális és fordítási ekvivalensek kontrasztív vizsgálata a magyar és német nyugdíj-biztosítás példáján illusztrálva

DRÓTH JÚLIA:

Köznévi betűszók a köznyelvben és a szakmai szövegekben

HEGYESI JÓZSEF:

A környezetvédelmi szaknyelv egyes nemzetközi betűszavainak fordítási problémái

KRIFATON CSILLA:

A környezetvédelem szakterületének terminológiai problémái

II. A FORDÍTÁS GYAKORLATA

GÁL-BELEY TÜNDE:

Hogyan segít a fordítói munkaközvetítő rendszer a pályakezdő fordítónak?

III. A FORDÍTÓKÉPZÉS MÓDSZERTANA

ASZTALOS-ZSEMBERY ESZTER:

A szakfordítóképzés tanfordításainak hibaelemzésen alapuló értékelése gyakorlati megközelítésben

IV. NYELVHELYESSÉGI KÉRDÉSEK

HÓDI BERNADETT:

Magába foglal – magában foglal: van-e különbség?

DECSI-KISS DORKA:

Harminc paronima

I. FORDÍTÁSTECHNIKA ÉS TERMINOLÓGIA

EXPLICITÁCIÓ VIZSGÁLATA BLATTOLT SZÖVEGEKNÉL

Veresné Valentinyi Klára

AZ EXPLICITÁCIÓ FOGALMÁNAK MEGJELENÉSE A FORDÍTÁSTUDOMÁNYBAN

Az explicitáció fogalma először Vinay és Darbelnet művében (1958) jelenik meg: a szerzők szerint az explicitáció olyan fordítási művelet, amelynek során a fordító a célnyelvben explicitté tesz valamit, ami a forrásnyelvben implicit maradt, ugyanis az a forrásnyelvi kontextusból vagy a szituációból ismert volt. Később Shosana Blum-Kulka (1986) fogalmazza meg az explicitációs hipotézist, amelynek lényege az a feltételezés, hogy a fordított szövegek több kohéziós eszközt használnak, redundánsabbak és explicitebbek, mint az eredeti szövegek. A magasabb fokú explicittség a fordítás általános jellemzője.

EXPLICITÁCIÓS KUTATÁSOK

Blum-Kulka tanulmányát követően egyre több külföldi és belföldi kutatás irányult az explicitációs hipotézis vizsgálatára; itt csak a magyar kutatások közül említünk néhányat: Klaudy és Klaudy et al. (2001–2003), Pápai (2001–2004), Kusztor és Atayan (2003), illetve Heltai és Heltai et al. (2002–2005).

BLATTOLT SZÖVEG EXPLICITÁCIÓS VISZGÁLATA

Az explicitáció eddigi kutatása nem terjedt ki blattolt szövegekre, ezért megnéztük, hogy az angoloról magyarra blattolt (írott szöveg alapján fordított szóbeli) szövegek hossza – a fordított szövegekéhez hasonlóan – eltér-e az eredeti forrásnyelvi szövegek hosszától, azaz a blattolt szövegek is explicitebbek-e, mint az eredeti szövegek. A vizsgálat során 45 főt kértünk meg arra, hogy egy-egy szöveget fordítsanak le, tolmácsolják¹ és blattolják, majd a szövegek hosszúságát – a szavak száma alapján – összehasonlítottuk.

EREDMÉNYEK: BLATTOLT SZÖVEGEK

A blattolt szövegek már ránézésre is hosszabbak voltak, mint az eredeti szöveg. A statisztikai elemzés eredményei alapján pedig – 90%-os megbízhatósági (10%-os szignifikancia) szint mellett – megállapítottuk, **hogy a blattolt szöveg hosszabb, mint az eredeti (forrásnyelvi) szöveg.**

¹Az ismertetett kutatás egy nagyobb kutatás részét képezte, aminek keretében a fordított és tolmácsolt szövegek hosszát is vizsgáltunk, de most a fordított és tolmácsolt szövegek vizsgálatára nem térünk ki.

AZ EXPLICITÁCIÓ OKAINAK ÖSSZEGZÉSE

Ezután eredményeinket és a fent említett kutatásokat tovább gondolva – elsősorban Hel-tai (2003, 2005) tanulmányából kiindulva és az ő kvalitatív vizsgálati módszereit adaptálva – megnéztük, hogy miért hosszabbak a blattolt szövegek az eredeti forrásnyelvi szövegek-nél. Az alábbi táblázatban néhány példát mutatunk be eredményeinkből.

1. sz. táblázat: Az explicitációt kiváltó okok blattolt szövegekben, példákkal

Az explicitációt kiváltó okok	Példák
1. Nyelvrendszerbeli különbségek: a forrásnyelv és a célnyelv nyelvtani rendszerének eltérései miatt kötelező átváltások (nyelvi explicitáció)	
	Nem vizsgáltuk (enélkül nem kaptunk volna értelmes célnyelvi szöveget, nem tudatos)
2. Nyelvrendszerbeli különbségek: a forrásnyelv és a célnyelv nyelvtani rendszerének eltérései miatt nem kötelező átváltások (nyelvi explicitáció)	
Prepozíciós jelző, igenév → felbontás + kiegészítés; főnévi jelző felbontása; kötőszó kifejtése	Village people ⇒ a falubeliek The Queen arrives in procession to open the Tournament... ⇒ A királynő kíséretével megérkezik azért, hogy megnyissa a Lovagi Tornát...
3. Nyelvrendszerbeli különbségek: a forrásnyelv és a célnyelv lexikai rendszerének eltérései miatt kötelező átváltások (nyelvi explicitáció)	
Egyszerű szó → összetett szó (rendszeres megfelelés)	Visitors ⇒ idelátogatók
4. Nyelvrendszerbeli különbségek: a forrásnyelv és a célnyelv lexikai rendszerének eltérései miatt nem kötelező átváltások (nyelvi és valódi explicitáció)	

<p>Lexikai szétbontás, betoldás a szokásos kollokációk, szókapcsolatok vonzásában; szemantikailag hiányos kifejezések kiegészítése, külön mondattá alakítása (az elsődleges célközönség számára következtetéssel elérhető, a másodlagos olvasóközönség számára a fordító explicitálja a tartalmat)</p>	<p>Dress ⇒ öltözködési szokások Energy⇒az energia felhasználása</p>
<p>5. Szövegépítési ismeretek: a forrásnyelv és a célnyelv szövegépítési eltérései miatt gyakran szükséges, nem kötelező átváltások, a szövegkohézió biztosítására való törekvés (valódi – szövegértést elősegítő – explicitáció/ esetenként fordításspecifikus explicitáció)</p>	
<p>Szövegépítéssel kapcsolatos szétbontás/ betoldás: kötőszó, utalószó hozzáadása; visszautalás preszuppozíciós elemmel</p>	<p>Is it true that...? ⇒ Igaz az, hogy ...? Many say that...⇒ Sokan azt mondják, hogy...X (<i>illetve, tehát, is, szintén, valamint, még, akár</i> gyakori használata, önkorrekcióval kapcsolatos)</p>
<p>6. Pragmatikai eltérések: a forrásnyelv és a célnyelv pragmatikai eltérései miatt gyakran szükséges, nem kötelező átváltások, a bennfoglalt pragmatikai jelentések hozzáférhetőbbé tételére való törekvés (valódi – szövegértést elősegítő – explicitáció)</p>	
<p>Pragmatikai jellegű szétbontás/ betoldás: nyomatékosítás, a szöveg pragmatikai funkcióján alapuló betoldás, beszédaktusok explicitálása</p>	<p>Visitors set their own pace. ⇒ A látogatók maguk szabják meg az iramot. Why do the Amish live the way they do? ⇒ Vajon miért élnek az amisok úgy, ahogyan élnek?</p>
<p>7. Eltérő háttérismeret, elvárások: a forrásnyelvi és a célnyelvi olvasó eltérő háttérismereteinek eltérései miatt szükségesnek érzett nem kötelező betoldások (valódi – szövegértést elősegítő – explicitáció)</p>	
<p>Eltérő háttérismeretek miatti explicitációs betoldás (reáliák)</p>	<p>Bosworth Field ⇒ A Bosworthi Csatamező The People's Place ⇒ A People's Place Galléria és Múzeum</p>

8. Mentési stratégiák (nem tekinthetők valódi explicitációnak (Okai: időnyerési stratégia, fordítói kompetencia hiánya, szimulált blattolási szituáció), de növelik a szöveg hosszát.

Mentési stratégiák: utólagos magyarázat, félreértelmezés kiegészítése, a lekerekítéshez időnyerő ismétlés, újrakezdés, önkorrekció: elvesztettem a fonalat – miről is beszélek?

Ezeket is tehát pont úgy készítik el őket....

ÖSSZEFOGLALÁS

Bár jócskán találtunk példát a Heltai tanulmánya szerinti valódi és (természetesen) nyelvi explicitációra (lásd. 1. sz. táblázat), esetünkben a blattolt szövegek hosszúságát az általunk „mentési stratégiának” nevezett stratégia alkalmazásával indokolhatjuk. A hallgatók azért alkalmazták ezt a stratégiát, mert így próbáltak időt nyerni, kompenzálni a szöveg nehézségét, a fordítói kompetenciájuk hiányát. Az explicitáció ez esetben nem tekinthető valódi explicitációnak, elsősorban a blattolási szituációval van összefüggésben. Danks (1995) interaktív modellje szerint ezt a szituációt a következőképpen jellemezhetjük.

A blattolási szituáció jellemzői:

A *feladat* fő jellemzője esetünkben, mint a blattolásnál általában, az volt, hogy a hallgatók rendelkezésére álló idő korlátozott volt. A kimeneti elvárások ugyanakkor mérsékeltébbek, mint fordítás esetén, mivel szóbeli fordításról van szó, és mivel az adott szituációban az osztálytermi körülmények miatt nem volt tényleges célközönség, nem lehetett formális blattolási szituációt szimulálni.

A *szöveg* paraméterei közül szerepet játszott a szöveg is: a szöveg regisztere. A jelen esetben ez idegenforgalmi prospektus volt, amely sokszor jelzésszerű felsorolásokat, illetve utalásokat tartalmaz, amelyek megértése az adott kultúra ismeretét, visszaadása gyakran explicitációs műveleteket igényel.

A *fordító* paraméterei Danks szerint szintén jelentősen befolyásolják a fordítás folyamatát. Itt ki kell emelnünk a fordító nyelvtudását és fordítói kompetenciáját, mely ebben az esetben még nem érte el a hivatásos fordító, illetve tolmács szintjét, és ez a fordítás gyorsaságát és minőségét befolyásolta.

Danks és Gile (1994) szerint minél pontosabban akarja a fordító az írói szándékot visszaadni, annál több szinten és annál mélyebben kell elvégeznie a forrásnyelvi szöveg feldolgo-

zását. Vizsgálataink azt mutatták, hogy a feldolgozás mélysége a blattolásnál inkább lineáris, frázis- és mondatszintű volt (*bottom up*), mint szövegszintű (*top down*). Az időhiány, a szöveg típusa, a blattolók kompetenciája és a tényleges célközönség hiánya miatt a hallgatók blattolása szükségszerűen a szó szerintibb, szemantikai fordítás felé tendált. Ugyanakkor ez a fordítási mód gyakran együtt járt a szöveg hosszának növekedésével: a blattolt szövegekben nagy gyakorisággal fordulnak elő újakezdések, ismétlések és önkorrekciók. Ennek fő oka az időhiány és a fordító kompetenciájának korlátai, illetve a blattolási szituáció (nem formális tolmácsolás közben igényelt szimulált blattolás, az autentikus célközönség hiánya) és a feladat céljának felfogása volt.

A fordítói kompetencia korlátai miatt gyakran volt szükség önkorrekcióra, amelynek időszükségletét nem határolta be a feladat. Időnyerés céljából került sor hezitálásra, ismétlésre, valamint bizonyos felbontásokra és betoldásokra is, amelyeknek nem annyira az explicitálás volt a célja, hanem az időnyerés². Ezek a stratégiák tehát látszólag explicitációs jellegűek, de valójában inkább automatikus stratégiák, egyes forrásnyelvi szavak állandósult szókapcsolatait jelentik. Ezek a műveletek növelik a blattolt szövegek hosszát, de csak az explicitáció tágabb értelmezése szerint tekinthetők explicitációnak. A *valódi* explicitáció, amely a szöveg feldolgozását is megkönnyíti, a vizsgálatban szereplő blattolt szövegekben ritka volt.

Az ismétlések, újakezdések jelentős része azzal kapcsolatos, hogy a vizsgálatban nem tapasztalt fordítók vettek részt, akik sokszor nem látták át a teljes mondatot, illetve szöveget, gyakran elindítottak egy nyelvtani szerkezetet, amelyről kiderült, hogy nem lehet folytatni, tehát újra kell kezdeni. Gyakorló tolmácsok feltételezhetően kevesebbszer kényszerülnek ilyen megoldásokra, de feltételezhető, hogy ott is előfordul időnként hasonló probléma.

Az ismétlés és az önkorrekció mellett itt – *ad hoc* jelleggel – néhány egyéb „mentési stratégiát” is megjelöltünk. Ilyennek tűnik az utólagos magyarázat: amikor a vizsgálatban szereplő hallgatók elsőre nem tudtak jól visszaadni egy kifejezést, utólagos magyarázatot, néha hosszú körülírászerű fordítást fűztek hozzá.

Hasonló mentési stratégia a mondat valamilyen általános jelentésű kifejezéssel való kiegészítése, amikor a fordító már nem emlékszik, mit is mondott korábban (elveszítette a fonat). A kiegészítés olyankor is szükségessé válhat, ha a fordító félrefordít valamit.

Következtetések

Mivel kutatási eredményeink nem bizonyultak meggyőzőnek, azaz a blattolt szöveg hosszúságát nem „valódi explicitáció” eredményezte, hanem a fent jellemzett blattolási szituáció, a blattolt szövegek explicitációs vizsgálatát tapasztalt fordítókra is ki kell terjeszteni, a kutatást valódi blattolási szituációban célszerű megismételni.

² Mindez Daniel Gile „feldolgozáskapacitás-modelljével” is magyarázható, amely szerint blattolásnál nem beszélhetünk memória-erőfeszítésről, mert a szöveg a blattoló előtt van, ezért a felszabaduló mentális energiát, időt a számára nehézséget okozó szakaszokra fordíthatja, legyen az megértés vagy szóbeli produkció, amit az önkorrekciók nagy száma mutat.

IRODALOM

- Blum-Kulka, S. 1986. *Shifts of Cohesion and Coherence in Translation*. In: House, J. et al. (eds.)
- Danks, J. H. 1995. *The Psycholinguistics of Reading and Translation*. In: Neubert, A., Shreve, G. (eds.) 101–110.
- Gile, D. 1995. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Heltai, P., Juhász, G. 2002. *A névmások fordításának kérdései angol–magyar és magyar–angol fordításokban*. Fordítástudomány, IV. évf. 2. sz. 46–62. 2002.
- Heltai, P. 2003. *Az explicitáció egyes kérdései angol–magyar szakfordításban*. Debrecen. Porta Lingua: Szaknyelvtanításunk az EU kapujában. (Feketéné Silye Magdolna, szerk.). Debrecen, DE ATC. 2003, 173–198.
- Heltai, P. 2005a. *Explicitation, Redundancy, Ellipsis and Translation*. In: Károly, K. and Fóris, Á. (eds.) *New Trends in Translation Studies*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 45–74.
- Heltai, P. 2005b. *Explicitation, Redundancy, Ellipsis, Processing and Translation*. Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia, Lodz.
- Heltai, P. 2005c. *Explicitation and Ellipsis*. Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia, Pécs.
- Klaudy, K. 2001b. *The Asymmetry Hypothesis*. Testing the Asymmetric Relationship between Explicitations and Implicitations. Paper presented at the Third International Congress of the European Society for Translation Studies, “Claims, Changes and Challenges in Translation Studies”, Copenhagen 30 August–1 September 2001.
- Klaudy, K. 2002. *A fordítási univerzálékról (különös tekintettel az egyszerűsítésre)*. In: Fóris, Á. et al. (ed.): *A nyelv nevelő szerepe*. A XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye. Pécs: Lingua Franca Csoport. 481–486.
- Klaudy, K. 2003b. *Az implicitációról*. In: Navracics, J., Tóth Sz. (eds.) *A nyelvek és interdiszciplinaritás*. Köszöntőkönyv Lengyel Zsolt 60. születésnapjára. Szeged: Generália. 70–75.
- Klaudy, K. – Károly, K. 2002a. *Repetition in professional and trainees’ translations*. In: Hung, E. (ed.): *Teaching Translation and Interpreting*, 4, Benjamins Translation Library, Vol. 42. Amsterdam: Benjamins. 99–113.
- Klaudy, K. – Károly, K. 2002b. *A lexikai ismétlés szövegalkotó szerepe a fordításban*. In: Andor, J., Benkes, Zs., Bókay, A. (eds.): *Szöveg az egész világ: Petőfi S. János 70. születésnapjára*. Budapest: Tinta Kiadó. 318–328.
- Kusztor, M. and Atayan, V. 2003. *Az explicitációs hipotézis néhány elméleti kérdéséről*. (On some theoretical issues of the explicitation hypothesis.) *Fordítástudomány* 5 (2), 5–17.
- Pápai, V. 2001. *Az explicitációs hipotézis vizsgálata*. Doktori (PhD) értekezés. Győr–Pécs: Pécsi Tudományegyetem. Nyomtatásban nem jelent meg.

- Pápai V. 2002. *Fordítási univerzálék: az explicitáció.*In: A nyelv nevelő szerepe. A XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye. Szerk. Fóris Ágota, Kárpáti Eszter, Szűcs Tibor. Lingua Franca Csoport, Pécs, 2002, 486–493.
- Pápai, V. 2004. *Explicitation: A universal of translated text?* In: Mauranen, A. and Kujamäki, P. eds) 2004. *Translation Universals. Do they exist?* John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 143–164.
- Vinay, J. P. – Darbelnet, J. 1958, 1977. *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction.* Paris: Didier.

FUNKCIONÁLIS ÉS FORDÍTÁSI EKVIVALENSEK KONTRASZTÍV VIZSGÁLATA A MAGYAR ÉS NÉMET NYUGDÍJBIZTOSÍTÁS PÉLDÁJÁN ILLUSZTRÁLVA

Fata Ildikó

0. BEVEZETÉS

A szakfordító gyakran fogalmazza meg magában azt a kívánságát, hogy milyen jó is lenne, ha a fordítandó szakterület fogalmi rendszerének kontrasztív vizsgálatát a konkrét fordítói megbízás előtt elvégezné helyette valaki, hogy ő maga aztán a kész, a két nyelv / szakterület vonatkozásában a rendszer- és szövegszintű megfeleltetéseket és különbségeket feltáró „kézikönyv” mint fordítói segédeszköz segítségével elvégezhesse a fordítást.

Bár manapság egyre gyakoribb, hogy a megbízó terminológiai adatbázist, párhuzamos szövegeket, valamint korábbi fordításokat bocsát a fordító rendelkezésére, az egyes szakterületek, fordítási relevanciával bíró szakszövegfajták tudományos igényű kontrasztív vizsgálata egyelőre még ritkaságszámba megy a magyar szakirodalomban.

Éppen ezért öröndetes az a tény, hogy az utóbbi években megszorodtak a gyakorló fordítók és fordítástudománnyal, illetve terminológiával foglalkozó szakemberek által írt tanulmányok, fordítástechnikai útmutatók, melyek egy-egy fordítási relevanciával bíró szakterület (pl.: mezőgazdaság, jog, informatika), illetve konkrét szakszövegfajták (pl.: turisztikai szakszövegek, tudományos dolgozatok) kontrasztív, fordítás szempontú vizsgálatával foglalkoznak. Előbbire példaként említhetjük a Környei (2006) által szerkesztett tanulmánykötetet, utóbbira pedig Károly (2006) és Kovácsné Dudás (2007) tanulmányait. Ide sorolhatók továbbá azok a monográfiák, konferencia-előadások, illetve szakmai anyagok is, amelyek a fordítás terminológiai szempontú megközelítésének fontosságát hangsúlyozzák, és a **fordító-terminológus** profilját, tevékenységi körét körvonalazzák (ld. Fischer 2008, Fóris 2005:91ff., Környei 2008, illetve Rádai-Kovács 2008).

Tanulmányomban a magyar és a német nyelv vonatkozásában egy konkrét szakterület, a nyugdíjbiztosítás példáján keresztül szeretném ráirányítani a figyelmet arra a terminológián és a fordítástudomány metszéspontjában álló határesetre, amely a szakfordítás szempontjából különös jelentőséggel bír, de egyelőre még meglehetősen elhanyagolt kutatási terület: a terminológiai rendszerek fordításalapú elemzése.

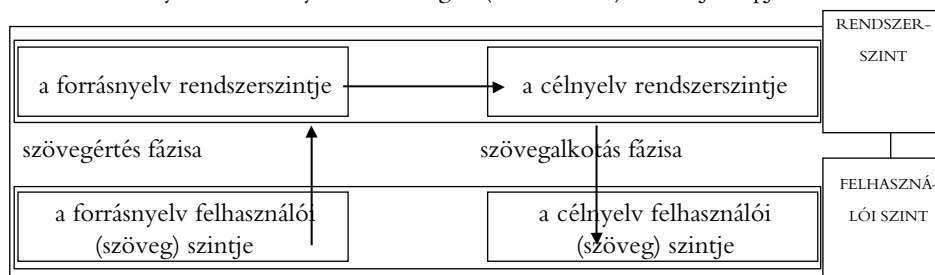
A fordítástudomány és a terminológián közötti különbségek számbavétele után (ld. 2. fejezet) arra következtethetünk, hogy a terminológia fordítás szempontú megközelítése elsősorban a fordítástudomány, a fordítási szakemberek érdekében áll, ezért **profiljukat**

– az alábbiakban bemutatásra kerülő néhány munkamódszer segítségével – célszerű lenne a **fordító-terminológus** tevékenységi körrel **bővíteni**.

1. A FORDÍTÁSI FOLYAMAT MODELLÁLÁSA

A fordítás folyamatát Worbs (1997) nyomán szövegközpontú kommunikációs folyamatként definiáljuk. A fordítók munkájuk során szituációhoz kötött szakszövegekkel – „**Fachtexte-in-Situation**” (Worbs 1997: 499) – dolgoznak állandó szoros határidők mellett, ezért a gyors és hatékony munka érdekében valamennyi fordítandó szakterület vonatkozásában szükségük lenne aktuális és pontos információkat tartalmazó, a fogalmi összefüggéseket áttekintő összefoglalókban bemutató fordítói segédeszközökre, amelyek a forrásnyelvi és célnyelvi funkcionális fogalmi megfeleltetéseken túl szöveg szintű forrásnyelvi és célnyelvi megfeleltetéseket is tartalmaznak.

A fordítási folyamatot Gerzymisch-Arbogast (1996: 245ff.) modellje alapján értelmezzük:

1. ábra: A fordítási folyamat ábrázolása Gerzymisch-Arbogast (1996, 245) nyomán

A fordítási folyamat során (ld. 1. ábra) a fordító a **rendszerszintek** („System-Ebene”) – és az **alkalmazási** („Verwendungs-Ebene”) **szintek** között mozog. A fordítási folyamat három szakaszra bontható: A szövegértés fázisában a célnyelvi szöveg megértése áll a középpontban, a szakszókincs kontextusbeli értelmezése történik. A fordítónak a szakkifejezések fogalmi megfejtéséhez terminológiai rendszer-információkra is szüksége van. Az átvitel szakaszában a fordító a rendszerszinten mozog, ahol a forrásnyelvi terminusokat összeveti a célnyelvi terminusokkal. Ezt követi a szövegalkotás fázisa, amelyben a fordító a célnyelvben talált rendszerterminust visszavezeti a konkrét szöveg szintjére, és célnyelvi szöveget alkot.

2. A FORDÍTÁSTUDOMÁNY ÉS A TERMINOLÓGIATAN KÜLÖNBSÉGEI

Az alábbi pontban megkíséreljük számba venni a fordítástudomány és a terminológiatan között fennálló néhány fontos különbséget, rávilágítva kutatásuk eltérő tárgyából és relevanciájából fakadó munkamódszereikre és következtetéseikre.

1. Mind Worbs definíciójából, mind pedig Gerzymisch-Arbogast modelljéből kiderül, hogy a forrásnyelvi szöveg célnyelvi szöveggé alakítása a **szemasziológiai-onomaszi-**

ológiai-szemasziológiai megközelítés sorrendjét követeli meg. A fordító munkája során (megfelelő kétnyelvű szakszótárak hiányában) leggyakrabban párhuzamos szövegekkel és korábbi fordításokkal dolgozik, amelyek a forrásnyelvi szaknyelvi kifejezéseket a célnyelven tartalmazzák. A terminológus feladata a szakterület fogalmi rendszerének nyelvtől független feltérképezése és modellálása, majd a két fogalmi rendszer egymásra vonatkoztatása, funkcionális megfeleltetések keresése. A terminológus munkája során az **onomaszológiai elv szerint** jár el.

2. Egy másik fontos különbség a fordítástudomány és a terminológián kutatási tárgya között, hogy a fordítás szövegközpontúságából adódóan a fordító csupán a szakterület azon szövegeivel foglalkozik, és keresi a fogalmi-fordítási megfeleltetéseket, amelyek a konkrét szakszövegben előfordulnak, vagyis fordítási relevanciával bírnak; épp ezért az általa követett **eljárás szelektívnek mondható**. A terminológus ugyanakkor az adott **szakterület egészének** fogalmi rendszerét alkotja meg, majd a két nyelv fogalmi rendszereit veti egybe.

3. Hasonlóan a kontrasztív nyelvészet és a fordítástudomány különbségeit feltáró megállapításokhoz (ld. Klaudy 2004: 23), a fordítástudomány és a terminológián közötti különbségeket vizsgálva is megállapíthatjuk, hogy a fogalmi rendszerek terminológiai egybevetése **kétirányú folyamat**, míg a fordítási ekvivalensek egybevetése, megfeleltetése csak **egyirányú folyamat eredménye lehet**. A fordító, illetve a fordító-terminológus által megállapított szöveg- és kontextusfüggő fordítási ekvivalensek nem egymásba fordíthatók, nyelvirány-függők.

4. A 3. pontból következik egy további fontos különbség a fordítástudomány és a terminológián között, mégpedig a **reáliákhoz való viszonyulásuk**, a forrásnyelvi és célnyelvi megfeleltetések keresése. A terminológián „csupán” a fogalmi rendszerek közötti funkcionális megfeleltetéseket keresi és írja le, a reáliák esetében a **non-ekvivalencia** tényét állapítja meg. Ellentétben a fordítástudománnyal, amely nem állhat meg a reáliák fordíthatatlanságának megállapításánál, hanem a forrásnyelvi szakkifejezéshez **fordítási megfeleltetéseket** kell keresnie a célnyelvben.

5. Fentiekből kitűnik, hogy a két tudományos diszciplína a megfeleltetések tekintetében különböző ekvivalenciafogalmakkal dolgozik: a **fordítástudomány ekvivalenciafogalma**, amely a fogalmi-funkcionális ekvivalenseken túl a szövegszintű megfeleltetéseket is magába foglalja, **tágabb értelmezésű**. Ennek megfelelően a fordítástudomány érdeke, hogy szövegközpontú terminológiai elemzést végezzen a fordítás előkészítéseként. E ponton körvonalazódni látszik a fordító-terminológus tevékenységi köre is.

A tanulmány következő, 3. fejezetében feltárjuk a magyar és a német nyugdíjbiztosítás szakkifejezései között fennálló ekvivalenciaviszonyokat, a 4. fejezetben pedig néhány esettanulmány formájában bemutatjuk az egyes ekvivalenciaviszonyok bonyolult összefonódását a szakfordítás szemszögéből.

3. A MAGYAR ÉS A NÉMET NYUGDÍJBIZTOSÍTÁS SZAKKIFEJEZÉSEI KÖZÖTT FENNÁLLÓ EKVIVALENCIAVISZONYOK

A fordítási folyamat fent bemutatott modelljéből kiderült, hogy a fordítónak munkája során szüksége lehet mind az adott szakterület fogalmi rendszereinek összevetésére két nyelv vonatkozásában, mind pedig az adott szakkifejezések szövegszintű megfeleltetéseire a konkrét fordítási megbízás során.

Célunk tehát az, hogy egy kis szakterület – a nyugdíjbiztosítás – vonatkozásában rámutassunk a két fogalmi rendszer között fennálló **rendszerszintű ekvivalenciaviszonyokra** (ld. 3.1 pont) és/vagy az egyes szakkifejezések között fennálló **szövegszintű megfeleltésekre** (ld. 3.2, illetve 4.1 és 4.2 esettanulmányok).

Kontrasztív elemzésünk tárgyául azért választottuk a nyugdíjbiztosítás, azon belül is a kötelező nyugdíjbiztosítás szakszókincsét, mert egy viszonylag kis, más szakterületektől jól elkülöníthető szakterületről van szó, amely ugyanakkor (különösen magyar vonatkozásban) dinamikusan változó és heterogén összetételű szakszókincssel rendelkezik (a szakszókincs részletes elemzését ld. Fata 2008: 125ff). Meggyőződésünk továbbá, hogy az alábbiakban megállapításra kerülő ekvivalenciaviszonyok más szakterületek és nyelvpárok vonatkozásában is megállják a helyüket.

3.1 Funkcionális ekvivalensek

A magyar és német kötelező nyugdíjbiztosítás – mint a két ország nyugdíjbiztosítási rendszerének első pillére – fogalmi rendszerét az alábbi lépésekben térképeztük fel: Egy-egy felsőoktatásban használatos egynyelvű tankönyv / jegyzet / monográfia (ld. Források) segítségével megalkottuk a két fogalmi rendszert egymástól független, önálló formában. Ezt követően a két fogalmi rendszert egybevetettük, és az alábbi funkcionális ekvivalenciaviszonyokat állapítottuk meg:

- 1) részleges funkcionális ekvivalencia fogalmi inkongruenciával, illetve
- 2) a fogalmak közötti non-ekvivalencia.

Részleges funkcionális ekvivalencia állapítható meg a fogalmi rendszerek azon elemei között, amelyek mindkét fogalmi rendszerben megtalálhatók, és az adott fogalmi rendszerben elfoglalt helyük, szerepük nagyjából azonos, de **fogalmi inkongruencia** (Rossenbeck 1994: 140ff.) esete áll fenn közöttük. Ebbe a típusba sorolható a legtöbb nyugdíjfajta, amely mindkét nyugdíjrendszerben megtalálható, de mások a folyósítás és a nyugdíjra való jogosultság feltételei. Például: *árvaellátás, özvegyi nyugdíj, öregségi nyugdíj* stb.

Non-ekvivalencia esetével állunk szemben, ha bizonyos fogalmak nem találhatók meg a másik szakterület fogalmi apparátusában. Ebben az esetben a fogalom célnyelven történő

visszaadása fordítási ekvivalensek segítségével történik. Mind a magyar, mind a német nyugdíjbiztosítás fogalmi rendszerében bőségesen találunk erre az esetre példát, ami a két rendszer különbözőségére, történelmi hagyományozódására vezethető vissza. Néhány magyar példa: *munkakönyv*, *szolgálati idő*, *szülői nyugdíj*, valamint intézménynevek. Hasonlóan néhány német példa: *Frauenrente*, *Entgeltpunkte*, *Geschiedenenrente*, valamint szintén intézménynevek.

3.2 Fordítási ekvivalensek

Fordítási ekvivalens alatt jelen tanulmányban olyan **célnyelvi szokásos megfeleltetést** értünk, amely a forrásnyelvi rendszerszintű fogalom célnyelvi szöveg szintű megfeleltetésének felel meg. Fordítási ekvivalenshez akkor folyamodunk, ha

- a) bizonyos forrásnyelvi fogalmaknak nincs megfeleltethető fogalmi párjuk a célnyelvi fogalmi rendszerben (fentiekben tárgyalt funkcionális non-ekvivalencia esete), vagy
- b) a forrásnyelvi fogalomnak van ugyan célnyelvi fogalmi párja, de konkrét szöveg fordításáról lévén szó – eleget téve a szakszövegalkotásra is jellemző általános szövegalkotási kritériumoknak, valamint a szakszövegekben is fellelhető szinonímiának, poliszémának – olyan szakkifejezések is megfeleltethetők egymásnak, amelyek rendszerszintű (funkcionális) ekvivalencia szintjén kizárják egymást. (Erre példa a 4.1 esettanulmányban tárgyalt magyar nyugdíjfajta és német funkcionális, illetve fordítási ekvivalensei.)

A nyugdíjbiztosítás szakszókincsében – a két fogalmi rendszer különbségeiből adódóan – szép számmal található példát mindkét típusú fordítási ekvivalensre. Megoldást jelenthet mindkét esetben a korábban fordított szakszövegek konzultálása, hiszen tekintettel a nagy hagyománnyal rendelkező magyar–német kétoldalú politikai és gazdasági kapcsolatokra, bőven találunk példát mindkét nyelvben a másik nyelv egy szakterületéről (jelen esetben: nyugdíjbiztosítás) való tudósításra. Német nyelven azért, mert nyugati elemzők rendszeresen elmarasztalják Magyarországot a társadalombiztosítási rendszer gyökeres átalakításának elmaradásáért, a késlekedésért; magyar nyelven pedig azért, mert magyar nyugdíjszakértők az EU-csatlakozás és -jogharmonizáció keretein belül egy-egy nyugati nyugdíjmodell (köztük a német) átvételét sürgetik.

4. ESETTANULMÁNYOK

A 4.1 és 4.2 pontokban tárgyalt esettanulmányok a fentiekben megállapított ekvivalenciátípusok között fennálló bonyolult összefonódásokra kívánnak rámutatni.

4.1 A magyar rokkantsági nyugdíj és funkcionális, illetve fordítási ekvivalensei a németben

A rokkantsági nyugdíj egy olyan nyugdíjfajta, melyet az irányadó nyugdíjkorhatár betöltése után a magyar kötelező nyugdíjbiztosításból (pontosabban szólva a Nyugdíjbiztosítási Alapból) folyósítanak. Amennyiben a rokkantsági nyugdíjra jogosult nem érte el a rá nézve irányadó nyugdíjkorhatárt, a rokkantsági nyugdíj folyósítása a kötelező egészségbiztosításból (az Egészségbiztosítási Alapból) történik. A rokkantság ténye felléphet a) általános megbetegedés, b) foglalkozási betegség vagy c) üzemi baleset következtében. A folyósított összeg mértékét négy szempont határozza meg: 1) a korábbi átlagkereset, 2) a rokkantság fellépésekor betöltött életkor, 3) a rokkantság fellépéséig megszerzett szolgálati idő, illetve 4) a rokkantság foka (bővebb magyarázatot ld.: Fata 2005: 50).

A német *Invalidenrente* a volt NDK nyugdíjbiztosítási rendszerének egy speciális nyugdíjtípusa. 1992 óta ez a nyugdíjfajta az NSZK-ban folyósított keresőképtelenségi járadékhoz (*Erwerbsunfähigkeitsrente*), illetve a munkaképtelenségi járadékhoz (*Berufsunfähigkeitsrente*) hasonlóan, a munkaképtelenség mértékének függvényében kerül megállapításra. A német *Invalidenrente* a folyósításhoz szükséges hasonló feltételek, illetve a két ország (Magyarország és volt NDK) gazdasági paramétere miatt a magyar rokkantsági nyugdíj funkcionális ekvivalensének tekinthető. Itt kell megjegyeznünk, hogy a magyar kötelező nyugdíjbiztosításról szóló német nyelvű szakszövegekben mind a mai napig az *Invalidenrente* a magyar rokkantsági nyugdíj leggyakoribb szokásos célnyelvi fordítása.

A magyar rokkantsági nyugdíjhoz hasonló rendszerbeli helyet töltenek be a fentiekben már idézett német *Berufsunfähigkeitsrente* és *Erwerbsunfähigkeitsrente* szakkifejezések, így módon a magyar szakkifejezés funkcionális ekvivalenseinek tekinthetők. A magyar rokkantsági nyugdíj elnevezés inkább generalizáló jellegű, míg a német kifejezések – figyelembe véve a munkaképesség csökkenésének mértékét – differenciáló jellegűek. 2000-től azonban a német szakkifejezéseket a *Rente wegen Erwerbsminderung* ('csökkent munkaképességűek járadéka') váltotta fel, mely egyúttal a nyugdíjelbírálás és -megállapítás szigorúbb rendjének bevezetését is jelentette.

A német *Invaliditätsrente* a német magán-balesetbiztosításból folyósítható nyugdíjfajta, így módon közte és a magyar rokkantsági nyugdíj között funkcionális non-ekvivalencia viszony áll fenn. A magyar kötelező nyugdíjbiztosításból folyósítható járadékfajttal foglalkozó német szövegekben azonban gyakran olvashatjuk az *Invaliditätsrente*-t fordítási ekvivalensként.

A fenti elemzések után nézzük az ekvivalenciaviszonyok ábrázolását magyar–német, illetve német–magyar vonatkozásban, valamint fordítási relevanciában (ld. 2. és 3. ábra):

MAGYAR	NÉMET
rokkantsági nyugdíj	FUNKCIONÁLIS ÉS FORDÍTÁSI EKVIVALENSZEK: Erwerbsunfähigkeitsrente / Rente wegen Erwerbsminderung / Invalidenrente CSAK FORDÍTÁSI EKVIVALENS: Invaliditätsrente

2. ábra: A magyar rokkantsági nyugdíj és német funkcionális, illetve fordítási ekvivalensei

Magyar–német vonatkozásban és ennek megfelelően magyarról németre fordításkor megállapíthatjuk, hogy a magyar *rokkantsági nyugdíj* szakkifejezésnek a németben az *Invalidenrente*, *Erwerbsunfähigkeitsrente*, illetve a *Rente wegen Erwerbsminderung* a funkcionális, rendszerszintű ekvivalensei, ha a két fogalmi rendszerben elfoglalt helyüket vesszük viszonyítási alapul. A folyósíthatóság feltételei az adott nyugdíjfajta esetében különbözőek, vagyis fogalmi inkongruencia áll fenn köztük. A fentiekben ábrázolt okok miatt azonban a német *Invalidityrente*-től mint a magyar szakkifejezés szokásos német fordítási ekvivalensétől, szövegszintű megfeleltetésétől sem tekinthetünk el.

Német–magyar vonatkozásban és ennek megfelelően németről magyarra fordításkor a következő összefoglaló megállapítást tehetjük (ld. 5. ábra):

„Rokkantság” tárgykörében az alábbi német szakkifejezések relevánsak: *Berufsunfähigkeitsrente*, *Erwerbsunfähigkeitsrente*, *Rente wegen Erwerbsminderung*, illetve *Invalidenrente*. Ez utóbbi mellé természetesen odakívánczik a megjegyzés, hogy „elévült, a volt NDK nyugdíjrendszeréből folyósított nyugdíjfajta”. A német *Invalidityrente*, mint a német magánbalesetbiztosításból folyósítható nyugdíjfajta kötelező nyugdíjbiztosítással foglalkozó szakszövegekben nemigen fordulhat elő, ily módon nem került be a 3. ábrába sem, fordítási relevanciával csak magyar–német vonatkozásban bír:

NÉMET	MAGYAR
Berufsunfähigkeitsrente	munkaképtelenségi járadék / rokkantsági nyugdíj
Erwerbsunfähigkeitsrente	járadék keresőképtelenség esetén / rokkantsági nyugdíj
Rente wegen Erwerbsminderung	rokkantsági nyugdíj
Invalidenrente	rokkantsági nyugdíj

3. ábra: Német szakkifejezések és magyar funkcionális illetve fordítási ekvivalensük

4.2 Magyar nyugdíjbiztosítási szakkifejezések és német ekvivalensük

Már a *rokkantsági nyugdíj*ről szóló esettanulmányban is utaltunk rá, hogy a szakfordítás szempontjából nemcsak a két nyelv közötti fogalmi, rendszerszintű megfeleltetések, hanem a szövegszintű megfeleltetések, szokásos fordítási megoldások is fontosak.

Esettanulmányunkban ezért a magyar és német nyugdíjbiztosítás néhány szakkifejezését vesszük szemügyre, melyeket összefoglaló néven **fordítási csapdáknak** is nevezhetnénk. Közös bennük, hogy bár a jelölés szintjén egymás szokásos fordítási ekvivalenseinek tekinthetők, az adott fogalmi rendszerben elfoglalt eltérő helyük és szerepük miatt funkcionális **non-ekvivalencia viszony** jellemzi őket.

Itt van mindjárt a magyar és német nyugdíjbiztosítást jelölő két fogalom: *kötelező nyugdíjbiztosítás*, *társadalombiztosítási nyugdíjrendszer*, illetve a német *gesetzliche Rentenversicherung*. Mindössze egymás fordítási ekvivalenseinek tekinthetők, funkcionálisan azonban semmiképpen sem ekvivalensek. A köztük lévő különbség a következőképp foglalható

össze: Míg a magyar *kötelező nyugdíjbiztosítás* egységes biztosítási rendszerként a magyar keresőképes lakosság egészét (eltekintve néhány szakmacsoporttól) lefedi, addig a német *gesetzliche Rentenversicherung* valójában egy szakmacsoportok szerint (pl. munkások, alkalmazottak, mezőgazdák, bányászok, bírók, katonák, köztisztviselők stb.) tagolt, ezért eltérő feltételrendszert alkotó nyugdíjrendszerek összességét takarja.

A magyar *munkahelyi / vállalati nyugdíj* és párja, a német *Betriebsrente / betriebliche Rente* szintén csak egymás szokásos fordítási megfeleltetéseinek tekinthetők, a nyugdíjbiztosítás rendszerében elfoglalt helyük alapján meglehetősen különböznek. Mind a magyar, mind a német nyugdíjrendszert hárompillérű nyugdíjrendszerként ábrázolva az első pillér nagyjából megegyezik. A magyar nyugdíjrendszer második pillérét alkotó kötelező magánnyugdíj-pénztári tagságból származó magánnyugdíj esetében a munkaadó a kötelező nyugdíjjárulékon felül további járulékot fizethet be, ez alkotja a vállalati nyugdíj alapját. Ezzel szemben Németországban a vállalati nyugdíj a nyugdíjrendszer önálló, második pillérét alkotja. Olyan munkáltatói intézkedést értünk alatta, melyet egy vállalat a kötelező nyugdíjbiztosítási járulék fizetésén felül foganatosít, hogy idős, rokkant munkavállalóiról, illetve azok túlélő hozzátartozóiról gondoskodjon (ld. bővebben Fata 2005: 91).

5. ÖSSZEGRÖZÉS

Jelen tanulmányban a nyugdíjbiztosítási szakterület fogalmi rendszerét alapul véve azonosításokat és különbözőségeket állapítottunk meg a két ország fogalmi rendszerének elemei, valamint a két nyelv fogalmakat megjelenítő szakkifejezései között. Bár a fogalmi-funkcionális és fordítási ekvivalenciaviszonyok feltárását egy kis szakterület vonatkozásában végeztük el, kifejeztük azon meggyőződésünket, hogy kontrasztív vizsgálódásaink más szakterületek és nyelvpárok vonatkozásában is elvégezhetőek lennének a bemutatott módszerekkel, valamint hasonló kutatási eredményekkel járnának. A funkcionális és fordítási megfeleltetések feltérképezését a szakterületet bemutató a) egy nyelvű felsőoktatási tankönyvek és b) a forrásnyelvi szakterületet célnyelven bemutató cikkek, tanulmányok alapján végeztük el.

A fenti megállapítás akár fordítástechnikai útmutatóként is szolgálhat gyakorló fordítók, valamint fordító-terminológusok számára, hogy ők maguk is el tudják végezni fordításuk terminológiai előkészítését hasonló szempontok alapján összeállított szakszövegkorpusz segítségével. Tenniük kell ezt annál is inkább, mert ahogy a fordítástudomány és a terminológián különbségeinek számbavételekor megállapítottuk: fordítói szempontból egy olyan „fordítói segédeszköz” lenne az ideális, amely az adott szakterület vonatkozásában mind a fogalmi-funkcionális megfeleltetéseket, mind pedig a fordítási ekvivalenseket tartalmazza.

E ponton összekapcsolódni látszik a terminológián és a fordítástudomány kutatási tárgya: egy szakterület terminológiai rendszerének fogalmi alapú és fordításalapú kutatása.

6. IRODALOMJEGYZÉK

6.1 Források

- Balogh, G. 1996. *Társadalombiztosítási ismeretek. Bevezetés a társadalombiztosítás-tanba.* Zsámbék: Corvinus Kiadó.
- Banyár, J., Mészáros, J. 2003. *Egy lehetséges és kívánatos nyugdíjrendszer.* Budapest: Gondolat Kiadói Kör.
- Fata, I. 2005. *Magyar–német, német–magyar nyugdíjbiztosítási szakszótár.*Szeged: Grimm Kiadó.
- Jansen, R., Birgelen von, W, Merckens, G., Wurm, S. 1993. *Sozialversicherungskunde.* Darmstadt: Winklers Verlag.
- Schmidt, R., Allary, S., Bäumer, B., Bittins, R. 1996. *Sozialversicherunglexikon von A–Z mit Gesetzen im Anhang.* Münster: MBO Verlag.

6.2 Idézett irodalom

- Fata, I. 2008. *Das zweisprachige Translationswörterbuch für Fachsprachen in der wissenschaftlichen Theorie und Praxis.* [PhD-kézirat.]
- Fischer, M. 2008. *A fordítás terminológiai szempontú megközelítése.* Elhangzott: Fordítástudomány '2008. X. Tudományos konferencia és Öregdiák találkozó. ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. Budapest. 2008. március 27.
- Fóris, Á. 2005. *Hat terminológia lecke.* Pécs: Lexikográfia Kiadó. (Lexikográfia és terminológiai kézikönyvek; 1.)
- Gerzymisch-Arbogast, H. 1996. *Termini im Kontext.* Verfahren zur Erschließung und Übersetzung der textspezifischen Bedeutung von fachsprachlichen Ausdrücken. Tübingen: Narr.
- Károly, K. 2006. *Angol nyelvű tudományos dolgozatok retorikai struktúrája: Hallgatói és publikált tanulmányok összehasonlító elemzése.* Elhangzott: Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. Gödöllő. 2006. április 10–12.
- Klaudy, K. 2004. *Bevezetés a fordítás elméletébe.* Budapest: Scholastica.
- Környei, T. (szerk.) 2006. *Fordítástechnikai útmutató: Különböző szövegtípusok fordítása.* Budapest: Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete. (Fordítói ABC; 3.)
- Környei, T. 2008. *Fordítások terminológiai előkészítése számítógéppel.* Forrás: <http://www.mfe.hu/index.php?id=322>
- Kovácsné, Dudás A. 2007. *Szállodai honlapok elemzése korpusznyelvészeti eszközökkel.* In: Fordítástudomány. 9. évf. 1. 97–108.
- Rádai-Kovács, É. 2008. *A pozíciós papírtól a tárgyalási álláspontig, avagy névadás az EU-ban.* Elhangzott: Fordítástudomány '2008. X. Tudományos konferencia és Öregdiák találkozó. ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. Budapest. 2008. március 27.

- Rossenbeck, K. 1994. *Enzyklopädische Information im zweisprachigen Fachwörterbuch*. In: Schaedter, B., Bergenholtz, H. (Hrsg.). *Fachlexikographie: Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Narr, 133–160. (Forum für Fachsprachen – Forschung; 23)
- Worbs, E. 1997. *Plädoyer für das zweisprachige Wörterbuch als Hilfsmittel des Translators*. In: Drescher, Horst W. (Hrsg.). *Transfer: Übersetzen – Dolmetschen – Interkulturalität. 50 Jahre Fachbereich Angewandte Sprach- und Kulturwissenschaft der Johannes-Gutenberg-Universität Mainz in Gernersheim*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 497–510. (Publikationen des Fachbereichs Angewandte Sprach- und Kulturwissenschaft der Johannes-Gutenberg-Universität Mainz in Gernersheim; 23).

KÖZNEVI BETŰSZÓK A KÖZNYELVBEN ÉS A SZAKMAI SZÖVEGEKBEN¹

Dróth Júlia

1. BEVEZETÉS

Tanulmányunk az egyre gyorsabban és egyre szélesebb körben terjedő köznévi eredetű, úgynevezett hárombetűs rövidítések (HBR-ek) fordítási lehetőségeit járja körül. A nyelvi példákat az intézményünkben folyó korpusznyelvészeti kutatásból, valamint szakfordítók tapasztalataiból merítjük. Ez az írás egyben bevezetésként szolgál Hegyesi József és Krifaton Csilla kötetünkben olvasható cikkéhez, melyekben számos példa olvasható a köznévi betűszók szaknyelvi használatára.

Intézményünk munkatársai az elmúlt évtizedben a hétköznapi munkában, valamint kutatásaikban és publikációikban kiemelt céljuknak tekintették, hogy a magyarra fordított szaknyelvi szövegekben minél kevesebb legyen az idegenszerűség. A most következő előadásunkban azonban azt mutatjuk be, hogy a nemzetközivé váló szakmai színtereken és azok hazai környezetében milyen szakkifejezések segítik a szakértői csoportok gyors és hatékony kommunikációját, egyben lehetővé téve az információ megőrzését, pontos átvitelét. Ezek a szakmai követelmények azonban gyakran felülírják a hagyományos nyelvhelyességi szempontokat. Olyan példákat sorolunk fel, amelyeket első pillantásra el kellene vetnünk, mert nem felelnek meg a nyelvhelyességi kívánalmaknak, sőt, az MFE 2006-os fordítási útmutatójában közölt fordítástechnikai elveinknek sem. Úgy döntöttünk, szembenéznünk a valóságos szakmai-tudományos nyelvhasználattal. Talán elindíthatunk egy olyan párbeszédet, mely a magyar nyelv szempontjából elfogadhatóbb válaszokat adhat a napjainkban kialakuló hazai, egyben nemzetközi szaknyelv kapcsán felmerülő kérdésekre.

2. A KÖZNEVI BETŰSZÓK MIBENLÉTE, VALAMINT FORDÍTÁSI ÉS HELYESÍRÁSI KÉRDÉSEI

A szakszövegekben, illetve a hazai és a nemzetközi szervezetek nyelvezetében egyre gyakrabban találkozunk köznévi betűszókkal, mozaikszókkal. Ezeket nem sorolhatjuk a valódi vagy jelszerű rövidítések közé, melyeket gyakran a tördelés szempontjai miatt alkalmaz a szöveg szerzője vagy szerkesztője (például *ábr.*, *egyh.*, *DK*). Olyan önállósult lexikai egységekről van szó, melyek feloldására többnyire nem is gondol a szöveg írója vagy a fordító (például *tsz.*, *PDA*). Ezek egyaránt lehetnek belső keletkezésűek, tükörszók és idegen eredetűek. Az újabb és újabb szakmai módszerek, elvek, gyakorlatok, találmányok megszületésével keletkeznek, és velük együtt rendkívül gyorsan nemzetközivé is válnak. Néhány már annyira elterjedt, hogy szinte fel sem tűnik a hétköznapi nyelvhasználatban (például *trafó*, *GPS*); de vannak olyanok, melyeket még a szakmai körökben sem ért

¹ A tanulmány a T 046363 sz. OTKA-pályázat támogatásával készült.

mindenki (például *SES – socio-economic situation*), hiszen az általuk jelölt fogalmak az adott szakterület, társadalmi csoport vagy a forrásnyelvi kultúra képviselői előtt ismertek, de egy másik szakterület vagy kultúra művelője számára esetleg már nem érthetőek.

RÖVIDÍTETT FORMÁK					
SZÓRÖVIDÍTÉS (csonkított szó, pl. fotó, tulaj)	RÖVIDÍTÉS (csak az írott nyelvben)		MOZAIKSZÓ (pont nélkül)		
			Köznévi vagy tulajdonnévi	Intézménynév	
	VALÓDI RÖVIDÍTÉS (pontokkal, pl. ism., s.k.)	JELSZERŰ RÖVIDÍTÉS (pont nélkül, pl. km, Pb)	BETŰSZÓ (első betűkből, pl. NATO, áfa)	SZÓÖSSZE- VONÁS (betűkap- csolatokat őríz meg, pl. Malév, külker)	EGYÉB MOZAIK- SZÓ (egész szavakat őríz meg, pl. Zalatej, Albavolán)

1. ábra: A rövidítések és mozaikszók rendszere a magyar nyelvben (Laczkó–Mártonfi 2004 alapján)

RÖVIDÍTETT FORMÁK	
<p>BETŰSZÓ első betűkből</p> <p>★</p> <p>magyar eredetű (áfa, HBR)</p> <p>idegen eredetű (EKG, ATM)</p> <p>★</p> <p>Betűejtés (tv, SMS)</p> <p>Egybeejtés (eva, HÉV)</p> <p>★</p> <p>csupa kisbetűs (szja)</p> <p>csupa nagybetűs [már nem csak az idegen eredetű] (HBR, PIN)</p>	<p>SZÓÖSSZE- VONÁS (ritkább)</p> <p>(Kezdő) betűkapcsolatokat őríz meg</p> <p>★</p> <p>Egy szóból (trafó, vizslát)</p> <p>Több szóból (teho, gyes)</p> <p>★</p> <p>Egybeejtés</p> <p>★</p> <p>a szaknyelvek is kisbetűsek (kütefa)</p> <p>(a tulajdonnévi szóösszevonásnak is csak a kezdő betűje nagy [Malév])</p>

2. ábra: A köznévi mozaikszók jellemzői (Laczkó–Mártonfi 2004 alapján)²

² A táblázatban szereplő rövidített formák feloldása:

Köznévi betűszók: EKG: elektrokardiogram; ATM: automatic teller machine; SMS: short message service; HÉV: helyiérdekű vasút; szja: személyi jövedelemadó; HBR: hárombatús rövidítés; PIN: personal identification number, áfa: általános forgalmi adó; eva: egyszerűsített vállalkozói adó

Tulajdonnévi betűszók: MÁV: Magyar Államvasutak; NATO: North Atlantic Treaty Organization

Köznévi szóösszevonás: kisker: kiskereskedelem; külker: külkereskedelem; teho: településfejlesztési hozzájárulás; trafó: transzformátor; gyes: gyermekgondozási segély; vizslát: vizsontlátásra; kütefa: különbözőzeti termelői forgalmi adó

Tulajdonnévi szóösszevonás: Malév: Magyar Légiközlekedési Vállalat; Mezőgép: Mezőgazdasági Gépgyártó és Szolgáltató Vállalat

A megfelelő fordítási megoldások keresése érdekében érdemes egybevetni a magyar és az angol rövid alakok rendszerét. Az alábbi táblázat az angol rövid alakokat tartalmazza, majd a 4. ábrán a magyar és az angol rendszert vetjük egy be.

RÖVIDÍTETT FORMÁK				
SHORTENINGS (Co., technol.)	SYMBOLS (km, Pb)	CONTRACTIONS (Ltd, Dr)	INITIALISMS (BBC, e.g.)	ACRONYMS (NATO, Ofsted)

3. ábra: The system of abbreviations in the English language (Penguin 2000 alapján) ³

RÖVIDÍTETT FORMÁK (ABBREVIATIONS)					
SZÓRÖ- VIDÍTÉS (pl. fotó)	RÖVIDÍTÉS (csak az írott nyelvben)		MOZAIKSZÓ		
	VALÓDI RÖVIDÍTÉS (pontokkal jelöljük, pl. ism.) SHORTENINGS	JELSZERŰ RÖVIDÍTÉS (pont nélkül, pl. km, Pb) SYMBOLS	BETŰSZÓ (áfa, EKG) INITIALISM és ACRONYMS	SZÓÖSSZE- VONÁS (külker, teho) (CONTRACT- IONS)	EGYÉB MOZAIKSZÓ (Zalatej)

4. ábra: Magyar–angol egybevető táblázat

Szótárakban, lexikonokban a betűszóknak, mozaikszóknak csak töredéke lelhető fel. Ennek egyik oka, hogy nagy mennyiségben és gyorsan jelennek meg, s a nyelvészeti és kiadói feldolgozás csak részlegesen és viszonylag lassan képes követni ezt a folyamatot. Míg korábban csupán elvétve találoztunk ezekkel a nyelvi képződményekkel (például *tv*, *tbó*), napjainkban a szakszövegek különféle műfajaiban soronként akár több is előfordul belőlük. Külön figyelmet érdemel, hogy a szakmai, üzleti és adminisztratív csatornákon keresztül, illetve a média révén ezek a kifejezések rendkívül gyorsan áramlanak a szaknyelvből a köznyelvbe.

Az úgynevezett hárombetűs rövidítések tulajdonképpen betűszók. Egyre gyakrabban fordulnak elő bizonyos köznyelvi műfajokban (blog, internetes fórum), de még ennél is sűrűbben alkalmazzák őket a szakszargonban, valamint az egyes cégek belső nyelvhasználatában.

Ezt bizonyítja, hogy hárombetűs alakkal utalhatunk is rájuk: angolul a *TLA*, magyarul a *HBR* betűszókkal.

A szakfordítók, lektorok, szerkesztők számára számos kérdés merül fel e rövid alakok használatával kapcsolatban, s ha nyelvi közvetítőként megfelelő döntéseket kívánnak hozni, kérdéseikre mihamarabb választ kell találniuk. A leggyakoribb kérdések: Fel kell-e oldani e rövidítéseket, vagy sem? Melyeket igen, melyeket nem? Változatlanul közöljük-e ezeket (azaz vegyük át az idegen betűszót), vagy írjuk körül a tartalmukat? Magyar megfelelőjüket közölhetjük-e szintén betűszóként? Csupa nagybetűvel vagy csak nagy kezdőbetűvel, esetleg csupa kisbetűvel írjuk-e őket? Emellett az írott nyelv szempontjából is fontos tudnunk, hogy a betűk kiolvasása a forrásnyelv szabályai szerint történik-e, hiszen a betűszók toldalékolása (hangrend, illeszkedés), illetve előttük a határozott névelő alakja ennek függvénye. (Dróth 2008)

Az idegen nyelvű szövegben található köznevekből alkotott betűszavakat korábban magyar köznevekkel (köztük szakszavakkal) fordítottuk: „A köznévi eredetű rövidítéseket többnyire feloldjuk, és a teljes köznévi szóalakokkal fordítjuk. Ez alól egyre több a kivétel, hiszen a magyar szaknyelvben nagyon gyorsan terjednek ezek az idegen eredetű betűszók. Használatukat egyelőre a magyar nyelvhelyességi elvek még nem támogatják, és véleményünk szerint csak akkor célszerű megtartani őket, ha a célnyelvi közönség ezt egyértelműen igényli (tehát az a magyar olvasó szóhasználatára jellemző, és biztosan érti ezeket a rövidítéseket).” (Dróth–Madarász–Turcsányi 2006)

A mai szaknyelvben azonban egyre gyakoribb, hogy átvesszük az idegen betűszót. Erre három esetben kerül sor:

- Ha denotátumuk már általánosan ismert a célnyelvi kultúrában, s még nem alakult ki megfelelő magyar megnevezés, a körülírt alak pedig az adott szaknyelv jellemző műfajaiban nem alkalmazható (például a számítógépes felirat vagy a járműveken szereplő jelzés esetében kiemelt szempont a rövideg).
- Ha fontos a gyors, esetleg gépi fordíthatóság (például az orvosi, katonai, nemzetközi adminisztratív kifejezések esetében).
- Ha egy tudományterület vagy vállalat belső kommunikációja számára fordítjuk a szakszöveget, s a célnyelvi olvasók igényeinek az angol szakirodalomból már ismert, nemzetközileg alkalmazott szóalak felel meg (Dróth 2008). Mai előadásunkban ez utóbbi esettel foglalkozunk.

Fordítástechnikai, egyben szakírói, szerkesztői szabály, hogy a szövegben szereplő rövidítést első előfordulásakor fel kell oldanunk. Napjainkban azonban a köznyelvi eredetű betűszók feloldása gyakran elmarad, a szaknyelvben pedig még ritkábban találjuk meg a rövidítés értelmezését. Feloldást, majd magyar fordítást a fenti három pontban leírtaktól eltérő esetekben alkalmazunk, elsősorban akkor, ha kevésbé ismert tartalmakat nem csupán egy szűk, szakmai csoport számára fordítunk, illetve az alkalmi szószerkezetekből keletkező betűszók fordításakor.

A betűszók feloldása helyesírási kérdéseket is felvet. Írásmódjuk többnyire csupa nagybetűs, de természetesen csupa kis kezdőbetűvel kell feloldanunk. Az angol szöveg, valamint a magyar rövidítés nagybetűs írásának hatására azonban gyakran csupa nagy

kezdőbetűs teljes alakkal találkozunk. A betűszó különálló betűi ráadásul azt sugallják, hogy a teljes szóalakokat is külön írjuk, de ez nem minden esetben felel meg a magyar helyesírás szabályainak. A különféle szakszövegekből kiemelt példáinkon jól látszik, hogy ha még egy elemet kap a feloldott alak, különösen nehéz helyzetbe kerül a fordító, és szinte már tarthatatlanok az ide vonatkozó helyesírási szabályok. Egy szakfordításban találtuk az alábbi példát ⁴: „az összes szerves szén tartalom (TOC) és az oldott szerves szén tartalom (DOC) meghatározása” szerkezetben a mozgósabály szerint összesszervesszén-tartalom, illetve oldottszervesszén-tartalom alakokat kell használnunk. Be kell azonban látnunk, hogy nemcsak kényelmesebb, hanem áttekinthetőbb is, ha a TOC-tartalom vagy a DOC-tartalom alakot választja a fordító. Helyesírásunk egyszerűsítése (különírás-egybeírás) viszont segítene abban, hogy elkerüljük az idegen rövidítések használatát ⁵.

3. PÉLDÁK A HBR BETŰSZÓ HASZNÁLATÁRA

A. Köznyelvi használat: az angol TLA (Three-Letter Acronym) tükörfordítása

Jelentés: hárombetűs rövidítés

Példák magyar szövegekből:

1. *A betűszót zárójelben közlik, mellette a teljes alak olvasható:*

„A második előadó, *Erdész József*, a Fefo Kft. rendszerintegrációs igazgatója, előadásának első részében a hárombetűs rövidítések (HBR) körüli misztikumot oldotta fel.”

(Forrás: http://www.idg.hu/hirlevel/hirl_04marc.html)

2. *A betűszó mellett zárójelben közlik a teljes alakot (jelen esetben téves helyesírással):*

„médiatervező

HA szerinted médiatervezés =123(számok), XLS (táblázatok) és HBR (három betűs rövidítések), és szeretnél egy utópisztikus, csillogó médiagyár futószalagján csinos droidokkal dolgozni, erre a hirdetésre kérjük, NE jelentkezz!

Ha nem ismertél magadra, klikk a linkekre:

<<http://www.meztelenmarketinges.hu/>>

<<http://www.myphd.eu/>>

<<http://reklambal.blogspot.com/>>

Ha fenti linkek üzenete megszólít, van minimum 2 éves médiatervezői tapasztalatod, szeretsz emberi környezetben dolgozni, és hiszed, hogy van médiatervezés a HBR/XLS birodalmon túl, jelentkezz!”

(Forrás: www.kreativ.hu/hirlevel/elonezet.php?date=2007-05-30 - 42k)

⁴ Bálint Analitika Kft.: Annex to the Accreditation Certificate DAP-PL-3432.00 according to DIN EN ISO/IEC 17025:2005 - <http://www.dap.de/anl/PL343200e.pdf>

⁵ TOC (Total Organic Carbon): összes szerves szén; DOC (Dissolved Organic Carbon): oldott szerves szén „Vizelemzés. Az összes szerves szén tartalom (TOC) és az oldott szerves szén tartalom (DOC) meghatározása”

„Water analysis. Guidelines for the determination of total organic carbon (TOC) and dissolved organic carbon (DOC)” – MSZ EN 1484

Hasonló példa:

„Mi a véleményetek a rövidítésekről? Manapság a legtöbb új szó, ami születik, egy HBR (Három Betűs Rövidítés, angolul TLA=Three-Letter Acronym, esetleg ETLA=Extended Three Letter Acronym :-)). Régebben nagyobb fantáziájuk volt a nyelvalkotóknak, manapság már csak szóösszetételekre, de főleg rövidítésekre futja. Különösen az informatika területén, de más szakmákban is. Ez lesz az újmagyar?”

(Forrás: http://alag3.mfa.kfki.hu/dcsabas/velemeney/inetto/magyar_1.htm)

3. A betűszót a teljes alak nélkül használják:

„Ha lesz script, akkor természetesen Open Source Blogger Export (OSBE, mert szeretjük a HBR-eket, vagyis a NBR-eket) néven közzé is teszem majd, de ez csak a jövő zenéje.”

(Forrás: <http://ekommersz.blogter.hu/>)

Hasonló példa:

„Téli a búrám a sok HBR-rel :) Nekem a DRM=Disaster Recovery Management (v. vmi hasonló :)”

(Forrás: <http://hup.hu/node/26426>)

B. A csupa nagybetűs írásmód különbözteti meg a HBR-t a Hbr-től, azaz a hidrogén-bromidtól, bróm-hidrogéntől. (Forrás: <http://pyrocenter.hu/tuzijatek/vegyuletnevek.php>).

C. Szaknyelvi használat: az angol HBR alak fordítás és értelmezés / jelentés nélküli átvétele

Jelentés: Harvard Business Review

1. A betűszóval a teljes alakra utalnak vissza:

„A Harvard Business Review szerkesztőiként minden évben feladatunk a HBR-lista összeállítása. Az idén mozgósítottuk szerzőinket és olvasóinkat is, hogy megkeressük azt a hús tanulmányt, amely provokatív és fontos új elképzeléseket tár elénk.”

(Forrás: <http://www.harvard.hu/content.php?action=r&category=9>)

Hasonló példa angol nyelvű párhuzamos szövegből:

Free online business articles and news at Harvard Business Review. Read a preview of The HBR List: Breakthrough Ideas for 2008

(Forrás: harvardbusinessonline.hbsp.harvard.edu/hbsp/hbr/articles/article.jsp?articleID=R0802A&ml_action=get-a... - 65k)

HBRs annual snapshot of the emerging shape of business.

(Forrás: elangaas.secondbrain.com/item/2101399 - 53k)

4. VÉGSZÓ

„Harcolnunk kell az idegen szavak ellen, melyek hovatovább úgy elburjánznak, hogy már csak névelőink és kötőszavaink maradnak magyarok, s írásaink – főképp tudományos értekezéseink – a kínaiak szent nyelvéhez kezdenek hasonlítani, melyet a beavatott papokon kívül egy teremtett lélek sem érthetett meg” – írta Kosztolányi 1933-ban, egy olyan korban, melynek még elképzelése sem volt arról, hogy mit jelent a gépi fordítás, a nemzetközi angol nyelv, s az európaiság fogalma is eltért a maitól (Kosztolányi 1999). Valamit azért sejtethetett, amikor a következő megjegyzéssel zárta cikkét: „Tudomásul kell vennünk, hogy valamennyien, kik a föld hátán élünk, a bábeli torony környékén telepedtünk le, kisebb-nagyobb csoportokban. Ez ellen minden tiltakozás meddő. Aki közösséget akar teremteni a különböző nyelvek között, legfeljebb egy új bábeli tornyot épít a régi mellé, talán korszerűbbet és kényelmesebbet, gőzfűtéssel és villannyal, de zezugos folyosóin éppúgy eltévedünk, mint a régiben. Úgy látszik, a bábeli torony nem rege. Könnyörtelen valóság az: a természet könnyörtelen műve.”

Napjainkban, úgy tűnik, lassan sikerül valamennyi szakterületnek felépítenie a maga bábeli tornyát, mely átível a nemzeti nyelveken. Hiszünk abban, hogy az egyes szaknyelveket használók közössége idővel a magyar nyelv szempontjából elfogadhatóbb válaszokat ad a hazai, egyben nemzetközi szaknyelv kapcsán felmerülő kérdésekre, és megtalálja majd saját megoldásait.

IRODALOM:

- Dróth Júlia: *A köznévi mozaikszók mint önállósult lexikai egységek a szakszövegekben és a szakfordításokban.* (In: Feketéné Silye M. (szerk.) *Porta Lingua. Szaknyelvoktatásunk az EU kapujában.* 2008. Debrecen: DE ATC.)
- Dróth Júlia – Madarász István – Turcsányi Gábor: *Mezőgazdasági és környezetvédelmi szövegek fordításának sajátosságai.* In: Környei Tibor (szerk.): *Fordítástechnikai útmutató. Különböző szövegtípusok fordítása.* Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete. 2006. 66–84.
- Fergusson, R. (szerk.): *The New Penguin Dictionary of Abbreviations.* New York/London 2000.
- Kosztolányi Dezső: *A tudomány nyelve.* In: *Nyelv és lélek.* Budapest: Osiris, 1999. 70–72.
- Laczó Krisztina – Mártonfi Attila: *Helyesírás.* Budapest: Osiris, 2004, 359–408.
- Szépe György: *A szaknyelv és a mindennapi nyelv kapcsolata.* In: *Magyar nyelvészeti cikk-és tanulmánygyűjtemény szakfordítóknak.* Debrecen: KLTE, 1996. 73–77.

Hasznos honlapok:

- <http://rovidites.hu/index.php>
<http://www.acronymfinder.com/>
<http://www.atomiser.demon.co.uk/abbrev/>

A KÖRNYEZETVÉDELMI SZAKNYELV EGYES NEMZETKÖZI BETŰSZAVAINAK FORDÍTÁSI PROBLÉMÁI

Hegyesi József

BEVEZETÉS

Úgy tűnik napjainkra lassan sikerült valamennyi szakterületnek felépítenie a maga bábeli tornyát, mely átível a nemzeti nyelveken. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a számtalan betűszó, amelyek mára már szinte nélkülözhetetlenné váltak a nemzetközi szakmai fórumokon. Ezek többségének kezelése jelenleg még nem egységes a magyar szaknyelvben, mivel nincsen egy adott, szakmailag is elfogadott fordításuk. A magyar szaknyelv napjainkban csupán ott tart, hogy most dolgozza fel azt a rengeteg új kifejezést és rövidítést, amelyeket a tudományos fejlődés hozott létre. Megfelelő szabályok hiányában azonban nem csupán az egységes magyar íráskép, de bizonyos esetekben még az egységes magyar kiejtés is hiányzik a betűszavak esetében. Így alakult ki a jelenlegi helyzet, amikor is a fordítóknak egyénileg kell dönteniük arról, hogy a szakmaiság vagy a nyelvi szabotosság pártjára állnak-e a munkájuk során. Ennek a problémának a megoldására szeretnék javaslatot tenni a következő oldalakon. Először a környezet-gazdaságtan területéről származó nemzetközi betűszavak fordítási problémáival, majd pedig a növényvédelemben alkalmazott Bayer-kód fordítási kérdéseivel kapcsolatos gondolatainkat fejtjük ki.

1. A KÖRNYEZET-GAZDASÁGTAN EGYES NEMZETKÖZI BETŰSZAVAINAK FORDÍTÁSI PROBLÉMÁI

Először is szeretnénk röviden tisztázni, hogy mivel is foglalkozik a környezet-gazdaságtan tudománya. A környezet-gazdaságtan a közgazdaságtannak egy olyan ága, amely a fenntarthatóság kritériumát alapelvnek tekinti, így egyenlő jelentőséget tulajdonít a környezeti, a gazdasági, valamint a társadalmi tényezőknek úgy, hogy megpróbálja megőrizni a közöttük lévő törekény egyensúlyt. Mivel azonban általában e három terület érdekei között ellentmondás figyelhető meg, így ez az érdekellentét a környezet-gazdaságtani szövegekben is tükröződik. Ez a vizsgálat tárgyát képező betűszavakra is igaz, hiszen azok különböző infrastrukturális beruházások környezeti, gazdasági és társadalmi véleményezésével kapcsolatosak. Megtalálhatóak közöttük mind a beruházásokat támogató, mind pedig az azokat ellenző állásfoglalások leggyakrabban előforduló betűszavai.

Annak ellenére, hogy e betűszavak feloldása – mint később látni fogjuk – első ránézésre egyszerűnek tűnik, mégsem egységes a magyar nyelvű szakirodalomban (egyres esetekben pedig nincs is magyar megfelelő). Ennek következtében a bemutatott példákkal nemcsak az

a célunk, hogy azokat minél több fordító ismerje meg, hanem az is, hogy mind szakmailag, mind nyelvileg helyes magyar fordítást sikerüljön kialakítani e rövidítések kezelésére. A vizsgált betűszavakat és azok javasolt magyar fordítását az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat: A vizsgált betűszavak és azok javasolt magyar fordításai

Angol rövidítés	Angol teljes alak	Jelentés (körülírás) magyarul	Magyar fordítása	Javasolt magyar fordítás*
NIMBY	Not In My Backyard	Arra az attitűdre utal, amikor helyi lakosok kampányolnak az ellen, hogy a településükön, környékükön stb. bármilyen, környezetükre ártalmas tevékenység, beruházás történjen.	nem az én kertemben, nem az én bajom	NIMBY (csak ne az én kertembe)
BANANA	Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anybody		semmit sehová ne építsünk	BANANA (semmit ne építsünk sehova)
IMBY	In My Back-Yard		az én kertem végébe	IMBY (az én kertembe)
LULU	Locally Unwanted Land Use		helyileg nemkívánatos területhasználat	LULU (helyileg nemkívánatos területhasználat)
PIMBY	Put In My BackYard Please In My Backyard Power In My Back Yard	[...] A NIMBY fordítottja is: amikor nem egy általában szükségesnek ítélt létesítmény helyi elhelyezése ellen, hanem megfordítva, egy általában – országosan vagy globálisan – környezetszennyezőnek ítélt létesítmény (pl. autópálya vagy ipartelep) helyi elhelyezése érdekében lép föl a helyi közösség	tedd az én kertembe, tedd az én udvaromba	PIMBY (tegyék az én kertembe), PIMBY (energiát a kertembe)

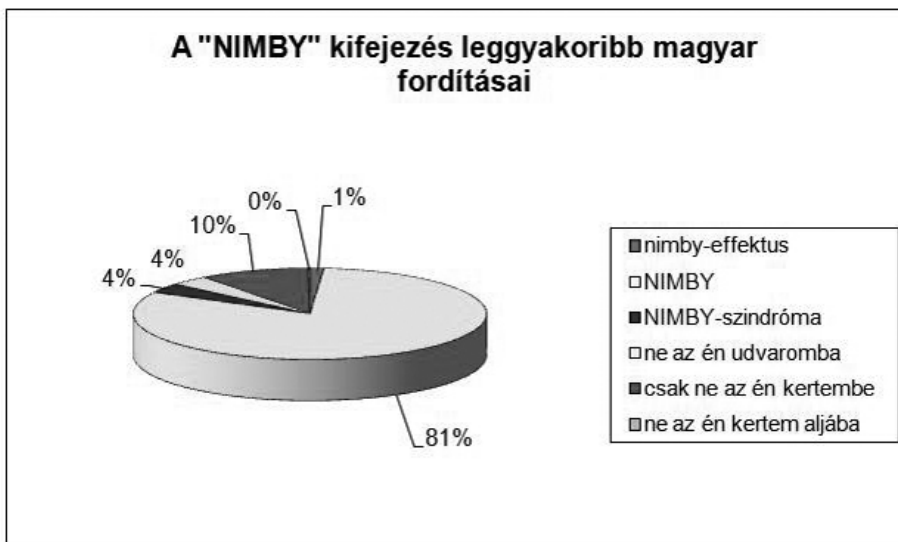
Angol rövidítés	Angol teljes alak	Jelentés (körülírás) magyarul	Magyar fordítása	Javasolt magyar fordítás*
NUMBY	Not Under My Back Yard		-	NUMBY (csak ne az én kertembe)
YIMBY	Yes In My Back Yard		-	YIMBY (az én kertembe)
CAVEs	Citizens Against Virtually Everything		-	CAVEs (szinte mindent ellenző polgárok)
GOOMBY	Get Out Of My Back Yard		-	GOOMBY (ki az én kertemből)
NOPE	Not On Planet Earth		-	NOPE (sehova sem a Földön)
NOTE	Not Over There, Either		-	NOTE (sehova sem)
NIABY	Not In Anyone's Backyard		-	NIABY (senki kertjébe sem)
NAMBI	Not Against My Business or Industry		-	NAMBI (csak ne az én érdekeim ellen)

Megjegyzés: *Szakmailag lektorálta: Pataki György (Szent István Egyetem, Környezet-és Tájgazdálkodási Intézet, Környezetgazdaságtani Tanszék)

Forrás: lásd Források (a tanulmány végén)

Az előbbi példákból jól látható, hogy e betűszavak kezelése nem egységes a magyar nyelvben. Némelyiknek több magyar fordítása is létezik, míg egyeseknek egyáltalán nincs magyar megfelelőjük. Internetes gyakorisági vizsgálat eredményeként elmondható, hogy az összes példa esetében a leggyakoribb „fordítási megoldás” az, hogy a fordítók egyszerűen csak meghagyják az eredeti angol betűszót mindenféle feloldás nélkül (lásd 1. ábra).

1. ábra: A „NIMBY” kifejezés leggyakoribb magyar fordításai

Forrás: Internetes gyakorisági vizsgálat 2008

Ennek a helyzetnek kezelésére azt javasoljuk, hogy a fordítók hozzanak kompromisszumos döntést a munkájuk során. Ez azt jelenti, hogy mind a szaknyelv ismerői és használói, mind pedig az átlagemberek számára is „használhatóvá” kell tenni az előbb említett kifejezéseket. Mindezt úgy érhetjük el, ha a szövegben meghagyjuk az eredeti nagybetűs betűszavakat, és mögéjük zárójelben odaírjuk a magyar értelmezésüket kisbetűs szavak formájában. Erre azért van szükség, mert így amellett, hogy nem csorbul a nemzetközi nyelvhasználat és a szakmaiság, az adott kifejezés egyúttal bárki számára értelmezhetővé válik. Továbbá így valamilyen szinten védve marad a nyelvünk az idegen szakmai kifejezések még nagyobb térhódításától. Szerencsére az említett betűszavak még nem terjedtek el olyan mértékben a nyelvünkben, hogy kizárólag azok magyar megfelelő nélküli – azaz csupán az angol nagybetűs – használata váljon egyeduralkodóvá. Javasoljuk tehát, hogy őrizzük meg nyelvi sajátosságainkat anélkül, hogy az a szakmaiság kárára válna!

2. A BAYER-KÓD FORDÍTÁSI KÉRDÉSEI

A környezet-gazdaságtanban használatos betűszavak után áttérünk a mezőgazdaság területére, azon belül is a növényvédelem témakörére. Itt találkozhatunk ugyanis a Bayer-kóddal, amelynek kialakulásában nagy szerepe volt az élőlények tudományos elnevezésének, különösen a fajokkal kapcsolatos rendszertani kutatásoknak. Az újabb tudományos felfedezések hatására az egyes fajok latin neve, illetve a fajok rendszertani kategóriákban elfoglalt

helye időről-időre változhat. Ennek következményeként egy-egy konkrét fajt akár több latin névvel is illethetnek, de az is előfordulhat, hogy a faj új rendszertani kategóriába kerül át a rokonsági vizsgálatok eredményeként. Így a latin nevek használatakor nehézkessé válhat annak nyomon követése, hogy az adott szövegben pontosan melyik fajról van szó, hiszen míg egyesek még a régi latin nevet ismerik, addig mások már az új tudományos elnevezést alkalmazzák. Ennek a problémának a kezelésére használható a Bayer-kód.

„A Bayer-kód alapvetően a gazdasági növények és kártevőik (gyomok, betegségek) azonosítására szolgáló kód. A növényeket ötbetűs kóddal, az egyéb élőlényeket pedig hatbetűs kóddal jelölik. Sok esetben a kód betűi az élőlény tudományos nevéből származnak (a nemi vagy nemzetségnév első három betűje plusz a faji megkülönböztető név első kettő vagy első három betűje): például *kukorica* – *Zea mays* – **ZEAMA**; *burgonyavész* – *Phytophthora infestans* – **PHYTIN** stb. Az egyedi kód előnye, hogy annak használata meggyorsítja az egyes fajok azonosítását, és kizárja annak a lehetőségét, hogy egy fajt többféle névvel illessenek. Igaz, a kódot a Bayer cég vezette be, a hivatalos listát azonban jelenleg az Európai és Mediterrán Növényvédelmi Szervezet (EPPO) kezeli, ezért manapság már EPPO-kód néven is ismert.” (Wikipédia 2008 [Saját fordítás])

„A kóddal a növényvédelemben és a mezőgazdaságban fontos élőlényeket látják el, így a gazdasági növényeket, a kártevőiket (patogén szervezetek, gyomok), a természetes ellenségeket, valamint az ökotoxikológiában használatos szervezeteket.” (EPPO 2008a [Saját fordítás])

2.1 Néhány angol és magyar nyelvű példa a Bayer-kód használatára

„However when bentazon, (*Basagran RTM. herbicide*) is added, the control of all grass species decreases. **TRZAX** and **HORVU** control reaches totally unacceptable levels. Replacement of the oil concentrate or nonionic surfactant with the crop oil concentrate of the subject invention results in raising the level of control to substantially the same level as sethoxydim when used without bentazon.” (US Patent 5102442 2008)

„**Imazamox (PULSAR)**: a napraforgó fejlettségére kikötés nincs, de lehetőleg kb. 4 leveles fejlettségénél, a magról kelő gyomnövények 2-4 leveles fejlettségénél. Magról kelő kétszikűek ellen, de van hatása az évelőkre és némileg magról kelő, esetleg évelő egyszikűekre is. (**AMBEL, ABUTH, XANST, XANIT** is).” (Burgonya 2008)

„Ez éves átlaghőmérsékben délről északra haladva 1,5 °C-os csökkenést jelentett felvételi helyenként. Az idei évet is beleszámítva immáron több mint 600 gyomfajt felvételeztünk. Míg a hazai gyomflórában az **AMBEL, ECHCR, AMARE, MATIN, DATST, AMACH, SORHA** kiemelkedő szerepet játszik, addig egyezőség a **CHEAL, CIRAR, CONAR, GALAP**-nál található, Európában a **PAPRH, POLAN, STEME** a hazai jelentőséget jóval meghaladja. Számos gyomnövénynél karakteres eltérést találunk az előfordulásban a különböző gazdálkodási rendszereknél. Intenzív gazdálkodásban több **CIRAR, GALAP, PAPRH, POLAV** található, extenzív területeken többször fordul elő a **SINAR**.” (Radics et al. 2008)

2.2 A Bayer-kód kezelése a fordítás során

Ha a fordító valamilyen szövegben Bayer-kóddal találkozik, akkor kétféleképpen kezelheti azt a célnyelvi közönség függvényében. A szűkebb értelemben vett szakmai szövegekben – amelyekben a terminológia használata a szakmaiság és a nemzetközi alkalmazhatóság miatt alapkövetelmény – javasolt ezen kódok meghagyása a magyar nyelvű fordításban. A kevésbé szakmai, szélesebb közönségnek szánt dokumentumokban viszont ajánlatos ezeket a kódokat feloldani úgy, hogy a magyar nyelvű fajnév mögött zárójelben feltüntetjük az aktuális latin fajnevet is (általában dőlt betűvel). A 2. táblázat néhány példát mutat be a Bayer-kód használatára. Az egyes fajok Bayer-kódját, latin nevét, valamint a különböző nyelvekre lefordított nevét a <http://eppt.eppo.org/search.php> oldalon található adatbázisában kereshetjük meg.

2. táblázat: Néhány példa a Bayer-kód alkalmazására

Bayer-kód*	Magyar név**	Régi latin név	Jelenlegi latin név**	Angol név	Régi rendszertani kategória	Jelenlegi rendszertani kategória
TRZAX	Őszi búza (Közönséges)	Triticum vulgare	Triticum aestivum	Bread wheat, Soft wheat	-	Poaceae (Pázsitfűvek családja)
BRSNN	Olajrepece (Káposzta-repece)	Brassica campestris	Brassica napus	Colza, Oilseed rape, Rape, Rapeseed	-	Brassicaceae (Keresztvirágúak családja)
AMBEL	Ürömlevelű parlagfű	Ambrosia elatior	Ambrosia artemisiifolia	Annual ragweed, Carrotweed, Common ragweed, Hogweed	-	Asteraceae (Fészekvirágzatúak családja)
VESPH	Szöszös ökörfarkkóró	-	Verbascum phlomoides	Clasping mullein, Orange mullein	Scrophulariaceae (Tátogatófélék családja)	Plantaginaceae (Útifűfélék családja)
CHEHY	Pokolvarlibatop	-	Chenopodium hybridum	Maple-leaf goosefoot, Sowbane	Chenopodiaceae (Libatopfélék családja)	Amaranthaceae (Disznóparéjfélék családja)

Bayer-kód*	Magyar név**	Régi latin név	Jelenlegi latin név**	Angol név	Régi rendszertani kategória	Jelenlegi rendszertani kategória
ERYSGR	Őszi búza lisztharmat	-	Blumeria gramininis	Powdery mildew of cereals	-	Erysiphaceae (Lisztharmatfélék családja)
PHYTIN	Burgonyavész	-	Phytophthora infestans	Downy mildew of potato, Late blight of potato, Late blight of tomato	-	Pythiaceae család
VULPVU	Vörös róka	-	Vulpes vulpes	Fox	-	Canidae (Kutyafélék családja)
SUXXSC	Vaddisznó	-	Sus scrofa	Wild boar	-	Suidae (Disznófélék családja)

Megjegyzés: * Alkalmazása szűkebb értelemben vett szakmai szövegekben javasolt.

** Együttes alkalmazásuk a kevésbé szakmai szövegekben ajánlott (magyar név mögött zárójelben a latin név).

Forrás: Simon 2000; Turcsányi, Pensksza, Malatinszky, Türke 2006; EPPO 2008b

ÖSSZEFOGLALÁS

A környezet-gazdaságtan területéről származó betűszavak, valamint a Bayer-kód példáján keresztül újra megerősítést nyert a szaknyelvben napjainkban zajló folyamatok egyértelmű iránya, amelyet akár „szaknyelvi globalizációnak” is nevezhetnénk. Ennek során olyan nemzetközileg elfogadott és használt kifejezések születnek, amelyeket a tudományos fejlődés hoz létre, és amelyek széleskörű elterjedése akár veszélyt is jelenthet a nyelvünkre, ha azokat nem kezeljük megfelelően. A magyar nyelv védelme érdekében törekedni kell az olyan megoldásokra, amelyek nem a kifejezések feltétel nélküli átvételéről és azok mindennapi nyelvhasználatunkba történő beolvastásáról szólnak. Nyelvünk gazdagságából eredendően mindig lesz lehetőség arra, hogy megfelelő választ találjunk ezekre az új kihívásokra, csupán élnünk kell ezekkel a lehetőségekkel!

IRODALOM:

- EPPO 2008a: URL: <http://eppt.eppo.org/index.php>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- Wikipédia 2008: URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Bayer_Code
(Letöltés ideje: 2008-11-02)

FORRÁSOK:

- BANANA: Kiss G. 2008. *Nimby vagy Banana? Egy hulladékgyűjtési beruházás társadalmi megítélése.*
URL: http://www.sze.hu/etk/_konferencia/publikacio/Net/eloadas_kiss_gabriella.doc
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- Burgonya 2008: URL: <http://www.agr.unideb.hu/novved/Oktatas/tantargyakseg-edletek/gyom/NVII/5eaNVII.pdf>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- CAVEs: URL: <http://www.wordspy.com/words/caves.asp>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- EPPO 2008b: URL: <http://eppt.eppo.org/search.php>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- GOOMBY: URL: <http://www.wordspy.com/words/goomby.asp>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- IMBY: Kocsis T. 2008. *Tér és teljesség - Fenntarthatóság a területhasználatban és az építési tevékenységben.* KOVÁSZ IX. évf. 1–4. szám.
URL: <http://www.epa.oszk.hu/00700/00721/00016/kocsis.html>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- Internetes gyakorisági vizsgálat 2008: *A vizsgálat Internetes keresőprogram segítségével kutatta, hogy a környezet-gazdaságtan egyes nemzetközi betűszavai magyar fordítására az Interneten található dokumentumok esetében milyen megoldások születnek.*
- LULU: Kocsis T. 2008. *Emberi teljesség és fogyasztói társadalom – Egy székelyföldi és egy nyugat-dunántúli felmérés tapasztalatai.*
URL: <http://www.rmkt.ro/dokumentumok/forum%2044.pdf>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- NAMBI: URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/NIMBY>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- NIABY: URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/NIABY>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- NIMBY: URL: <http://www.rovidites.hu/index.php>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- NOPE: URL: <http://www.wordspy.com/words/nope.asp>

- (Letöltés ideje: 2008-11-02)
NOTE: URL: <http://www.wordspy.com/words/note.asp>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- NUMBY: URL: <http://www.wordspy.com/words/numby.asp>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- Pataki György 2008: Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Környezet-gazdaságtani Tanszék (személyes közlés)
- PIMBY: Beliczay E. – Szirmai V. 2008. *Fórum a társadalmi részvételről*.
URL: <http://www.socio.mta.hu/mszt/20003/beliczay.htm>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- Várnai G. 2008. *Az európai integrációs folyamat kihívásai a magyar város- és településpolitikával, valamint annak modernizációjával szemben, és az e kihívásokra adandó hosszú távú komplex válaszok alternatívái Budapest és széles értelemben vett agglomerációjának példáján, azaz a térségfejlesztést megalapozó kommunikációs stratégia és program kialakítása*.
URL: http://www.socio.mta.hu/mtarsak/anyagok/varnaigabor_eucommunications.htm
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- Futó P. – Fleischer T. 2008 *A közpolitikákra ható EU-integrációs mechanizmusok bemutatása a hulladékgazdálkodás példáján*.
URL: http://www.vki.hu/~tflisch/PDF/pdf03/adapt-EU-Tukor-cikk_030910.pdf
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- Radics L. et al. 2008. *Magyarország tíz legfontosabb búza – és tarlógyomnövényének szerepe európai összehasonlításban*.
URL: http://anubis.kee.hu/hwrs2002/pdf/drl1_h.pdf
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- Richard K. 2008: PIMBY,
URL: <http://cheweb.tamu.edu/tiact/knapik2005>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
URL: <http://www.getpimby.com/?q=node/35>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- Simon T. 2000. *A magyarországi edényes flóra határozója*. Harasztok – Virágos növények.
Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Turcsányi G. – Pensza K. – Malatinszky Á. – Türke Ildikó J. 2006.
Növénytani alapismeretek.
Gödöllő: Szent István, Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet
- US Patent 5102442 2008. *Antagonism defeating crop oil concentrates*.
URL: <http://www.patentstorm.us/patents/5102442/fulltext.html>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)
- YIMBY: URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/YIMBY>
(Letöltés ideje: 2008-11-02)

A KÖRNYEZETVÉDELEM SZAKTERÜLETÉNEK TERMINOLÓGIAI PROBLÉMÁI

Krifaton Csilla

A magyar nyelv a szakmai életben több területen is betölti szerepét. Magyar nyelven történik a szakemberek képzése, magyar nyelven kommunikálunk, és sok publikáció is magyar nyelven jelenik meg. Mindazonáltal a legtöbb impact factorral rendelkező folyóirat nyelve angol, és a szakmai élet változásait, fejlődését ezen a nyelven lehet a leginkább nyomon követni.

A következőkben a környezetvédelem szakterületéről látunk néhány példát, amelyek rávilágítanak a szaknyelvi szövegek bizonyos fordítástechnikai kérdéseire és arra, hogyan alkalmazkodik a magyar terminológia a nemzetközi terminológiához a mai „információs robbanásban” (Zimányi 2004).

Az idegen szakkifejezések nagyon gyorsan áramlanak a szaknyelvbe. Sokszor nincs is ideje a szaknyelvnek, hogy megtalálja a helyes magyar megfelelőt. Ebben az esetben a szaknyelv nem forrta még ki magát. Sok kifejezésnek viszont nincs is magyar megfelelője, csak körülírással fordítható, amely részben körülményessé tenné a fogalmazást, esetleg nem teljes egészében fedné le az angol kifejezést.

Arra kerestük a választ, hogy milyen szakkifejezések segítik a szakértői csoportok gyors és hatékony kommunikációját. Először az egyre gyorsabban és szélesebb körben terjedő köznévi eredetű mozaikszók fordításáról szólunk, amelyek ma már nélkülözhetetlenné váltak a nemzetközi szakmai porondon. Ezt követően néhány gyakori környezetvédelmi kifejezés fordítási buktatói kerülnek előtérbe, mindezekre szakszerű fordítási javaslatokat adunk.

1. A BETŰSZAVAK – HÁROMBETŰS RÖVIDÍTÉSEK A KÖRNYEZETVÉDELMI SZAKNYELVBEN

A betűszavak olyan mozaikszavak, amelyek valamilyen többszavas kapcsolat elemeinek kezdőbetűiből épülnek fel. Egyik típusuk a hárombetűs rövidítés – angolul Three-Letter Abbreviation/Acronym –, amelyet stílusosan angolul TLA-nak rövidítenek, magyar tükörfordítása HBR.

A következőkben a környezetvédelem szakterületén sokat használt hárombetűs rövidítéseket ismertetjük. Mindegyiknél jelöljük a lehetséges magyar nyelvű fordítást, majd autentikus szövegrészleteken keresztül bemutatjuk, milyen alakokat találtunk szakfordításokban, szakszövegekben. A magyar nyelvű alakok közt gyakorisági kutatást is végeztünk az interneten (Google).

1.1 BAT (Best Available Techniques)

A magyar fordítás lehet: a legjobb elérhető technika (661 találat) vagy technológia (226 találat).

- *A javasolt technológiának az **elérhető legjobb technikával** történő összehasonlítása. A nagy égető berendezésekhez kapcsolódó **elérhető legjobb technikák** – légkör. A következő részben az értékelt technológia esetében javasolt **elérhető legjobb technikák (BAT)** kerültek feltüntetésre (www.kvvm.hu)¹*

- *Az **elérhető legjobb technológia** alkalmazása a tevékenység folytatása során: Az engedélyezési dokumentáció alapján a bemutatott technológiák beépítésével a fémfelület kezelő üzem megfelel a **BAT (legjobb elérhető technika)** definíciójának, mely szerint: A **legjobb elérhető technika** alatt értendő azok a hatékony és fejlett eljárások és módszerek, melyek lehetővé teszik a szennyezéskibocsátás elkerülését, illetve – amennyiben ez nem lehetséges – csökkentését, azaz végeredményben – a környezetet, mint egységes egészet érő – káros hatások csökkentését (www.kdvktvf.zoldhatosag.hu).*

1.1 Szénhidrogén szennyezők

Ezek a szennyező anyagok azért fontosak a környezetvédelem területén, mert a környezet-szennyezések nagy része szénhidrogén eredetű. Ezeket a szénhidrogén szennyezőket több csoportra oszthatjuk, amelyek besorolása további nehézségek forrása lehet. Ezeknek a csoportoknak a rövidítésénél mindig utána kell járni, mit is takarnak valójában.

Külföldön a TPH-vegyületeket VPH-ra és EPH-ra osztják fel. Ebben az esetben a VPH-csoportba az alifás szénhidrogének tartoznak C5–C12-ig, valamint az aromás szénhidrogének C9–C10-ig, az EPH-csoportba belevehetik az alifás szénhidrogéneket C9–C36-ig, az aromás szénhidrogéneket C11–C22 között, valamint bizonyos PAH-vegyületeket is (www.mass.gov/dep).

TPH (Total Petroleum Hydrocarbons)

Ebbe a csoportba a szénhidrogén vegyületek közül azok az alifás (nyílt szénláncú) szénhidrogének tartoznak, amelyek szénatomszáma 5–40-ig terjed. Ezt az anyagcsoportot „összes alifás szénhidrogén” néven foglalják össze a 10/2000. (VI.2.) KöM-EüM-FVM-KHM együttes rendeletben. Tudnunk kell azonban, hogy külföldön a TPH tágabb fogalom, ugyanis beletartozik minden olyan kőolaj eredetű szénhidrogén-vegyület, amely a C5–40 szénatomszám-tartományban kimutatható (Szoboszlay–Kriszt 2005).

Magyarra fordíthatjuk **TPH-vegyületeknek** (470 találat), **összes alifás szénhidrogénnek** (154 találat) vagy egyszerűen alifás szénhidrogéneknek, bár az utóbbi nem annyira pontos.

- *A kármentesítési projekt célkitűzése a Debreceni Repülőtér öt kijelölt részterületén a szovjet csapatok által hátrahagyott szénhidrogén-szennyezés megszüntetése, az aromás*

szénhidrogének BTEX (benzol, toluol, etilbenzol, xilol) értékének és az **összes alifás szénhidrogén mennyiség (TPH = total petroleum hydrocarbon)** értékének folyamatos ellenőrzése, az előírt határérték alatti szintre csökkentése (www.portal.debreceen.hu).

VALPH (Volatile Aliphatic Petrol Hydrocarbons)

Az összes alifás szénhidrogének illékony része, amely neve **„illékony alifás ásványolaj eredetű szénhidrogének”** (Rikker, 2006). Magyarra fordíthatjuk egyszerűen **„illékony alifás szénhidrogéneknek”** (8 találat).

- Többnyire két, vagy legfeljebb néhány időpontban az egyes összetevők arányában vagy koncentrációjában egy adott helyen beállt változások nyomon követhetők ezzel az ábrázolással. Például a felszín alatti vizet ért szénhidrogén szennyeződés kármentesítése során a vízben oldott formájú szennyezőanyagot alkotó illékony aromás (VAPH) és **illékony alifás (VALPH)**, valamint a kevésbé illékony-extrahálható (EPH) szennyező anyagok arányának változása mutatható be szemléletesen (Gondi et al. 2003).

EPH (Extractable Petrol Hydrocarbons)

„Extrahálható ásványolaj eredetű szénhidrogének”-nek (5 találat) nevezzük a vegyületsoprotot, amelybe beletartoznak az alifás és az aromás szénhidrogének C₁₀-C₄₀-ig. Magyarra fordított szövegekben **extrahálható szénhidrogének** (2 találat) lehet még megtalálni őket.

- *Environmental protection. Testing of waste waters. Determination of extractable petroleum hydrocarbon content in boiling range 160–520 °C. Gas chromatographic method - Környezetvédelmi szennyvízvizsgálat. Az extrahálható szénhidrogén-tartalom (EPH) meghatározása a 160–520 °C Forrásponttartományban. Gázkromatográfias módszer (MSZ 20354).*

VPH (Volatile Petrol Hydrocarbons)

Ennek az anyagcsoportnak a fordítása „illékony ásványolaj eredetű szénhidrogének” (2 találat), tehát az alifás és aromás frakció is beletartozik.

- *Az összes fúrás 3 m mélyről származó mintáját laboratóriumi vizsgálatra bocsátották. A laboratóriumban a talaj és a talajvíz vizsgálatánál is VPH (illékony alifás és aromás) szénhidrogének, és EPH (nem illékony alifás, nC11–nC40) szénhidrogének meghatározására került sor (Balogh et al. 2001).*

BTX (benzene, toluene, xylene)

Ez a vegyületsoprot a „benzol és alkilbenzolok”. A vegyületsoprot neve a beletartozó legfontosabb vegyületek (benzol, toluol, etil-benzol, xilol) kezdőbetűiből kialakított rövidítés. Szokták egyszerűen csak BTEX-nek is jelölni.

Az anyagcsoport magyar fordítása tehát benzol és alkilbenzolok (28 találat) vagy egyszerűen BTEX vegyületek (10 találat).

- *A talajból kipárolgó szénhidrogének környezeti és környezet-egészségügyi kockázatát, a töltőállomás területén környezetvédelmi intézkedési határértéket meghaladó koncentrációban kimutatható TPH és **BTEX** kockázatos anyagok közül, figyelembe véve jó oldékonyságát és illékonyságát, valamint az összes szennyezőanyag tartalom belül, a határértékhez viszonyított magas mennyiségi arányát, a benzol példáján lehet bemutatni (Balogh et al. 2001).*
- *A talajvíz áramlási irányát ÉNy-i irányúnak állapították meg 0,55% eséssel. A talajban a TPH-koncentrációt vizsgálták. A talajvízben megvizsgálták a TPH, **benzol, toluol, etil-benzol, xilolok és egyéb alkil-benzolok** koncentrációját (Balogh et al. 2001).*

PAH (Polycyclic aromatic hydrocarbons)

Kondenzált aromás gyűrűket tartalmazó vegyületek, amely fordítása „policiklikus aromás szénhidrogének” (1490 találat), más néven poliaromás szénhidrogének (470 találat) vagy PAH-vegyületek (223 találat).

- *Water quality. Determination of 15 **polycyclic aromatic hydrocarbons (PAH)** in water by HPLC with fluorescence detection after liquid-liquid extraction (ISO 17993:2002).*
*Vízminőség. 15 **policiklusos aromás szénhidrogén (PAH)** meghatározása vizekben folyadék-folyadék extrakciót követő fluoreszcens detektálásos, nagy hatékonyságú folyadékkromatográfiás (HPLC) módszerrel (ISO 17993:2002).*
- *Testing of waters. Determination of **polycyclic aromatic hydrocarbons (PAH)** content by gas chromatographic mass spectrometry.*
*Vízvizsgálat. **Policiklusos aromás szénhidrogének** meghatározása gázkromatográfiás tömegspektrometriás módszerrel (MSZ 1484-6).*

PCB (Polychlorinated chlorinated biphenyls)

Izolált policiklikus aromás szénhidrogének, melynek fordítása „poliklórozott bifenil” (339 találat), de szokás egyszerűen PCB-vegyületeknek (94 találat) nevezni.

- *Determination of **PCB content***
*A **PCB-tartalom** meghatározása (MSZ 21978-41)*
- *Determination of emission (polychlorinated biphenyls) (PCB)*
***Poliklórozott bifenilek (PCB)** emissziójának meghatározása (MSZ 13-159)*
- *Petroleum products and used oils. Determination of PCBs and related products. Part 1: Separation and determination of selected **PCB congeners** by gas chromatography (GC)*

using an electron capture detector (ECD)

Ásványolajtermékek és használt olajok. A **poliklórozott bifenilek (PCB)** meghatározása. 1. rész: A **PCB és a rokon vegyületek** elválasztása és meghatározása gázkromatográfiás (GC) módszerrel, elektronbefogásos detektor (ECD) alkalmazásával (MSZ EN 12766-1)

PCDD (Polychlorinated dibenzo-para-dioxins)/PCDF (Polychlorinated dibenzofurans)

Ez a vegyületsorozat a poliklórozott dibenzo-dioxinokat és a poliklórozott dibenzofuránokat tartalmazza. Magyar fordításnál poliklórozott dibenzo-dioxin (94 találat), poliklórozott dibenzofurán (208 találat), dioxinok (19800 találat) és furánok (kettő együtt: 149 találat) névvel található meg. Ezt a két anyagcsoportot általában együtt említik, „dioxinok és furánok”-nak nevezzük őket, valamint a határértékekre vonatkozó kormányrendeletben (a 10/2000. (VI.2.) KöM-EüM-FVM-KHM) is dioxinok és furánok csoportként szerepelnek.

- Helyhez kötött légszennyező források emissziója. A **PCDD-k és a PCDF-ek** tömegkoncentrációjának meghatározása. 1. rész: Mintavétel

Stationary source emissions. Determination of the mass concentration of **PCDDs/PCDFs**. Part 1: Sampling (MSZ EN 1948)

- Testing of waters. Part 10: Determination of **polichlorinated dibenzo-p-dioxins and polichlorinated dibenzofurans** by gas chromatographic mass spectrometric method.

Vízvizsgálat. 10. rész: **Poliklór-dibenzo-p-dioxinok és poliklór-dibenzofuránok** meghatározása gázkromatográfiás tömegspektrometriás módszerrel (MSZ 1484-10)

- (1) A 466/2001/EK bizottsági rendelet [2] előírja, hogy a forgalomba hozott élelmiszerek nem tartalmazhatnak a rendeletben előírtnál nagyobb mennyiségű szennyező anyagot.

(2) A **“dioxinok”** kifejezés egy 75 **poliklórozott dibenzo-p-dioxin (PCDD)**, valamint 135 **poliklórozott dibenzofurán (PCDF)** kongenerből álló csoportra utal, amelyből 17 jelent toxikológiai veszélyt. A legmérgezőbb a 2,3,7,8-tetraklór-dibenzo-p-dioxin (TCDD), amelyet a Nemzetközi Rákkutató Ügynökség és több más elismert nemzetközi szervezet ismert, humán karcinogén anyagnak minősített. Az élelmiszerügyi tudományos bizottság (ÉTB) az Egészségügyi Világszervezettel (WHO) összhangban megállapította, hogy a **dioxinok** rákkeltő hatása nem érvényesül, ha mennyiségük egy bizonyos küszöbérték alatt marad (2375/2001/EK).

POP (Persistent Organic Pollutant)

Magyar fordítása „környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagok” (1490), vagy „perzisztens szerves szennyezők” (366 találat), vagy POP-vegyületek. Szokás az alapvető POP-vegyületeket „piszkos tizenkettőnek”-nek nevezni.

- A **környezetben tartósan megmaradó szerves vegyületek (POP-ok)** azért kerültek a környezet-egészségügy figyelmének középpontjába, mert az utóbbi évtizedekben az emberi

egészségre káros hatásuk egyértelműen igazolódott. A nemzetközi egyezményekben felsorolt **POP-ok** közül a legtöbb vizsgálati eredmény a DDT-re és metabolitjaira, valamint a PCB-re, a dioxi /furánokra és a PAH-okra vonatkozóan állnak rendelkezésre (Sohár et al. 2003)

- 2004–2005: **Perzisztens szerves szennyezők** szlovákiai és magyarországi helyzetkép (Jagudits et al. 2005)

- Az Egyezmény – amely az 50. ország ratifikációjával 2004-ben lépett hatályba – az alábbi tizenkét anyagot, illetve anyagcsoportot sorolja a **POP-vegyületek** csoportjába, melyeket a „**piszkos tizenkettő**”-ként is emlegetnek: aldrin, klórdán, DDT (diklór-difenil-triklór-etán), dieldrin, endrin, heptaklór, mirex, toxafén, hexaklór-benzol (HCB), poliklórozott bifenilek (PCB), poliklórozott dibenzodioxinok (PCDD – röviden: dioxinok), poliklórozott dibenzofuránok (PCDF – röviden: furánok).

A már 2003-ban hatályba lépett, Aarhusban aláírt **Nemzetközi POP Jegyzőkönyv** további négy vegyületcsoportot sorol a perzisztens szerves szennyezők közé: klórdekon, hexaklór-ciklohexán (HCH, lindán), hexabrom-bifenil (HxBB), policiklikus aromás szénhidrogének (PAH)” (www.emla.hu).

2. A HÁTTÉRISMERETEK FONTOSSÁGA KÖRNYEZETVÉDELMI FOGALMAK FORDÍTÁSAKOR¹

Tanulmányunk végén egy környezetvédelmi fogalom, a *kármentesítés* és az ezzel kapcsolatos kifejezések fordításán keresztül szeretnénk ismét felhívni a figyelmet a szakmai háttérismeretek fontosságára.

2.1 A *contaminated land management* kifejezést gyakran – tévesen – *kármentesítésnek* fordítják. Az angol kifejezés a szövegkörnyezettől függően többet jelent, mint hogy teszünk valamit a szennyezett területtel. Lehet valamilyen műszaki beavatkozás, vagy a terület természetes öntisztulásán alapuló területkezelés is, amely esetben nem is történik emberi beavatkozás. Nincs is rá kifejezésünk, csak körülírással lehet fordítani, valamint megfelelő alak lehet:

Szennyezett területek kezelése (74 találat)

- **Diffúzan szennyezett területek kezelése:** környezeti kockázat felmérése és csökkentése felhagyott bányaterületeken (www.envirobiotech.mkt.bme.hu).
- Nyilvánvalóvá vált, hogy a talaj minőségére vonatkozóan legtöbb esetben a multifunkcionalitás nem lehet reális cél, különösen nem akkor, amikor régi (legtöbbször ipari) szennyezettség felszámolásáról kell dönteni. Következésképp – a tengerentúlon és az EU tagországokban is – a **szennyezett területek kezelése** kapcsán a talajminőség értékeléséhez a kockázati alapú megközelítést fejlesztették ki, és fejlesztik jelenleg is.
- A **szennyezett területek kezelési** stratégiája Európa egyes országaiban más és más, sőt gyakran egy adott országon belül is eltérő (Gondi et al. 2004).

¹Morvai Balázs (Agruniver Holdong, projektvezető) közlése alapján

Szennyezett talaj kezelése (119 találat)

- *NICOLE / CLARINET / ETCA / SENSPOL 'Management of contaminated land for the protection of water resources' (Szennyezett talaj kezelése a vízkészletek védelme céljából) 2000. szeptember (www.nicole.org)*
- *Lehetőség van ugyan a szennyezett talaj megtisztítására (biológiai úton történő lebontás, égetés ... stb.) de a **szennyezett talaj kezelése** igen költséges művelet, ami a gazdaságossági szempontok miatt nem mindig kivitelezhető (www.cofra.sk).*

2.2 A magyarról angolra fordításban is nehéz megtalálni a kármentesítés kifejezésre a az angol megfelelőt. Technikai értelemben ugyanis lehet szűkebb a jelentése, amikor csak a műszaki beavatkozást értjük rajta:

cleaning of soil and/or groundwater

- *An in situ method of cleaning **soil and/or water contaminated** with a contaminant comprising one or more compounds selected from the group consisting of metal compounds, sulfur compounds and cyanide compounds comprises breaking up contaminated soil (www.freepatentsonline.com).*

elimination of pollution/contamination

- *develop effective and practical processes, methods, and prototype devices from the prevention, reduction, and **elimination of pollution** (Environmental Law Institute, 2003)*

remedial measure/action

- *Aims of the OKKP are to explore the contaminations left behind and accumulating in the geological medium (soil) and groundwater in the foregoing centuries, to gain information on the scale of threat, contamination and damage to groundwater and geological medium; to reduce the risk of contamination in endangered areas, as well as to facilitate the reduction or **elimination of contamination** in polluted areas.*

*Az OKKP célja az elmúlt évszázad(ok)ban a földtani közegben (talajban) és a felszín alatti vizekben hátramaradt, akkumulálódott szennyeződések felderítése, a felszín alatti vizek, a földtani közeg veszélyeztetésének, szennyezettségének, károsodásának megismerése; a veszélyeztetett területeken a szennyezettség kockázatának csökkentése; valamint a szennyezett területeken a **szennyezettség csökkentésének vagy megszüntetésének** elősegítése (www.kvvm.hu)2.*

Tágabb, általánosabb (jogi, ügymeneti stb.) értelemben:

site remediation

- *The National Environmental Program and as a part of it the National Environmental Remediation Program (OKKP) dealing with the **remediation** of permanent environmental damages and **contaminated sites** left behind was elaborated based on the Act LIII of 1995 On the General rules of Environmental Protection.*
A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény alapján

készült el a Nemzeti Környezetvédelmi Program, amelynek része a hátrahagyott tartós környezetkárosodások, **szennyezett területek kármentesítéséről** szóló Országos Környezeti Kármentesítési Program (OKKP) (www.kvvm.hu)².

site reclamation

- NER has extensive experience in earthmoving, soil processing and site reclamation projects, both domestically and internationally, for the pipeline, utilities and petrochemical industries. The most environmentally sound alternative available to deal with contaminated soil (www.environmental-expert.com).

site rehabilitation

- TAMPA – The Florida Department of Environmental Protection, through its Southwest District office, issued a Brownfields Site Rehabilitation Completion Order to the Robbins Manufacturing Company for a previously contaminated property located in the vicinity of Fletcher and 131st Avenues in Tampa (www.floridadep.org).

2.3. Gyakran rosszul fordítják angolra (illetve vissza) a **kármentesítés szakaszaira vonatkozó kifejezéseket**, mivel a magyar nómenklatúra átvette a nem pontos jogi kifejezéseket, amelyek tükörfordításban nem értelmezhetőek az angol szövegek környezetben:

A kármentesítés szakaszaira vonatkozó magyar kifejezések általánosabbak, mint angol megfelelőik. Ezért tükörfordításuk nem értelmezhető az angol szakmai szövegek környezetben:

A 'kármentesítés' nem 'the reduction of environmental damage', hanem valamelyik a II. pont szűkebb értelemben vett kifejezései közül. (cleaning of soil and/or groundwater, elimination of pollution/contamination, remedial measure/action).

A 'tényfeltárás' nem pontosan 'fact finding', hanem 'site investigation'

- Kármentesítési útmutató 6.: Gondi Ferenc, Halmóczki Szabolcs, Liebe Pál, Szabó Imre, Szarka András: **Tényfeltárás** és monitoring. A szennyezett területek tényfeltárása és a kármentesítési monitoring-rendszerek (2003)

Remediation guidance 6.: **Site investigation** and monitoring. Site investigation of contaminated areas and remediation monitoring systems (2003)

A 'műszaki beavatkozás' nem csupán 'technical intervention', hanem 'cleaning of soil/groundwater' vagy 'remedial measure/action'

- For interim **remedial measures** that are not emergency response actions an interim remedial measure work plan shall be prepared by the applicant containing such provisions as the department deems appropriate (www.law.onecle.com).

2.4. A **remediation** angol szó fordításával kapcsolatban is adódhatnak nehézségek. A szó jelentése meggyógyítás, (latinus) magyar megfelelője „remediáció”. A környezetvédelem szakterületén a vegyi anyagokkal szennyezett környezeti elemek és fázisok környezeti kockázatának elfogadható mértékűre csökkentését jelenti. Leggyakrabban a talaj, talajvíz, üledék kezelésére alkalmazott kifejezés.

- *Alternatív kifejezés: szennyezettség csökkentés, rehabilitáció, ártalmatlanítás, talajkezelés.*
- *Kerülendő: talajtisztítás, kármentesítés (Gruiz et al 2001).*

Egy terület szennyezettségének csökkentése történhet biológiai módszerekkel is. Ebben az esetben bioremediációról (angolul: bioremediation) beszélünk. Bioremediáció során mikroszervezeteket használnak a szennyezők lebontására (biodegradáció).

2.5. A **biodegradation** angol szó magyar megfelelője biodegradáció, amely egy szerves molekula komplexitásának csökkenését vagy teljes lebontását, mineralizációját jelenti. Megfelelő fordítás lehet: bomlás, bontás, lebomlás, lebontás. Nehéz elkülöníteni, hogy melyik használata a megfelelő, szövegkörnyezettől és értelmezéstől függ. Szerencsésebb a biodegradáció alakot alkalmazni.

- *Sok esetben (különösen huzamosabb ideje jelen lévő szennyezés esetén) a helyi mikroflóra is rendelkezik azzal a bioremediációs képességgel, mely segítségével a szennyezőanyag **bomlása** („hatástalanítása”) végbemehet, csupán a szennyezőanyagok **lebontásához** megfelelő körülményeket kell teremteni (www.nkth.gov).*
- *Számos tanulmány bizonyítja, hogy a honos mikrobák metabolikus tevékenységének köszönhető **biodegradáció** jelentősen hozzájárulhat a szerves szennyezőanyagok lebontásához (Gondi et al. 2004).*

2.6. Az **augmentation** angol szó jelentése: kiegészítés, javítás. A bioaugmentation angol kifejezés (magyar alakja: bioaugmentáció) viszont többet jelent, mint a terület javítása biológiai módszerekkel. A biodegradációs módszerek közé tartozik a spontán biodegradáció, amikor a terület endogén mikrobapopulációja által végzett természetes szennyező anyag lebontás történik. Biodegradációs eljárás a stimulált biodegradáció, amikor az intenzív lebontás feltételeit teremtjük meg tápanyag, oxigén vagy nedvesség pótlásával; valamint létezik a tudatos oltóanyag-használat. Bioaugmentáció során az oltóanyagban használt mikrobák faj szinten meghatározott, közegészségügyi szempontból nem kifogásolt, törzsgyűjteményben letétbe helyezett, ismert bontási spektrummal rendelkező mikroszervezetek kell legyenek. Ezért a **bioaugmentáció** kifejezés alkalmazását javasoljuk.

- *Szelektáltunk négy baktérium-, illetve sugárgombatörzset, melyek **bioaugmentációs** célú használhatóságát laboratóriumi talajrespirációs vizsgálatokban összehasonlítottuk a spontán, illetve támogatott spontán biodegradációs módszer hatékonyságával. Four bacteria and Actinomyces strains were selected, the **bioaugmentation** applicability of which was compared to the efficacy of the spontaneous, as well as the promoted spontaneous biodegradation methods using soil respiration investigations (Szoboszlai et al. 2004).*

2.7. Kármentesítési módszerek

Purge and trap

A módszernek magyar fordítása nincs, körülírással lehet fordítani: nagy tisztaságú inert gázzal a vízmintából zárt rendszerben kibuborékolatják és összegyűjtik az illékony vegyületeket (Szoboszlay–Kriszt, 2003: Környezeti elemek védelme). Az angol alak („**Purge and trap**”) meghagyása az általános (112 magyar nyelvű találat), de előfordul, mint „**kihajtás és csapdázás elve**” (8 találat) „**kihajtás-csapdázás**” (2 találat), valamint „**kiűzés és csapdázás**” (2 találat).

Fordítás során leghelyesebb, ha az angol elnevezést meghagyjuk, és utána írunk valamiféle magyarázatot, körülírjuk a módszert.

- *Az illatanyagokat **purge and trap módszerrel** nyerték ki az olajból, majd ioncsapdás tömegspektroszkóppal felszerelt gázkromatográfival vizsgálták. A trioleát melegítése során leginkább gyümölcsös aromát éreztek kellemetlen zöld szaggal együtt (Doleschall 2001a).*
- *Water quality. Gas-chromatographic determination of a number of monocyclic aromatic hydrocarbons, naphthalene and several chlorinated compounds using purge-and-trap and thermal desorption.*
- *Vízminőség. Monociklusos aromás szénhidrogének, naftalin és egyes klórozott vegyületek gázkromatográfiás meghatározása **kihajtáscsapdázással** és termodeszorpcióval (ISO 15680:2003).*
- *Vízminták szerves szennyezőinek analízise kiűzés és csapdázás (**purge and trap**) módszerrel (www.sci.u-szeged.hu).*

Head space

Magyar fordítás: **gőztéranalízis**. A magyar nyelvű találatok száma a head space kifejezésre 1000 felett van, míg a magyar kifejezés előfordulása 50 alatt marad. Ennek ellenére használható, sőt javaslom a magyar kifejezés használatát, bár megjegyezhető az angol forma is.

- *Munkánk során tanulmányoztuk a **headspace mintabeviteli technika** GC-MS méréseknél történő alkalmazását.*

Headspace sampling was studied for GC-MS measurements

- *Ma már egyre jobban elterjedtek az oldószermentes vizsgálatok, melyekre lehetőséget ad a gázkromatográfhoz on-line kapcsolódó úgynevezett **gőztér-analizátor**.*
- *Az elméleti alapok teljes részletességgel történő tárgyalása nem célunk, számunkra ebből az a fontos, hogy a konkrét vizsgálatokra vonatkozóan a **gőztéranalízis** érzékenységét milyen paraméterek befolyásolják (Hovánszki et al. 2006).*
- *Comparison between alternative **headspace techniques** applied to vegetable oils
Növényolajoknál alkalmazott **gőztéranalízis technikák** összehasonlítása (Doleschall, 2001b).*

ÖSSZEGZÉS

Manapság a tudományok és szakterületek minden eddiginél gyorsabb ütemben fejlődnek. Ennek a folyamatnak természetes velejárója a szókészlet viharos változása is, mely sokszor ellentmond a hagyományos magyar nyelvhelyesség elvárásainak, és lassan oda vezethet, hogy csak az adott szakterület képviselői fogják megérteni a szakszavakat. Ebben a cikkben megpróbáltunk rávilágítani azokra a gyakorlati nehézségekre, amellyel a fordítók találkozhatnak. Sokszor a szakma még nem találta meg a kifejezések magyar fordítását, és az angol, esetleg latin eredetű változatot használja. A fordítóknak mindenképpen a pontosság és szavatosság irányát kell követniük a szakmai szövegekben, a magyarítás nem mehet a tudományos közlés precizitásának rovására. Ugyanakkor törekednünk kell arra, hogy a szaknyelvben érvényesüljenek a magyar nyelv szempontjai is, még a nemzetközivé váló terminológia terén felmerülő kérdésekben is.

IRODALOM

Zimány Árpád 2004. *A szaknyelvi helyesírás-tervezés újabb feladataiból.*

In: Balázs Géza (szerk.) 2004. *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője II.*, MTA Társadalomkutató Központ: Budapest.

Források

Balogh Zs. – Lehoczki Zs. – Ferencz V. – Baranyi Á. – Várfalvi A. – Szabó P. 2001. *Kármentesítési útmutató 4. A költség-haszon, a költséghatékonyság és értékelmezés alkalmazása a kármentesítés során.* Környezetvédelmi Minisztérium: Budapest.

Department of Environmental Protection, Florida 2002. *DEP Issues.* Brownfields Site Rehabilitation Completion Order to Robbins Manufacturing Company: Florida.

Doleschall F. 2001a. *Szakirodalmi szemle.* Olaj, szappan, kozmetika. 50. évf., 3. szám p. 119.

Doleschall F. 2001b. *Növényolajoknál alkalmazott gőztéranalízis technikák összehasonlítása.* Olaj, szappan, kozmetika. 50. évf. (2001) 6. szám.

Doleschall F – Kővári K. 2002. *Dioxin história.* Olaj, szappan, kozmetika. 51. évfolyam (2002) 1. szám p. 16.

Environmental Law Institute 2003. *Environmental Law Deskbook. 7th edition.* Federal Water Pollution Control: Washington.

Gondi F – Halmóczki Sz. – Liebe P. – Szabó I. – Szarka A. 2003. *Kármentesítési útmutató*

6. Tényfeltárás és monitoring. A szennyezett területek tényfeltárása és a kármentesítési monitoring-rendszerek. Környezetvédelmi Minisztérium: Budapest.
- Gondi F – Halmóczki Sz. – Dankó Gy. – Dura Gy. – Ligeti Zs. – Szabó I. 2004. *Kármentesítési útmutató 7. A mennyiségi kockázatfelmérés módszertana*. Környezetvédelmi Minisztérium: Budapest.
- Gruiz K. – Horváth B. – Molnár M. 2001. *Környezettoxikológia*. Műegyetem Kiadó: Budapest.
- Jagudits Katalin – Kontár Ronald – Krajnyik Zsolt – Lengyel Zsuzsanna – Lukovicski Zsuzsanna – Sipos László 2005. *Perzisztens szerves szennyezők szlovákiai és magyarországi helyzetkép*. Kutatási jelentés. EMLA Alapítvány a Környezeti Oktatás Támogatására: Budapest
- Hovánszki D. – Prokisch J. – Győri Z. 2006. *A Headspace mintabeviteli módszer tanulmányozása illékony vegyületek GC-MS-sel történő azonosításához*. Agrártudományi Közlemények 2006/23. különszám.
- Rikker T. 2006. *Alkalmazott gázkromatográfia*.
Letölthető: www.ekol.chem.elte.hu/letoltes/GC%20II_2006_ELTE.ppt
- Sohár P. – Matyasovszky K. – Páldy A. – Vaskövi B.: *POP-ok környezet-egészségügyi jelentősége, élelmiszerekben mérhető szintjeik és egészségügyi kockázataik*. (Összefoglaló), Országos Környezetegészségügyi Intézet: Budapest
- Szoboszlay S. – Atzél B. – Cserhádi M. – Szabó I. 2004. *Bioremediation of hydrocarbon contaminated soils*. Biokémia, XXVIII. évf. 2. szám
Letölthető: <http://195.228.254.34/biokemia/tartalom/b200406.pdf>
- Szoboszlay S. – Kriszt B. 2005. *Környezeti elemek védelme I*. Szent István Egyetem: Gödöllő.
- Hivatkozott rendeletek
- 2375/2001/EK:
A Tanács 2375/2001/EK rendelete (2001. november 29.) az élelmiszerekben előforduló egyes szennyező anyagok legmagasabb értékének meghatározásáról szóló 466/2001/EK bizottsági rendelet módosításáról (EGT vonatkozású szöveg)
- 2375/2001/EK:
A Tanács 2375/2001/EK rendelete (2001. november 29.) az élelmiszerekben elő-

forduló egyes szennyező anyagok legmagasabb értékének meghatározásáról szóló 466/2001/EK bizottsági rendelet módosításáról (EGT vonatkozású szöveg)

Internethivatkozások

www.cofra.sk: www.cofra.sk/hu/Termek/Fold-alatti-szigetelo-fal-Geolock.alej
Föld alatti szigetelő fal Geolock.
Függőleges vízzáró falak az építőiparban és környezetvédelmi célú felhasználásra

www.floridadep.org/secretary/news/2002/02-816brownsfield.htm
Florida, Department of Environmental Protection, August 16, 2002,
DEP Issues Brownfields Site Rehabilitation Completion Order to Robbins
Manufacturing Company

www.envirobiotech.mkt.bme.hu/konferencia.htm

www.environmental-expert.com

www.emla.hu/alapitvany/projekt.shtml?x=806

www.law.onecle.com: www.law.onecle.com/new-york/environmental-conservation/ENV027-1411_27-1411
New York Environmental Conservation Law Section 27-1411
- Work Plan Requirements

www.freepatentsonline.com: www.freepatentsonline.com/5302287.html
Method for on site cleaning of soil contaminated with metal compounds, sulfides
and cyanogen derivatives,
United States Patent 5302287

www.nicole.org: www.nicole.org/nicole2/news/ann218b.PDF
Vitairat: A fenntartható talajkezelés szükségessége:
A kockázatbecslésen alapuló megközelítés szerepe, Nicole, 2002, március, 2. szám

www.kdvktvf.zoldhatosag.hu/dokumentumok/hir_docs/23599-1-2008.Melleklet/bat.pdf

www.kvvm.hu1: www.kvvm.hu/cimg/documents/t2.pdf

www.kvvm.hu2: www.kvvm.hu/szakmai/karmentes/alprogram/index_hun.htm
Országos Környezeti Kármentesítési Program, Alprogramok

www.mass.gov/dep - Understanding and using the new VPH/EPH approach
- The official website of Massachusetts, Department of Environmental Protection

www.nkth.gov: www.nkth.gov/letolt/k+f/bioremediacio2001.doc
Talaj PCB, TCE, hexaklór-hexán és nehézfém szennyezések detektálás molekuláris mikrobiológiai módszerrel

www.portal.debreceen.hu/gazdasag/fejlesztes/repterikarmentesites
- A debteceeni repülőtér kármentesítési projectje

www.sci.u-szeged.hu: www.sci.u-szeged.hu/inorg/KVANAeloadas1.pdf

Hivatkozott szabványok

ISO 15680:2003
ISO 17993:2002
MSZ 20354
MSZ 21978-41
MSZ 13-159
MSZ EN 12766-1
MSZ EN 1948

II. A FORDÍTÁS GYAKORLATA

HOGYAN SEGÍT A FORDÍTÓI MUNKAKÖZVETÍTŐ RENDSZER A PÁLYAKEZDŐ FORDÍTÓNAK? (A FORDIT.HU TANÁCSAI KEZDŐ FORDÍTÓKNAK)

Gál-Berey Tünde – Bálint András (Fordit.hu)

A fordítás pörgő, gyors információátadást igénylő, high-tech iparággá fejlődött. A fordítói piac folyamatosan változik, a megbízással kezdődő és a kész munka átadásával végződő projektfolyamat felgyorsult, s eközben a munka internetes csatornákra terelődött. A világ tele van idegen nyelvet kiválóan ismerőkkel, így a professzionális fordítók kénytelenek megkülönböztetni magukat a szakértelmük mellett azzal is, hogy idomulnak a legújabb piaci igényekhez, jobb esetben az élére állnak a változásoknak.

A piac telítettsége, valamint a változó megrendelői igények a piacra lépő kezdő fordítókra már nem csak a fordítási feladat tökéletes megoldásának súlyát terhelik, de a fordítói közösségbe való beilleszkedés nehézségeivel is meg kell birkóznuk. A fordítói piac szereplőinek ismerete, valamint a fordítóirodák üzleti modelljének megértése javíthatja a pályakezdő fordító beilleszkedési esélyeit. Ezért a fordítókat közösségbe foglaló fordit.hu aktív szerepet vállal a piac átláthatóvá tételében. Hisszük, hogy a fordítói piacon tapasztalható feszültségek enyhíthetőek a jövőben, ha a magára közvetítő szerepet vállaló irodák nyíltan vállalják és hirdethetik üzleti modelljüket, rámutatva azokra a pontokra, ahol csak a fordítóval való együttműködés viheti sikerre a fordítási projektet. E tanulmány a fordítási piac szereplőinek szolgál praktikus tanácsokkal és megosztandó tapasztalatokkal a jó üzleti kapcsolatok érdekében, mindemellett evidenciaként kezeli a szakmai minőséget, a határidők betartását és az üzletfelek jó szándékát.

1. A SZABADÚSZÓ FORDÍTÓ ÉS A TÁVMUNKA

A fordítói szakmát gyakorlók legnagyobb része nem egy irodában ülve végzi munkáját, hanem szabadúszóként (freelancer) otthonról dolgozik. Kényelmes és bizonyos életciklusokhoz rendkívül illő tevékenység, ugyanakkor kockázatos életforma is. Az otthonról dolgozó fordítónak tudatosan kell elválasztania az otthoni életét a munkától, hogy a számára ideális egyensúlyt megteremtse. A család és a munka nagyon jól elfér egymás mellett, de ehhez tudatos döntések és jó önmenedzselés szükséges. Persze tisztában vagyunk vele, hogy nem ez a fordítói lét legnagyobb nehézsége, de mindenképpen megfontolandó szempontnak tekintjük.

2. A FORDÍTÓIRODÁK ÜZLETI MODELLJE ÉS A FORDÍTÓ HELYE A PROJEKTBEN

A fordítóirodák gyakran takargatják üzleti modelljüket, amelynek eredménye az irodák és a fordítók egyre fokozódó ellentéte. Hogyan lehetséges, hogy a megrendelőnek ajánlott ár akár kétszerese is lehet a fordítónak fizetett munkadíjnál? Mi az a hozzáadott érték, amit az iroda nyújt? Hogyan lehetséges, hogy a közös érdek (az elégedett megrendelő) ellenére feszültségek képződnek a fordítási lánc tagjai között? Ugyanakkor az is tény, hogy a fordítóirodák eredeti üzleti funkciója kissé eltorzult, s nem minden esetben képesek már az üzleti kockázat felvállalására, amely a köztes helyzetükből eredően őket terhelte.

Köztes szerep és annak valós értéke

Nem titok, hogy a fordítóirodák a fordítási folyamatba intermedierként, vagyis a megrendelő és a fordító közé ékelődve illeszkednek be. A fordítóiroda szerepeit az alábbiak szerint lehet összefoglalni:

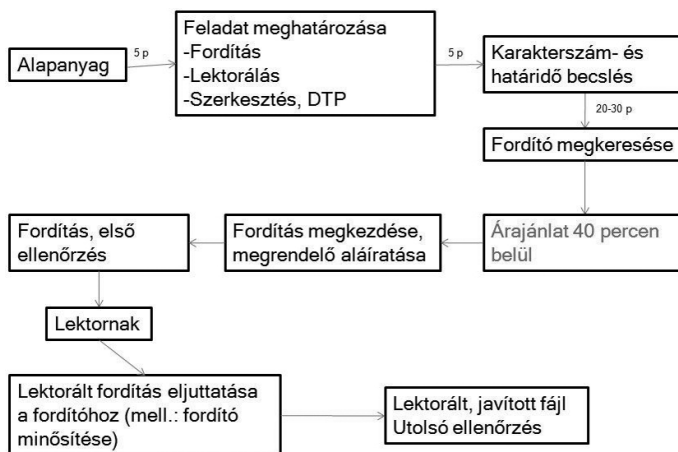
- A *kereslet és kínálat* a fordítóirodánál találkozik. Naivitás lenne azt feltételezni, hogy az irodák nélkül is hasonló hatékonysággal találna egymásra a megrendelő és a fordító. A fordítóiroda – mivel idejének jelentős részét a megrendelők felkutatásával tölti – a fordító helyett keresi a munkát. Ezt a funkcióját tekinthetjük „sales house”-nak.
- A fordítóiroda a fordító helyett végzi a *marketinget* is. Képzeljük el, micsoda káosz lenne, ha minden fordító saját maga reklámozásával próbálna munkát szerezni? A megrendelő meggyőzésének esélye minimálisra csökkenne, valamint a nagyszámú „termék” miatt a fordítói árakat is lenyomná egy ilyen helyzet. Az irodák szerencsés esetben képesek összehangolt akciókra is.
- A fordítóirodák vállalják a teljes *projektmenedzsmentet*, amelyet egy egyéni fordító idő – és talán képesség – hiányában nem tudna elvégezni. A projektmenedzsment külön kompetenciákat kíván, ezért csak az arra képzett emberek tudják hatékonyan végezni. Nehéz elfogadni, de a „meztelen” fordítás, vagyis a kiegészítő szolgáltatásoktól mentes termék egyre kevésbé eladható. A megrendelő nem csupán a fordítást, de a szerkesztést, szakmai lektorálást, korrektúrát, DTP-t (desktop publishing), előadások megszerkesztését és még egy halom izgalmas szolgáltatást is elvár, amelyre csak egy fordítóirodának van kapacitása. A fordítók számára esetleg elszomorító tény, hogy egyszerű fordításra már a számítógép is képes, számos szoftver és weboldal áll az ingyenes nyersfordítást keresők rendelkezésére. Öröm az örömben, hogy ezeket a szolgáltatásokat is fordítók fejlesztik...
- Mivel a megrendelők többsége csak a fordítóirodával tartja a kapcsolatot, az irodáknak kötelessége a megrendelőket a mindenkori szakmai elvárásokkal megismertetni, tehát piacalakító szerepe is lehet egy fordítóirodának.

A fordítóirodák a fent említett feladatok ellátásáért jogosan megérdemelt 70–180%-os árrést tesznek a fordítói árra. És ne feledkezzünk meg a fordítás mellett, illetve annak

eladása céljából kínált kiegészítő szolgáltatásokról sem, amelyek nem elvonni akarják a megrendelő figyelmét a fordításról, hanem rámutatni kívánnak a valódi szakemberek képességeire.

3. A FORDÍTÁSI PROJEKT MENETE

Az alábbi ábrán egy általánosított fordítási projektet szemléltetünk.

1.ábra: A fordítási folyamat (általános) (Forrás: saját szerkesztés)

A folyamatábrán az alapanyag beérkezésétől kezdve követhető végig a fordítási folyamat. Fordítási feladattól függően új elemek kerülhetnek be a projekt menetébe, amelyet a fenti ábra csak általánosítva mutat be. A folyamat legizgalmasabb elemeit részletesebben is érdemes megismerni.

Alapanyag, karakterszámlálás, árajánlat

A fordítási feladat pontos meghatározásához, a forrás- és célnyelv meghatározása mellett a karakterek megszámlálása is fontos. Ez Microsoft Word dokumentumok esetében nem jelent gondot (egy menüpontból elérhető a bruttó és nettó karakterek, valamint a szavak száma), ám PDF formátumú alapanyagok estében a projektmenedzser/fordító egy fontos döntés előtt áll. A korábban jellemző, célnyelvi karakterek alapján való elszámolás a megrendelő oldaláról nehezen értelmezhető, ugyanakkor könnyen kivitelezhetővé teszi az árajánlatot. Egyre inkább elfogadottá válik, még a kisebb irodákban is, hogy a nem számlálható, nem szerkeszthető dokumentumformátumokat OCR-szoftver (optikai karakterfelismerő, azaz a szöveg képét betűkké átalakító program) segítségével alakítják át számolhatóvá. Mivel ilyen szoftver ingyenesen is elérhető, érdemes minden fordítónak rendelkeznie vele.

A karakterszámlálásnak azonban van egy sokkal vitatottabb aspektusa is: vajon a nettó vagy bruttó karaktereket illik figyelembe venni? Az általánosan elfogadott eljárás szerint a bruttó, vagyis szóközökkel együtt számolt karakter alapján számolják a fordítandó szöveg hosszát. Léteznek azonban olyan fordítóirodák a piacon, amelyek ragaszkodnak a nettó karakterekhez, ez azonban nem felel meg a hazai és európai normáknak. A bruttó karakterszámlálás mellett szóló érv, hogy a szóközök szervesen hozzátartoznak a szöveghez, azok nélkül nem értelmezhető sem az alapanyag, sem a célszöveg. Különleges esetekben mégis indokolt lehet a nettó karakterek szerinti elszámolás, például egy széttördelt, különálló oldalakra, speciális szerkesztéssel kialakított alapanyag esetén, amely aránytalanul sok szóközt tartalmaz, torzítva ezzel a fordítandó mennyiséget. Ilyen esetekben megoldás lehet, ha a karakterszámot rögzíti az iroda és a fordító egy, a bruttó és nettó érték közé eső értékben, amely természetesen csakis adott fordítási feladat ismeretében állapítható meg. De a legfontosabb, hogy a munka elvállalásakor minden esetben állapodjunk meg a karakterszámítás módjáról, megelőzve a későbbi vitát.

Az internetre épülő projektmenedzsment 2009-re annyira felgyorsult, hogy a villámgyors reakcióképesség a kiváló szakmai tudáshoz hasonló versenyelőnyvé vált. Egy fordítóiroda átlagosan 30–45 perc alatt árajánlatot küld a megrendelőnek. Mindebből az is következik, hogy a fordítónak legalább ilyen gyorsnak kell lennie a válasszal, ha szeretné megkapni a munkát.

Fordítás-lektorálás: feladatok, kötelességek

A fordító többféle szerepet is vállalhat a fordítási folyamatban. Alapesetben a szakfordítást végzi, amely azonban nem csak a forrásszöveg kézhez kapásától a célszöveg leadásáig tart. A fordítónak – ahogy a fordítóirodának is – vannak kommunikációs kötelességei, amelyeknek – a teljesség igénye nélkül – az alábbi pontokra kell kiterjedniük:

- a megkapott alapanyag első átnézésekor meg kell állapítania, hogy értelmezhető-e az adott fordítási feladat (nyelv, olvashatóság, értelmezhetőség, szöveggörnyezet, referenciaszöveg stb.). Ha csak a munka megkezdésekor derül ki, hogy a feladat mégsem értelmezhető, akkor ez a fordítói hiba már csak a megrendelő határidő-módosításával orvosolható.
- feladat pontos megismerése (a szöveg mely részeit kell fordítani, milyen stílusban, milyen fordítástámogató elektronikus rendszereket kell alkalmazni, stb.)
- meg kell állapítania, hogy teljesíthető-e a határidő

A fordító legfontosabb feladata természetesen a megrendelt fordítási feladat lehető legjobb megoldása az adott körülmények között. A határidők, valamint a megbízó által adott utasítások betartása után sem ér véget a fordítói feladat. Amennyiben a szöveget lektorálják, az eredeti fordítónak készenlétben kell állnia a lektor által feltett kérdések megválaszolására, az elismert hibák javítására. A hazai fordítói piacon jellemző, hogy a lektorálást szintén fordítók végzik, mégpedig a témában jártas, tapasztalt szakemberek. A lektorálás jelentősége elsősorban a minőség biztosítása, de illik tudni, hogy a lektor visszacsatolásai azt is mutatják a fordítóiroda számára, hogy a fordítást végző személy mennyire kompetens a

vállalt feladatot illetően. A kezdő fordítók számára fontos információ lehet, hogy a lektor véleményét nem feltétlenül kell elfogadni, de vita esetén minden esetben referenciákkal kell bizonyítani az alkalmazott fordítási megoldás jogosságát.

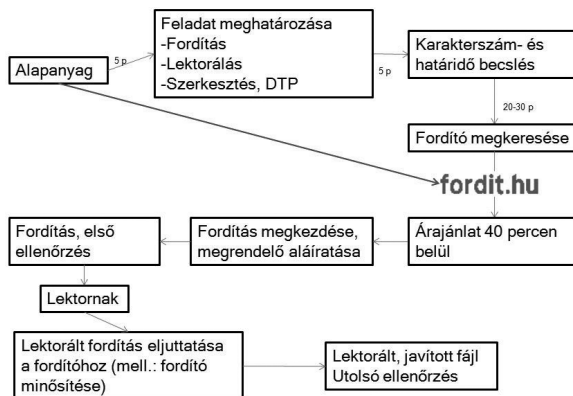
4. MEGBÍZÓK ÉS MEGBÍZÁSOK MEGNYERÉSE, MUNKASZERZÉS

A fordítói piacon az alábbi szereplők találhatóak meg:

- Alkalmazásban álló fordítók: számuk ugyan csökken, de bizonyos vállalatoknál a konzisztens terminológiahasználát, a stabil ár, valamint a gyorsaság miatt továbbra is alkalmaznak fordítókat.
- Szabadúszó fordítók: távmunkában, megbízásos vagy vállalkozói jogviszonyban dolgozó fordítók.
- Fordítóirodák: a sales, a marketing és a projektmenedzsment az irodák hatásköre alá tartozik. Fontos továbbá, hogy a megrendelővel úgy alakítsák a viszonyt, hogy a szakma általános színvonala ne romolhasson.
- Megrendelők: tetszik vagy sem, a megrendelő határozza meg az árat és a minőséget. Ő dönti el, hogy mennyi időt és pénzt áldoz, ezért az ő dolga meghatározni a pontos elvárásokat. Márpedig a megrendelőnek nem kell ismernie és megértenie a lektorálás jelentőségét, nem kell figyelembe vennie a szakma szabályait. Jogosan kérdőjelezi meg a célnyelvi karakterszámítás, és igényelhet közepes vagy alacsony színvonalon megoldott fordítási feladatot. A fordítóiroda/fordító felelőssége, hogy eldöntse, mi szolgálja jobban a saját üzlete és a szakmája érdekeit.

5. A FORDIT.HU BEILLESZTÉSE A FORDÍTÁSI FOLYAMATBA

Az alábbi ábra mutatja, hogyan illeszkedik a Fordit.hu online fordítói piactér a fordítási folyamatba.

2. ábra: A Fordit.hu beillesztése a fordítási folyamatba (Forrás: saját szerkesztés)

A Fordit.hu rendszere a fordítói folyamatba több ponton is képes bekapcsolódni, megkönnyítve egyes folyamatrészeket, rövidebbre zárva a folyamat ágait. A megrendelő oldaláról nézve a Fordit.hu lehetőség arra, hogy maga találjon fordítót a meghatározott feladathoz. Ha több alkalmas fordítóra lel a Fordit.hu ca. 1000 tagból álló fordítói közösségében, akkor egyszerre kérhet ajánlatot a kiválasztott fordítóktól, majd a legmegfelelőbbet kiválasztva elindíthatja a fordítási folyamatot. Erről az oldalról nézve tehát a Fordit.hu projektmenedzseri feladatokat lát el. A regisztrált, tagdíjat fizető fordítóirodák nem csupán a szabadúszó fordítók között válogathatnak szabadon, de maguk is elhelyezhetnek munkajánlatot az oldalon, illetve válaszolhatnak a megrendelők által feladott ajánlatkérésekre, vagyis a fordítóirodák számára sales, marketing és projektmenedzsment feladatokat végez a Fordit.hu.

A munkaszerzés nem csak egy kezdő fordító számára állandó kihívás, éppen ezért működik a Fordit.hu online piaca, amelyen minden regisztrált fordító válogathat a beérkező munkajánlatok közül. Az ajánlattételhez előkészített sablonlevelek állnak a fordítók rendelkezésére, tehát nem kell minden alkalommal bemutatkozó levelet írnia, szakmai önéletrajzot és referenciákat, esetleg próbafordítást csatolnia ajánlataihoz (ezeket csak egy alkalommal készíti el). A gyors ajánlatküldés érdekében elegendő, ha a konkrét igényekhez illeszkedően néhány szóban személyre szabja ajánlatát, amelyet végül egy gombnyomással eljuttat a megrendelőhöz. A megbízás létrejötte ezután már csak a megrendelőn és a fordítón múlik (a Fordit.hu szerepe itt befejeződik), azonban a találkozásukhoz nélkülözhetetlen a közös piactér. A Fordit.hu tagjai egy közös tudásbázist is építenek azáltal, hogy szakmai, üzleti és jogi problémáikkal saját kollegáikhoz fordulhatnak. Ezt tartjuk a rendszer legfontosabb előnyének is: egymásra támaszkodó, egymás tudását bővítő fordítói közösség alakult ki, akik nem csak a nyelvi és szakmai kérdéseket, hanem a megbízók megbízhatóságát is megvitathatják.

A fordítói közösség szerepe

A fordítói közösségek kialakulása nemcsak a modern tudásbázisok és a web2.0 terjedése miatt vált feltétlenül fontossá a fordítói szakmában. A kezdő fordítóknak is szükségük van arra a tudásra, amivel csak egy soktagú, tapasztalt és nyitott közösség rendelkezhet. A fordítói szakma színvonalának fenntartásához elengedhetetlennek tartjuk a tapasztalt fordítók nyitását a piaca lépő pályakezdő fordítók felé, elismerve utóbbiak rendkívül naprakész tudását és lendületét. A pályakezdés ugyanis – hála az igen színvonalas szakfordítóképzéseknek – már nem azt jelenti, hogy az egyetemről kikerülő fordítók először szembesülnének szakmai feladatokkal, sokkal inkább azt, hogy megtalálják helyüket a fordítói piacon.

6. VERSENYELŐNYÖK A FORDÍTÓI PIACON

A munkaszerzéshez szükséges kompetenciák között természetesen a szakmai, a nyelvi és a fordítástechnikai ismeretek jelentik az alapokat, azonban ezek a készségek üzleti bizonyosságot csak igen ritka esetben kínálnak. A mai fordítói világ az internet használatával, valamint a fordítástámogató elektronikus eszközök elterjedésével egyre kevésbé támasz-

kodik a helyi fordítókra. Ma egy Franciaországban élő fordító ugyanolyan gyorsan elérhető, mint egy francia nyelvre is dolgozó magyar szakfordító. Vannak azonban olyan készségek, amelyek versenylőnyt jelentek még ezen a globalizált piacon is.

Gyors ajánlatküldés

Mivel a projektmenedzsment első, az ajánlat adásáig tartó része (lásd. 1. és 2. számú ábra) felgyorsult, a munkaszerzés egyik alapvető feltétele a gyors reakció. Mivel az ajánlatkérések általában e-mailen érkeznek, egy aktív, megbízásra váró fordító csak nagyon ritka, megkülönböztetett esetben engedheti meg magának a napi egyszeri e-mail-ellenőrzést. Általános tapasztalat, hogy a munkaajánlatra az első 25 percben válaszoló fordító indul a legnagyobb eséllyel a megbízásért folytatott versenyben. Egy munkaközvetítő rendszer, mint például a Fordit.hu a gyorsaságot értesítő e-mailekkel próbálja segíteni – a fordítónak sokszor elég egy gombra kattintania az ajánlata elküldéséhez.

Harmadik nyelv ismerete

Egy harmadik nyelv ismerete és szakfordítói szintű használata egyértelmű előny mind a fordítóirodákkal kialakított tartós kapcsolatokban, mind a fordítási feladat megvalósításához szükséges kutatás elvégzésében. A harmadik nyelv nem csupán biztosabb munkaszerzést, de akár magasabb ár kialakítását is lehetővé teheti.

Üzleti készségek

A telítődő piacon jellemzően kialakuló verseny új, a boldoguláshoz szükséges kompetenciákat is megkíván. Ezek közé tartozik az üzleti, üzletkötési képesség, amelybe főleg tárgyalástechnikai elemek tartoznak. Fontos, hogy a piacra lépő fordítók képesek legyenek a számukra megfelelő feltételek kialakítására anélkül, hogy ez rontaná az esélyeiket a következő megbízásra. Néha jogi ismeretekre is szükségük van, bár ezek az alapos előkészítéssel szükségtelenné válnak (lásd később).

7. AZ ÁRAT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Mi határozza meg az árat? Elsősorban a megrendelő, aki a feladat meghatározásakor eldönti, hogy pontosan milyen elvárásai vannak, és ezekből mennyit tud megfinanszírozni. A fordítóiroda feladata, hogy a fordítás ára megfeleljen a kívánt minőségnek, valamint a fordító elvárásainak. Összegyűjtöttünk néhány, a gyakorlati életből merített szempontot, amely befolyásolja a fordítás árát.

A szöveg nehézsége, szakmaisága

Minél nagyobb és speciálisabb szakismeretet feltételez a fordítási munka a fordító részéről,

annál értékesebb a fordítás. A fordítónak kell eldöntenie, hogy a legmagasabb kialakított áron megéri-e elvállalni a fordítást.

A fordítandó szöveg mérete

Általános jelenség, hogy nagy mennyiségért cserébe a megrendelők kedvezményeket várnak el, amely a legtöbb üzleti tevékenységben jól bevált módszer az árak leszorítására. A „mennyiségi kedvezmény” a szabadúszó fordítók és az irodák szintjén is működhet, azonban a fordítóirodák néha elkövetik azt a hibát, hogy a kedvezményről a fordító „nevében” egyeznek meg. Előfordul, hogy egy iroda a kedvezményt a fordítói ár csökkenésében érvényesíti, miközben saját árrését nem csökkenti. Ez a gyakorlat hosszú távon bizalmatlanságot szül a fordítók és az irodák között, valamint az üzleti modellt is torzítja. Nagyobb munkát természetesen az esetek többségében érdemes alacsonyabb áron is elvállalni, egészen addig, amíg az azonos munkaidőre jutó bevételek nem csökkennek a szokásos tarifák alá.

Határidő

Sürgős fordításért sürgősségi felár jár, amely általában a fordítás árának felével egyezik meg. S hogy mi a sürgős fordítás? Igazából nincs rá szabály, de általánosságban elmondható, hogy sürgős az, ami a normál teljesítményhez képes gyorsabb munkát kíván meg, illetve olyan időszakokban is munkát vár el a fordítótól, amikor egyébként nem dolgozna (pl. pihenőidőben, egy másik megbízás teljesítése közben).

Az elvárt minőség

Kevésbé népszerű vélemény, hogy az alacsony minőségnek is megvan a helye a piacon. Amennyiben a megrendelő tisztában van a kapott szolgáltatás minőségével, és a fordítóiroda figyelmeztetése ellenére is alacsony minőségi szintet vár el, akkor bizony mindenkinek el kell fogadnia ezt a tényt. A megélhetésért küzdő irodákat és fordítókat nem lehet elítélni ilyen feladat vállalásáért, de a szakmai színvonal fenntartása érdekében semmiképpen sem szabad törekedni az alacsony minőségű megoldásokra. A fordítói szakma nevének és színvonalának megőrzését csakis a minőségi fordítások irányába való eltolódás garantálja.

Nyelv

A nyelvek közötti árkülönbségek eltűnőben vannak, mivel a globalizáció révén a külföldi székhelyű fordítók is elérhetőek lettek. Egybeolvadni látszik az angol, német, francia, de még a szláv nyelvek ára is. Természetesen olyan különleges, nehezen tanulható vagy csak kevesek által beszélt nyelvek esetén, mint például a laoszi vagy kantoni, továbbra is érvényesíthető a jóval magasabb ár.

8. MUNKASZERZÉSI LEHETŐSÉG

A kezdő fordítók talán legnagyobb gondja, hogy hogyan kezdjenek bele a fordításba, ki legyen az első megbízójuk. Az alábbiakban ehhez kínálunk néhány tanácsot.

Jelentkezés fordítóirodákhöz

A legtöbb fordítóiroda szívesen veszi, ha újabb és újabb fordítók jelentkeznek hozzájuk, főleg a különleges kompetenciákat felmutató munkavállalók. A szabadúszó fordítónak még akkor is érdemes beadni a jelentkezését, ha első látásra úgy tűnik, nem érkezik majd munka az irodától. A valóságban az irodák szívesebben dolgoznak a kipróbált, bevált fordítóikkal, de rendszeresen alakul ki fordítóhiány, amikor a korábban jelentkezett fordítók közül keresik meg az alkalmasakat. Mit érdemes beadni a jelentkezéskor?

Az önéletrajz

Önéletrajz mindenképpen kell, és semmiképpen sem árt. Nagyon fontos, hogy ne csak a nyelvi tudás, hanem a szakmai hozzáértés, valamint a szakterület is jól láthatóan kidomborodjon. A nyelvpárokon kívül ugyanis ez a másik fontos szűrési szempont, amikor egy iroda új fordítót próbál ki.

Referencia

Korábbi munkákról érdemes referenciát is csatolni, ami lehet akár fordítást tartalmazó dokumentum (egy fájl), vagy (cég)név, akivel együtt dolgozott a fordító korábban. A kezdő fordítókkal kapcsolatban megfogalmazódó leggyakrabban kritika a tapasztalat hiánya, holott egy szakfordítóképzésben résztvevő lelkiismeretes diák sok százezer karakter lefordításán van már túl. Egyéb referencia hiányában érdemes hivatkozni a képesítőfordításra.

Próbafordítás

A fordítóirodák gyakran kérnek próbafordítást az új jelentkezőktől, és ez – végiggondolva a fordítási folyamatban betöltött szerepüket – teljesen érthető és elfogadható. Ugyanakkor a próbafordításként túlzott elvárás egy teljes projektet (megbízást) átadni; 1500–3500 karakter felett csak megbízható megbízó számára érdemes próbafordítást végezni.

Belépés az online fordítói közösségbe

A fordítóirodák mellett érdemes bejelentkezni az online fordítói közösségbe is. A hazai legnagyobb fordítói szaknévsor és munkaközvetítő rendszer a Fordit.hu, amely mellett más, kisebb, általában irodák által szervezett fordítói listák is léteznek.

Mit kap a fordító a közösségtől?

A regisztrált fordító hozzáférést kap a megrendelőktől és a fordítóirodáktól érkezett munkajánlatokhoz, azokra – akár egyetlen gombnyomással – ajánlatot tehet, és elnyerheti a megbízásukat. A Fordit.hu csak a kereslet és kínálat összekötésében játszik szerepet, az üzletkötéstől kezdődően nem vesz részt a folyamatban. Ennek megfelelően jutalékot vagy bármilyen más formájú részesedést sem szerez a fordítási munka közvetítéséből. A megbízók szemében a legnagyobb közösséghez tartozás már egyben referencia is arról, hogy valódi szakemberekkel fog üzleti kapcsolatba lépni. A regisztrált fordító gondolatokat és tudást cserélhet a többi taggal, saját adatlapja pedig az internetes keresőkben előkelő helyen szerepel. (Itt szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a fordítási közösségek vagy tagdíjat kérnek tagjaiktól, vagy jutalékot kérnek a közvetített fordítási munkák után (ez utóbbi esetben voltaképp fapados fordítóirodáról van szó), de a kétféle díjszedés egyszerre nem etikus, nem elfogadott gyakorlat.)

9. A FORDÍTÓI MUNKAPROBLÉMÁK MEGELŐZÉSE ÖT PONTBAN

A fordítók és az irodák közötti leggyakoribb feszültség abból adódik, hogy a fordítók nem bíznak a munkájuk kifizetésében, az irodák pedig nem bíznak abban, hogy minőségi munkát kapnak a megállapodott határidőre. Van néhány szempont, amelyre ha odafigyelünk a megrendelés beérkezésekor, elkerülhető a későbbi feszültség a megrendelő és a fordító között.

Rögzítsük a kondíciókat szerződésben vagy e-mailben!

A megbízás többféle módon ölthet formát: lehet, hogy a fordító csak egy megrendelőlapot kap, amelyen az adott fordítási feladat legfontosabb adatait találja meg. Amennyiben aláírással van ellátva, ez már megfelelő biztosíték a megbízáshoz. Rendszeres megbízás esetén gyakori, hogy egy fordítói keretszerződés születik a fordító és az iroda között, amelyben minden kondíció és kikötés rögzítve van (pl. hibás fordítás esetén alkalmazott árcsökkentések). A keretszerződés esetén érdemes kiharcolni, hogy az árat ne tartalmazza, hogy lehetőség legyen a különböző szakmai szintet igénylő esetekben különböző árat alkalmazni.

Még a megbízható kapcsolat esetén is javasolt elővigyázatosságból legalább az e-mailezésben rögzíteni a feltételeket. Nem kell különleges, jogi kitételekre gondolni: elég a kondíciókat teljes mondatokban, redundáns módon leírni. Ha például a kapott szövegben sárga kiemelés látható egy bekezdésben, akkor erre még a munka elvállalása előtt rá kell kérdezni (mert előfordulhat, hogy pont a kijelölést kell csak fordítani). Ilyenkor a kapott válasza célzerű teljes mondatban, a kapott információt megismételve válaszolni, hogy biztos ne legyen félreértés.

Ellenőrizzük a forrásszöveget a vállalása előtt!

Az előző pontban említett példa már előre vetítette a forrásszöveg alapos tanulmányozásának jelentőségét. Meg kell nézni, mégpedig a munka elvállalása előtt, hogy valóban azon a nyelven íródott-e, amiről szó volt, hogy értelmezhető-e a tartalma, vannak-e visszatérő hibák benne, vannak-e kiemelések benne, olvasható-e minden betűje, stb. Ezekről egyértelmű utasításokat kell szereznie a fordítónak az irodától, még a megbízás előtt, amennyiben az korábban elmulasztotta. Nincs értelme az irodákra hártani a hibákat, egyszerűbb és biztosabb az elővigyázatosság.

Legyünk tisztában a kapacitásunkkal!

Nem biztos, hogy a megrendelő/iroda által megadott határidő tartható a fordító számára. Legjobb, ha az esetleges csúszásokról a fordító őszintén tájékoztatja az irodát, ellenkező esetben bizalmatlanság alakulhat ki akár egy óra késés miatt is. Ehhez természetesen az is szükséges, hogy a fordító is tisztában legyen saját teljesítményével, amelyet könnyen számon tarthat egy napló segítségével.

Állapodjunk meg, hogy hogyan számítjuk a munkadíjat!

Korábban már szóba került a nettó és bruttó karakterek kérdése, amelyet jó előre tisztázni. Amennyiben a szerződésben nincs benne pontosan, érdemes szóban vagy a megrendelést elfogadó e-mailben leírni (pl. Elvállalom a bruttó 21 400 karakteres szöveg angolról magyarra való fordítását.).

Kérjünk korrekt fizetési határidőt!

A szerződésben meghatározott fizetési határidő szintén odafigyelést igényel. Sajnos ebben a tényezőben eléggé egyetért a fordítóirodák többsége, és a fizetés feltételévé teszi a fordítás elfogadását és kifizetését a megrendelő részéről. A fordítóirodák üzleti modellje értelmében a helyes magatartás az lenne, ha a fordító – megfelelő munkavégzés esetén – a munka leadása és a számla beküldése után, függetlenül a megrendelő teljesítésétől megkapná a jogos bérét. A kockázat ilyen szintű áthárítása a fordítókra nem méltó a fordítóirodákhoz. Ennek megváltoztatása azonban időbe telik, és addig fontos, hogy minden fordító tisztában legyen ezzel a potenciális kockázattal.

Konklúzió

E tanulmányban a kezdő fordítók számára szeretnénk tudnivalókat és tapasztalatokat átadni. Az érintett témákban a Fordit.hu munkatársai készséggel vállalnak előadásokat a szakfordítói képzetek hallgatói számára, illetve örömmel válaszolnak a fordítói piacot érintő kérdésekre.

III. A FORDÍTÓKÉPZÉS MÓDSZERTANA

A SZAKFORDÍTÓKÉPZÉS TANFORDÍTÁSAINAK HIBAELEMZÉSEN ALAPULÓ ÉRTÉKELÉSE GYAKORLATI MEGKÖZELÍTÉSben

Asztalos-Zsebery Eszter

ELŐZMÉNYEK

Tanulmányunk középpontjában az objektív értékelésre való törekvés áll. Hipotézisünk kétrétű: véleményünk szerint léteznek olyan megoldások, melyek segítségével a szakfordítóképzésben részt vevő hallgatók a munkáikról készülő értékelésekben megtalálhatják a fejlődés lehetőségeit, hiszen ha tudatosítjuk bennük, mi az, amit elvették, a következő alkalommal már orvosolhatják is a hibát. Első hipotézisünk (H1) szerint kialakíthatunk olyan értékelési módszert, mely egyszerre nyomon követi a fordítás készítésének lépéseit, időbeli alakulását, ezáltal a fordítói kompetencia fejlődését is figyelemmel kísérhetjük (vö. Lesznyák 2007a, 2007b). A visszajelzés során megfigyelhetjük, felszínre hozhatjuk a jellemző hibákat, így ezeket tudatosíthatjuk a hallgatókban, akik így önállóan is javíthatják magukat a későbbiekben. A hibaelemzésen alapuló értékeléssel nemcsak a feladatként adott forrás- és célnyelv közötti strukturális eltérésekre, hanem ezen túlmenően a nyelvhasználati és a nyelven kívüli különbségekre is rámutathatunk (Király 1995:111, Budai 2006:8). H1 hipotézisünk igazolására számítógépes programot fejlesztettünk ki, melynek segítségével az értékelő szerepe a hibák azonosítására és jelzésére korlátozódik, az értékelés pontozási és „jegyzési” feladata viszont a programra hárul, így a fordítások értékelésének szubjektív jegyében érvényesülő szimpátia kérdése kiküszöbölhető.

Másik feltevésünk (H2 hipotézis) az, hogy léteznek olyan objektív mutatók, melyekkel a globális értékelés és a hibatipológián alapuló értékelés között párhuzam vonható. Értékeléskor többnyire első olvasás után, anélkül, hogy hibákat keresnénk, be kategorizáljuk a dolgozatokat egy ötfokú skálán, és így, némi elfogultsággal kezdünk neki a javításnak. Ez természetesen befolyásol bennünket az értékelés során. Azt nem állítjuk, hogy ez alapján osztályoznánk a dolgozatot, de mindenképpen szemünk előtt lebeg egy „skatulya”, melybe szeretnénk beilleszteni a fordítást. Hozzá kell tennünk azonban, hogy a javításokkal szerzett tapasztalattal, az egyre nagyobb rutinnal végül az első benyomás és a végső érdemjegy, százalék vagy egyéb érték között a különbség egyre kisebb. Véleményünk az, hogy vannak

olyan objektív mutatók, melyek segítségével a csupán hibatipológián alapuló értékelés, mely számszerűsíthető eredményt mutat, objektívebb, és szintén pontos. Ehhez empirikus kutatást végzünk: a javításhoz kifejlesztett programmal megírt, illetve javított dolgozatokat globálisan is kijavíttatjuk fordítást oktató, fordítást nem oktató nyelvtanárral, valamint célnyelvi szakemberrel (aki „megrendelőként” globálisan értékeli a műveket). A három értékelő egymástól függetlenül, meghatározott útmutató alapján értékeli a fordításokat. Feladatuk, hogy aprólékos javítás nélkül, csupán olvasás alapján ötfokú skálán értékeljék azokat. Amennyiben a varianciavizsgálat során 85%-ban egyező eredmények születnek, úgy véljük, igazolni tudjuk a csupán hibatipológián alapuló mérőrendszer objektivitását. Ezt a feladatot kutatásunk következő szakaszában végezzük el.

Jelen dolgozatunkban a H1 hipotézisünk igazolására helyezzük a hangsúlyt, azaz annak bemutatására, hogy az elmélet igazolására kifejlesztett számítógépes program értékelési szempontrendszerét miként alakítottuk ki, az milyen módon illeszkedik a hazai és nemzetközi szakirodalomban leírtakhoz, illetve szabványokban alkalmazott értékelési szempontokhoz, azokat miként ötvözi. Az alábbiakban a program kialakításának hátterét, az értékelés nehézségeit és a hibák kategóriáit, a program működését és a kutatás jelen állapotát adjuk közre.

A PROGRAM KIALAKÍTÁSÁNAK HÁTTERE:

A Szegedi Tudományegyetem Idegennyelvi Kommunikációs Intézetében (a továbbiakban SZTE IKI) 1986 óta folyik egészségügyi, a '90-es évek eleje óta természettudományi szakfordítóképzés, 2003 óta pedig társadalomtudományi és gazdasági szakfordítóképzés, melynek középpontjában a jogi szakfordítóképzés áll. Az értékelési szempontrendszer kialakításához, mely képzési programunkban egyaránt lehet formatív és szummatív, megvizsgáltuk az alkalmazott eljárásokat. Úgy tapasztaltuk, hogy képzésekben végzett értékelési szempontrendszer nem egységes, nincs egységesség afelől, hogy miként lehet megállapítani egy hallgatói tanfordításról, hogy milyen „skatulyába” illeszthető, mit érdemel. Ez adta vizsgálódásunk apropóját (Sermann 2006). Továbbá megvizsgáltuk a hazai szakfordítóképzésekről szóló írásokat is, és azt tapasztaltuk, hogy az értékelés szempontjai számos ponton találkoznak, mégis a megközelítés eltér (az 1. számú melléklet összefoglalja az ELTE Fordító- és Tolmásképző Központban folyó szakfordító-képzésben, illetve az országos szakfordítói vizsgán készült dolgozatok értékelési szempontjait (Klaudy, 2005). E képzéssel párhuzamba állítva a táblázat a Szent István Egyetem (SZIE) ágazati szakfordítóképzésében részt vevő hallgatók fordításainak értékelési struktúráját is elemzi (Dróth, 2001, 2002). Természetesen nem célunk minősíteni ezeket az értékelési szempontrendszereket, hiszen minden esetben az a cél, hogy a leendő fordítók szakterületükön megállják a helyüket, és tudatosan elkészített minőségi munkákat adjanak ki a kezükből.

Kutatásunk fő kérdésének megválaszolásához, azaz a megfelelő értékelési szempontrendszer felállításához ki kellett alakítanunk egy számítógépes szoftvert. A hipotézis igazolására kialakított programmal készülő fordítások és a javításuk során alkalmazott eljárások hibatipológián alapulnak, és céljuk az, hogy a szakterületi eltérésektől függetlenül a tan-

fordítások értékelése képet adjon a fordítóképzésben részt vevő hallgató fordítói kompetenciájának fejlődéséről a képzés során, hozzátevé, hogy formatív és szummatív értékelést is tudjunk végezni vele, valamint azt, hogy a globális értékelést is alkalmazva mérhető és reális eredményeket kapjunk a fordítások minőségéről. Kutatásunkban fordítási kompetenciának tekintjük az anyanyelv és a második nyelv közötti közvetítőkézséget (Wilss, 1982:118, Koller 1979:40). Formatív értékelésnek pedig a pedagógiai értékelés azon funkcióját, amely az általános visszacsatoláson túl segít a folyamatok korrigálásában, folyamatorientált értékelés; szummatív értékelésnek pedig azt, amely minősít, szelektál, azaz teljesítményt mér (vö. Golnhofner 1998). A program nem alkalmas iszapatív értékelésre, azaz fordítói önértékelés elvégzésére, de a képzésben a fordítói kompetencia fejlesztésével, a formatív értékeléseken keresztül folyamatos önértékelésre, önkritikára készítjük a hallgatókat.

A szakfordítóképzések célja, hogy a leendő fordítók megfelelő kompetenciákkal felvértezve és tudatosan vállaljanak később valós fordításokat, azaz minőségi munkát végezzenek. Szoftverprogramunk alapját az képezi, hogy úgy találtuk, annak ellenére, hogy a fordítások értékelése nagyon szubjektív, a hazai és nemzetközi szakirodalomban, illetve elérhető szabványokban használt értékelési szempontok segítségével kialakítható az a szempontrendszer (vö. Budai kontrasztív hibaelemzésen alapuló vizsgálata, a hibák felismerése, jelölése és kijavítása 2006:8–10), mellyel csupán a hibák típusára összpontosítva objektívebb eredményt kaphatunk, a kompetenciafejlődést is figyelemmel kísérve kialakíthatjuk szoftverünket. Először ezeket tekintjük át.

A képzés során a fordítói kompetencia fejlesztése alapvető cél. Fordítói kompetenciának tekintjük mindazon készségek, adottságok és tudásanyag összességét, melyet a fordítás területén a képzés vagy tapasztalatszerzés során megszerzünk (vö. Kelly 2005:157–8, Lesznyák 2007a, 2007b). Az értékelés, mely egyfajta lezárása az elvégzett munkának, önmagában nem tudja fejleszteni a fordítói kompetenciát, ezért a sikeres értékeléshez a mérésre szánt szöveg megfelelő megválasztása az első számú feladat. Mivel hallgatóink ágazati szakfordítóképzésekben vesznek részt, ezért kiküszöbölhető az a probléma, melyet Nord a fordítás oktatásában jelentkező értékelési problémaként említ, mely szerint „általános” szöveget fordítva olyan dolgot is értékelhetünk, amely a hallgatók szakterületén túlmutat, amely nem felel meg nyelvi, illetve kulturális kompetenciájuk szintjének (vö. Nord 1991:160). Azt azonban szem előtt tartjuk, hogy a képzés során nem várhatunk el nyomdakész, tökéletes megoldásokat, hiszen a kompetenciafejlesztés folyamat, és így a képzés során a formatív értékelés szerepe felértékelődik.

A képzés végén elkészített fordítás szummatív értékelésekor azonban sajnos nem értékelhető az a fordítási napló, amelyet a hallgatók a dolgozatukkal egy időben adnak be, és amely nyomon követi a dolgozat elkészítésekor felmerült lexikai, esetleg grammatikai vagy kulturális problémákat, illetve a felhasznált szakirodalmat. A napló csupán magyarázhatja a végeredmény minőségét. Ez azonban szintén befolyásolhatja a „kritikus” értékelőt, ezért a naplóban használt magyarázatokat közvetlenül nem veszi figyelembe. Ezzel szemben a végső zárhelyi dolgozatot a javító programhoz kifejlesztett kliens programmal is megíratjuk, így ekkor egyfajta fordítási naplóként a fordítás folyamatát is látjuk a szoftver nyomon követési funkciójával. A hallgatók a képzés elején megismerkednek a programmal,

ők maguk is készítenek értékeléseket egymás fordításairól, és azokat saját megjegyzésekkel is ellátják. Ezt fontosnak érezzük, hiszen ahogy arra Nord, idézve Reisst (1991:164) is rámutat, a kritikus értékelésre már a képzés elején fel kell hívni a figyelmet, és remélhetőleg a tudatos értékeléssel a hallgatók később szakfordítóként, szaklektorként is képesek lesznek magyarázni fordítási döntéseiket.

Az értékelésről szólva elkerülhetetlen az ekvivalencia fogalmának kérdése. Ehhez azonban először definiáljuk az értelmezésünk szerinti ekvivalencia fogalmát. Fordítási ekvivalenciáról beszélünk, ha a forrás- és a célnyelvi szöveg egyenértékű kommunikációs és funkcionális értékkel bír mind szövegszinten, mind pedig alacsonyabb nyelvi szinteken: a szavak, kifejezések, mondatok stb. szintjén egyaránt (Nord 2001:34–36, 138), és Nida és Taber dinamikus ekvivalenciájával egyenértékű (Nida – Taber 1982:200), azaz a forrásnyelvi szövegre adott olvasói reakció megegyezik azzal, ahogyan célnyelvi fordítást olvasó reagál a szövegre. Az ekvivalencia fogalma nem csupán a fordításkritikában, amely szintén egyfajta fordításértékelés, hanem a szakfordítóképzéseken a fordítás minőségének értékelésében is meghatározó elem. House szerint (House 2001:128) e kreatív munkavégzés során a fordító feladata, hogy megtalálja a forrásnyelvi elemekhez a megfelelő célnyelvi egyenértékű elemeket, ekvivalenseket. A fordítás folyamatának viszont egyik legnehezebb feladata a megfelelő célnyelvi ekvivalensek megválasztása (Catford 1965:21). A célnyelvi ekvivalensek helyes kiválasztását sokszor befolyásolják a forrásnyelvi szöveg megszületésének körülményei, nem csupán a forrás- és célnyelv közötti nyelvi és stilisztikai és a nyelven túli, kulturális különbségek akadályozzák (House 2001:128, Nord 1991:164), de a célnyelvi olvasóközönség elvárásai is, valamint az, hogy a fordító miként értelmezi az adott szöveget. Nagy tanulmányában (Nagy 2007:118) Koller ekvivalenciafogalmára építő elméletével kapcsolatban megjegyzi, hogy mint a lipcsei iskola egyik fő követője, Koller a fordítást egy adott forrás- és a célnyelv közötti nyelvi átkódolási folyamatnak tekinti. A forrásnyelv és a célnyelv között „átjárhatóságot” tételez fel, amely a nyelvészet eszközeivel kategorizálható; vagyis véleménye szerint a célnyelvi szöveg különböző, nyelvileg rendszerezhető „átváltási műveletek” mentén a forrásnyelvi szövegből alakul ki. A fordító feladata az, hogy a forrásnyelvi szöveg kifejezéseivel ekvivalens elemeket a célnyelvben szemantikai, fonetikai, szintaktikai és grammatikai szempontok szerint megkeresse.

Az értékeléshez kifejlesztett programunk igyekszik e fő szempontok, a nyelvészeti eszközökkel leírható „átjárhatóság” és funkcionalitás, vagyis az olvasói igények közötti arany középutat megtalálni, hiszen a fordítás elsősorban funkcionális műfaj, amelyben a célnyelvi közönség az, amely magának a fordításnak a szükségességét is meghatározza. Az értékelés során tehát figyelembe vesszük azt, hogy nem egyetlen ekvivalens, hanem számos megoldás létezik egy szöveg, illetve szövegrészlet fordítására, a szakterület határozza meg a célnyelvi szöveg szemantikai, stilisztikai és nyelvi elvárásait és korlátait. A program ezért a strukturális és formai hibákon túl a szövegen túli hibákat is számba veszi, valamint a szöveg egészére vonatkoztatva is von el pontot, amennyiben a célnyelvi megoldás sérti a forrásnyelvi- és célnyelvi szöveg közötti ekvivalenciát, a szövegkohéziót, illetve koherenciát. A programban alkalmazott hibatípusokat a szoftver javító moduljának leírásánál részletezzük.

Szempontrendszerünk kialakításakor a hazai szakirodalom alapján a különböző intézményekben alkalmazott eljárásokat is számba vettük, és megállapítottuk, hogy minden intézményben a jelentkezők egységes értékelést követően, felvételi vizsga után kerülnek az adott szakfordítói szakirányú továbbképzési szakra. A képzés során számos – a fordítói kompetencia fejlődését mérő – folyamatorientált, illetve teljesítménymérő dolgot készítenek el a végbizonyítvány, illetve diploma megszerzéséig, de nem állnak rendelkezésre megfelelő eszközök és módszerek, amelyeket az értékelők alkalmazhatnának (vö. Lesznyák, 2003:64). Arra jutottunk, hogy az egységesség hiányzik a hazai szakfordítóképzések értékelési szempontjaiból. Minden képzés ugyanarra a célra törekszik, de nem egységes szempontrendszer alapján. Dróth (Dróth 2003:318–9) Magyarország öt intézményében folyó ágazati szakfordítóképzés értékelési szempontjait vetette össze, és ő is arra a következtetésre jutott, hogy a fordítási kompetencia elemei csak részben fedik egymást az intézményekben, és nincs két hasonló szerkezetű értékelési szempontrendszer. Véleményünk az, hogy a legnagyobb eltérés abban áll, hogy mi is az, amit a hallgatóktól elvárunk, legyen szó a képzés során elkészítendő órai fordításokról vagy a minősítő zárófordításról. Az értékelés szempontjai számos ponton találkoznak, a megközelítés mégis eltér (vö. Klaudy, 2005, Dróth 2001, 2002, 2003). A cél azonban minden esetben ugyanaz: a leendő fordítók szakterületükön megállják a helyüket, és tudatosan elkészített minőségi munkákat adjanak ki a kezükből. (az 1. számú melléklet kategorizálja két hazai intézmény szakfordítóképzésében alkalmazott eljárásokat és az országos szakfordítói vizsgán alkalmazott értékelési szempontokat).

SZEMPONTRENDSZERÜNK ÉS A FORDÍTÁSI HIBA

Programunk kezdetben két jellemző, de kiküszöbölhető probléma orvoslását célozta. A fordítások értékelésekor tapasztalataink szerint két problémával szembesülünk. Egyrészt a kézzel készített és beadott műveket nem lehet egységesen, objektív módon megközelíteni. Az egyéni írásmód, a külalak, az olvashatóság mértéke, a szöveg sortartása és a fordítói javítások befolyásolják a javítót még az értékelés megkezdése előtt. A kézzel készített fordítások szubjektív értékelése ma már könnyen kiküszöbölhető azzal, hogy nyomtatott vagy elektronikus formában kérjük vissza az elkészített munkákat. A javítás így máris egységesebb. Ezt nagyban segítheti a számítógéppel támogatott értékelés, mely feltételezi, hogy a képzésben a számítógép aktív eleme az órai munkának, ahogy valós fordítások elkészítésekor is az, és az elkészített órai, házi feladat vagy egyéb értékelésre számot tartó fordításokat nyomtatott vagy elektronikus formában kapja meg a javító.

Az értékelés során tapasztalható másik jellemző probléma, melyet H2 hipotézisünk megfogalmazásában már kifejtettünk, hogy bekatégorizáljuk a dolgozatokat, és javításkor igyekszünk „beskatulyázni” őket. Tapasztalattal és rutinnal azonban az első benyomás és a végső érték között a különbség egyre kisebb.

A program értékelési folyamatának további részletes elemzése előtt azonban meg kell határozni, mit is tekintünk általánosságban véve fordítási hibának. Wilss (Wilss 1982:201) szerint fordítási hibának minősül, ha egy adott norma a hiányos nyelvtudás vagy tényanyag

ismeretének hiánya miatt sérül. Mivel a képzésben a hallgatóktól nem várhatjuk el, hogy ismerjék a forrásnyelvi és a célnyelvi kultúra, valamint a fordítási műveletek minden aspektusát, ezért kutatásunkban Nord (Nord 1991:169–70) definícióját alkalmazzuk: fordítási hiba a fordító szempontjából a megválasztott, illetve előre kijelölt fordítási művelettel való eltérés, a címzett szempontjából pedig egy bizonyos művelettel szemben támasztott elvárás meghiúsulása; vagyis ha a fordító a fordítási utasítás valamelyik pontját nem teljesíti. Fordítási utasításokkal oktatóként meghatározhatjuk például, hogy milyen nehéz legyen a fordítandó szöveg, vagy milyen elemeket tekintsünk fordítási hibának.

Az értékelésben a hibák típusai és súlyozásuk az, ami meghatározza a végső érdemjegyet. A program mára három elemből álló programcsomaggá bővült, mely egyszerre több feladatot is elvégez. Mivel a legelterjedtebb Microsoft szövegszerkesztő programjába beépített korrektúrázó nem tudja értékelhető és következetes módon kezelni a különböző, fordításból eredő, nyelvi, lexikai és szintaktikai hibákat (három jelölési funkciót ismer: beszúrás, törlés, formázás, valamint külön megjegyzést lehet hozzá illeszteni), ezért olyan felületet alakítottunk ki, melyben a különböző hibatípusok megnevezésével tudjuk javítani az elkészült fordítást. Az értékelés során a javítás szubjektivitása azáltal válik objektív és mérhetővé, hogy a hibatípusok meghatározásán és jelzésén, indokolt esetben „kiemelkedően jó megoldás” beírásán túl az értékelőnek nincs más feladata. Nem őt terheli a hibák összeszámolása és súlyozása a végső minősítés kialakításában, mivel a program állítja össze a végső statisztikát, és adja az „érdemjegyet”. Mivel a programmal készített javításkor a hibákra, illetve jó megoldásokra koncentrálna értékeljük a fordítást, így nem kell foglalkoznunk azzal, hogy mennyire tetszik nekünk a teljes mű. A program összbonyomást mérő modulja kiemeli a strukturális és a formai hibák közül a súlyosnak, illetve számban soknak ítélt hibákat, hozzáveszi a szövegen túli „egyéb” hibákat (legyen az félrefordításból, a háttérismeret hiányából fakadó vagy más, a szöveg egészére ható tévesztés) és ezek alapján állapítja meg az összbonyomást, amely a végső értékelésnél külön százalékot képvisel.

Mivel a doktori kutatás fő területe a képzés során végzett értékelés, ezért magát a fordítási folyamatot is nyomon kell követni ahhoz, hogy érdemleges eredményt tárhassunk a hallgatók elé, illetve a visszatérő hibákat is érdemben tudjuk javítani. Ezzel betöltjük a fordítás oktatásában „tátongó” pedagógiai űrt is (vö. Kiraly 1995:111–112). A program nyomon követi a fordítás folyamatát, összesítve tárolja az elkészült értékeléseket, a kliensprogram segítségével a távoktatás is megvalósítható, és végül az élő környezet védelmét is célozza, melyeket az alábbiakban, a program működésének leírásában, részleteiben is kifejtünk.

A PROGRAM MŰKÖDÉSE

A fordítandó szöveg megválasztása

Oktatási segédeszközünk alkalmazhatóságának egyik legfőbb kritériuma a megfelelően megválasztott fordítási szöveg. Az órai gyakorlatok során feladatunk valós fordítási feladatokat és jól megválasztott, felépített fordítási szövegeket adni a hallgatóknak, illetve meghatározott kompetenciákra koncentrálni (Kiraly 1995:110). A megfelelően kiválasz-

tott fordítandó szöveg minősége az értékelés minőségét is önmagában hordozza. A nem megfelelően választott hosszúságú és nehézségű szöveg lefordításával a hallgatókat félrevezethetjük (legyen az pozitív vagy negatív irányú), és nem reális képet alakítunk ki munkájukról. A képzés során a fordítandó szövegek kiválasztásakor a szakirodalmi háttér (Dragsted 2005:52, Nord 1991:156–8) és tapasztalataink alapján, az alábbi szempontokat és problémákat szem előtt tartva a következő kritériumrendszert tartjuk optimálisnak a kiválasztandó szöveggel kapcsolatban.

A hallgatóknak 60, 90 illetve 120 perc áll rendelkezésére a fordítások elkészítéséhez. A szöveg nehézségi fokának megválasztásakor szempont a prognosztizálható grammatikai és lexikai átváltási műveletek és a fordíthatatlansági tényezők száma. Dragsted (2005:52) az idő beállításánál fontos szempontnak tartja a gondolkodási idő és a gépelési nehézségek miatti idővesztés beszámítását is. Mivel a feladat elvégzésének ideje kötött, így az első tényező, amelyet meg kell határozni, a feldolgozandó szöveg hossza. A hazai szakfordítóképzések zárhelyi dolgozatainak hosszára meghatározott cca. 3000 leütést elfogadtuk angolról magyarra fordítás esetén, és ezt az elmúlt három év fejlesztési során sem kellett megváltoztatnunk. Magyarról angolra fordításnál cca. 1500 leütés forrásnyelvi szöveget tudtak sikeresen fordítani a hallgatók. Mivel a kliensmodul nyomon követési funkciójának tesztelését még csak az elmúlt tanév elején tudtuk elkezdni, ezért összehasonlító táblázatot nem tudunk most bemutatni arról, hogy pontosan hány perc alatt fordították le a hallgatók a meghatározott mennyiségű szöveget, de a tantermi körülmények között végzett munkákat 55–60 percnél fejezték be. A szöveg hossza azonban önmagában nem mutatja azt, hogy a szöveg feldolgozható. Az empirikus vizsgálatunkban használt szövegeknél tehát a 60 perces tartományt alkalmaztuk.

Dragstedhez hasonlóan mi is azt tapasztaltuk, hogy a fordítási szövegfeldolgozás során a bonyolult, összetett szöveg a képzés minden fázisában (a bevezető kurzustól a szakfordítás órákig) azonos arányban vesz el időt, negatívan befolyásolja a fordítási produktumot, de a feldolgozási idő hossza a rutinnal csökken. Mivel a képzés elején általánosabb, a nagyközönség számára készült ismeretterjesztő anyagokat (napilapok, tankönyvrészletek) adunk a hallgatóknak, később viszont már szaklapokból, szakanyagokból válogatunk, ezért a feldolgozási idő hossza közel azonos lesz a képzés elején és a végén (vö. Nord 1991:156). A szövegeket általában úgy választjuk, hogy önmagukban koherens egészet alkossanak. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a folyamatorientált értékelés során – előzetes egyeztetés után – többször használunk hosszabb (angolról magyarra fordításnál cca. 3500, magyarról angolra fordításnál pedig cca. 2000 leütés hosszúságú) szövegeket, szövegrészleteket is, mert ezzel a hallgatók mérhetik utólag azt is, hogy valós szakfordítás, lektorálás során mekkora mennyiségű szöveget képesek meghatározott idő alatt sikeresen elvégezni. Ezen túl a fordítások értékelésekor a feldolgozott szövegmennyiség azt is megmutatja, hogy a későbbiekben mennyire terhelhető a fordító. Ez a tény segítheti őt az önértékelésben is, és abban, hogy mekkora mennyiségű szöveget vállaljon el bizonyos határidőre a valós életben.

A „hol” kérdése

A fordítások elkészítése hagyományosan tantermi körülmények között történik. Mivel az órákon is egyre gyakrabban ezzel a kliensmodullal készítenek fordításokat a hallgatók (míg 2003-ban 2 csoportban 2-2 alkalommal tudtuk órán használni, és csak a zárthelyi fordításoknál alkalmaztuk, 2007-re ez az arány 4 csoportnál 8-8 alkalomra bővült a zárthelyi fordításokon túl), ezért a program használata nem jelent problémát. A két minősítő zárthelyi fordítást, amelyet a sikeres félévzáráshoz teljesíteniük kell, a nyomon követési funkció bevezetése óta azonban otthon, nyugodt körülmények között is elvégezhetik, egy hét áll rendelkezésükre, hogy elektronikus formában megküldjék az elkészült műveket. Így egy másik cél is megvalósul: lelkiileg is előkészülhetnek arra, hogy a képzés után szakfordítóként milyen körülmények között tudnak ideális módon dolgozni. A feladat nehézségét csupán az jelenti, hogy a megválasztott időpontban a 60 perc időtartamot nem módosíthatják.

AZ ELŐKÉSZÍTŐ MODULTÓL A KÉSZ, JAVÍTOTT FORDÍTÁSIG

Az előkészítő modul:

A kliensprogrammal félévente kb. 8 alkalommal készítettünk fordítást (a fentiek alapján így biztosítjuk, hogy a hallgatók ismerjék a programot). Ezeket házi, illetve zárthelyi dolgozat formájában készítik el a hallgatók, de az értékelés folyamatorientált, és nem teljesítménymérő. A megfelelő terjedelmű és nehézségi fokú szöveg kiválasztása után a hallgatók fordítási utasítást kapnak, mely tartalmazza a szöveg műfaját, forrását, célját és az esetleges, műfaji sajátosságokból eredő fordítási nehézségeit. A program előkészítő moduljának feladata, hogy a fentiek alapján megválasztott szövegből elkészítse azt a kódolt állományt, amelyet a hallgató csak a kliensprogrammal tud megnyitni. A kódolást két okból tartottuk fontosnak: egyrészt nagyon kis méretűvé alakítja a dokumentumot, ezáltal megkönnyíti annak kezelhetőségét, másrészt biztosítja azt, hogy a fordító véletlenül se tudja más programmal megnyitni, s ezáltal jogosulatlan előnyre szert tenni dolgozatírásakor.

A kliensprogram:

A kliensprogram a fordítás elvégzésének felülete (ld. 4. ábra). A fordítás felülete két ablakból áll. A fordító hallgatói azonosítás után „töltheti be” a fordítandó szöveget a fordítási felület felső ablakába. A fordítást az alsó ablakban végezheti el, a betű méretét pedig igény szerint változtathatja. A fordítandó szöveg betöltésekor a képernyő jobb felső sarkában megjelenik egy stopperóra, amely 0 perctől számol előre. Amikor letelt az idő, a program automatikusan lezár, és egy figyelmeztető üzenetet küld (ld. 8. ábra). Ezután a hallgató feladata elküldeni a két fájlt, amelyet ment a program. Az egyik a fordított szöveg kódolt formátuma, a másik pedig a billentyűhasználat lenyomata, azaz a „nyomon követési” funkció, amely a javítás során azt is megmutatja, ha esetleg aránytalanul rövid idő alatt készülne el a fordítás, hiszen a fordítás begépelésekor minden sortörésnél és minden két

perc elteltével zárójelben jelenik meg az eltelt idő. A szöveg fordításakor a gépelések közötti szünetek mutatják a szöveg feldolgozási/fordítási sebességét is. Így az is kiderülhet az értékelő számára, hogy a fordító milyen módon dolgozza fel a szöveget.

A javító modul

Miután a hallgatók megküldték az elkészült műveket, az értékelő a javítóprogrammal kinyitja a dolgot, és feladata annyi, hogy a hibák meghatározásával javítsa az elkészült dolgot. Az SZTE IKI természettudományi, illetve jogi szakfordítói által elvégzett fordításokból az derült ki, hogy a fordításoknál nem elsősorban a szövegek hossza vagy szakterminológiája az, ami a problémát okozza, hanem sokkal inkább a helyes szórend, a megfelelő kollokációs párok megtalálása és a helyesírás. A programban meghatározott hibakategóriákat használunk, így világossá válik, milyen problémákra kell leginkább koncentrálnia a hallgatónak a következő dolgozat elkészítésekor.

Az általunk kialakított program hibakategóriái két fő csoportra oszlanak: strukturális és formai. A strukturális, általunk „mechanikai” hibáknak nevezett csoportba soroljuk azonban a nyelvi és lexikai hibákon túl a központozási hibákat is, mivel – főleg a helytelen vesszőhasználat – alapjaiban rontja az érthetőséget. A „formai” hibák a szöveg egészét érintő formai eltérésekre koncentrálnak, de ide tartozónak értékeltük pl. a helyesírási hibákat is. Ezen a két csoporton kívül megkülönböztetünk még egy csoportot, amely az „egyéb” hibákat öleli fel. Egyéb hibának minősül minden olyan hiba, amely a fenti két kategóriába nem sorolható be, pl. a szöveg helytelen feldolgozása, azaz a nem lexikai szintű félrefordítás, a szakmai háttérismeret hiánya, egyéb kulturális hibák vagy a műfaji, stílusbeli eltérések, melyek a szöveg egészére kihatnak, tehát nem lokálisan jelentkező nyelvi vagy lexikai hibák. Amennyiben a hallgató „kiemelkedően jó megoldást” talál egy problémás, nehezen fordítható szerkezetre, ezt pozitív ponttal is jutalmazhatjuk. A 15. ábra mutatja az általunk kialakított hibakategóriákat.

A dolgozat javításán túl az értékelőnek más dolga nincs, hiszen a végső statisztika beillesztésével a program adja meg az ötfokú skálán elhelyezett érdemjegyet, így válik némileg objektívebbé a fordítások értékelése. A program számba veszi a hibákat, súlyozza azokat, és értékeli.

A hibák megnevezésével a képzésben részt vevő hallgatók felismerik, hogy milyen típusú hibát, hibákat követtek el. Ezeket különböző színek és (súlyosságuktól függően) eltérő betűméretek jelölik a javításban, így könnyebben felismerhetők, és a későbbiekben javíthatók. A fordítói kompetencia fejlődését kíséri figyelemmel a program nyomon követési funkciója. A hallgatók a javító modulhoz kialakított kliens programban készítik el a fordítást meghatározott időkorlátok között (esetünkben a már említett 60 perc alatt). A nyomon követés tulajdonképpen a billentyűzet leképezése, amely a leütéseket, törléseket, áthelyezéseket, beszúrásokat, szüneteket, a szünetek hosszát is méri, beilleszti, és összesíti egy háttérdokumentumban. Javításkor meg is nézhetjük ezt a dokumentumot, és ha jellemző hibára bukkanunk, akkor – amennyiben formatív értékelés a cél – fel is hívhatjuk a hallgató figyelmét az adott strukturális, formai vagy egyéb hibára, így az a jövőben elkerülhető lesz.

A program javító moduljának egy további, háttérben működő funkciója az, hogy minden javított dolgozatról készít a program hibaösszegzést. A dolgozatokban minden hibátípushoz hozzárendeli a hibák számát, végső eredményét, és azt külön dokumentumban tárolja. Így arra is lehetőségünk van, hogy a szakfordítóképzés végén a hallgatóknak kiadott portfólió tartalmazza a grafikonon is ábrázolható fordítási kompetencia fejlődését a képzés elejétől, így a fejlődés számszerűen is kimutatható.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatunkban arra tettünk kísérletet, miként lehet a szakfordítóképzések egyik nagy problémáját, a szubjektív fordításértékelést némileg objektívvé tenni azáltal, hogy csupán a hibákat javítjuk a dolgozatban, és a programra bizzuk a hibák összesítését és a végső érdemjegy kialakítását.

Programunk kialakításakor megvizsgáltuk a hazai és a nemzetközi szakirodalmi hátteret a fordítások értékeléséről. A tanulmányok gazdagsága mutatja, hogy ez a terület sokak számára jelent kihívást. Dolgozatunk azonban a fordítás értékelésének nagyon kis szeletét vizsgálja, ezért a szakirodalmi háttérből csak a program szempontjából leginkább releváns tanulmányokat idéztük ebben a tanulmányban (vö. Golnhofer 1998, House 2001, Lesznyák 2003, 2007a, 2007b, Kiraly 1995, Klauzy 2005, Dróth 2001, 2002, 2003). Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy mind nemzetközi, mind hazai szinten törekszenek az értékelők/intézmények arra, hogy kompetens, szakmailag felkészült fordítókat bocsássanak a „piacra”, az alkalmazott eljárások és a szempontok azonban eltérnek, és nem egységes a megítélése annak, hogy mi a „helyes”, „jó” fordítás.

Kísérletet tettünk arra, hogy a program egy korábbi verziójában elkészült fordítások értékelésének minőségi sorrendjét egybevessük ugyanazon fordítások lexikai kohéziós mátrix vizsgálatával készített értékeléssel, mely összevetés nagy hasonlóságot mutatott. A lexikai kohéziós vizsgálat önmagában természetesen nem bizonyítja a program validitását, nem elegendő eszköze annak, hogy bizonyítsuk a fordítások értékelésének objektív eredményét, inkább egyfajta megerősítésnek szánjuk (Bakti–Zsembery 2006).

Programunkkal végül az egyik kritikus környezetvédelmi kérdésre, az élő környezet megóvására is kísérletet teszünk: a nem papíralapú oktatás igen jelentős költségcsökkenést is eredményez, melynek mértéke a „papírmentes iroda” eredményeivel összemérhetővé válik.

Az alábbiakban összegezzük a fentiekben vázolt programcsomagunk, a „Translate Tudor” elnevezésű oktatási segédeszközünk moduljainak működését. A lépések könnyebb megértését a programból vett képernyőfotók segítik. A 2. sz. Mellékletben az SZTE IKI I. éves biológus szakfordítói körében 2007/8. II. félévében a programcsomaggal végzett egyik fordítást és annak értékelési lépéseit mutatjuk be képernyőfotók segítségével lépésről lépésre.

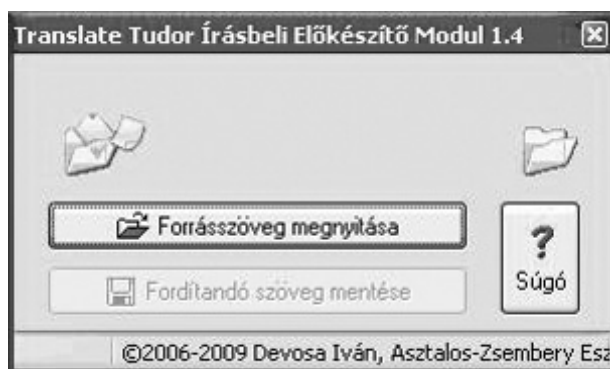
A TRANSLATE TUDOR ÍRÁSBELI ELŐKÉSZÍTŐ MODUL

A modul elkészíti azt a kódolt állományt, amelyet a hallgató majd lefordít, és kizárólag a Translate Tudor Hallgatói Modullal tud megnyitni. A kódolással elkerülhető, hogy a

hallgató – akár véletlenül – más programban nyissa meg a fordítandó állományt, és esetleg kihasználja ezt a helyzetet dolgozatíráskor.

A hallgatóknak szánt fordítandó anyagok elkészítése Microsoft Word (vagy más) szövegszerkesztőben történik. Mentéskor az „egyszerű szöveg” formátumot választjuk. Az így keletkezett szövegállományt a Translate Tudor Írásbeli Előkészítő programmodulban kódolja az oktató (ld. 1. ábra). A lépések egyszerűek, de a felhasználót rövid súgó is segíti. Ezt a 2. ábra mutatja. Ennek használatához megnyitjuk a bekódolandó szövegállományt a „Forrásszöveg megnyitása” gombbal, majd rákattintunk a „Fordítandó szöveg” gombra. Itt új nevet is adhatunk a bekódolt állománynak. Kényelemi szolgáltatásként a program bezárását kezdeményezhetjük az ESC billentyű lenyomásával is. Az F1 billentyű lenyomására a „Súgó”, F2 és F3 hatására a fájlnyitás és a fájlmentés dialógusablak nyílik meg.

1. ábra Translate Tudor Írásbeli Előkészítő Modul nyitó képernyője

2. ábra Translate Tudor Írásbeli Előkészítő Modul súgó képernyője

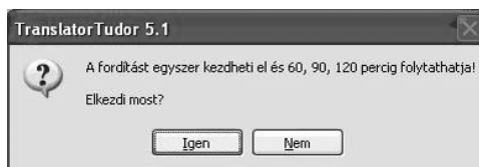
A Translate Tudor Hallgatói Modulja

A Hallgatói Modul fő feladatai a következők: megjeleníteni a kódolt formában érkező lefordítandó szöveges állományt a hallgatónak; a fordítás megkezdése előtt összegyűjteni a szükséges hallgatói adatokat a későbbi azonosításhoz; biztosítani a dolgozatíráshoz megfelelő környezetet (szövegszerkesztő, illetve megfelelő figyelmeztetések, utasítások a dolgozatot író hallgató számára); folyamatosan nyomon követni a hallgató fordítás közbeni tevékenységét. A program minden billentyűleütést egy külön állományban rögzít, beilleszti a fordítás során eltelt időt (minden „Enter” billentyű leütésénél, illetve 5 percenként automatikusan; emellett minden törlést, bejegyzést is ment a nyomon követési állományba). Ezek rejtve maradnak a hallgató előtt, de az értékelő láthatja őket, így javítás közben megnyitva ezt az állományt, következtetni tud arra, hogy hol bizonytalanodott el a hallgató munkája során, mi volt a legnehezebb, illetve a legkönnyebb rész a számára, illetve könnyen kiszűrhető a csalás is.

A modul továbbá meghatározott idő után lezárja magát, így mindenki azonos ideig írhatja a dolgozatot. Végül a program feladata bekódolni a hallgató által készített állományt (így 5 időn túl már más szoftverrel nem tud véletlenül se belejavítani), illetve a feladat elkezdésekor, megnyitás után közvetlenül letörölni a lefordítandó állományt (így nem kezdheti el többször ugyanazt a feladatot).

A program indulásakor figyelmeztetést kap a hallgató, hogy 60, 90 vagy 120 perc áll a rendelkezésére munkájának elkészítésére (ld. 3. ábra). Ezt természetesen az oktató szabja meg, és amint elkezd a fordítást (ld. 4. ábra), már csak a megfelelő időtartományt mutatja a program (mely esetünkben 60 perc volt).

3. ábra Translator Tudor nyitó képernyője

Ha igenre kattint, elindul maga a program, ha a nemre kattint, bezáródik. A 4. ábra normál módú indításnál a program fő képernyőjét mutatja: csak a „Fordítás” és a „Hallgatói azonosítás” fűlek látszanak.

4. ábra Translator Tudor kliensprogram fő képernyője

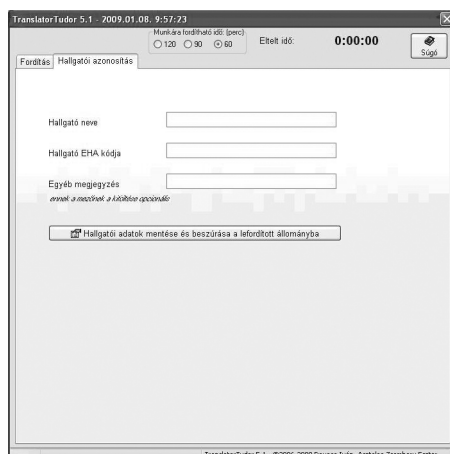

Ennél a pontnál a hallgató betöltheti a lefordítandó forrásszöveget a „Fordítandó állomány betöltése” gombra kattintva. Ha eddig a hallgatói adatokat nem töltötte ki, figyelmeztető üzenetet kap (ld. 5. ábra), az oldal pedig automatikusan átugrik a „Hallgatói azonosítás” fülre (ld. 6. ábra). Itt megadja nevét, EHA kódját, illetve olyan „egyéb megjegyzést”, amelyhez oktatóként adhatunk instrukciót (pl. szöveg típusa). Ezután a program két helyre menti az adatokat: egyrészt a nyomkövetési állományba, mely rejtett a hallgató előtt, másrészt a hallgató által szerkesztett szöveg elejére.

5. ábra Translator Tudor hibáüzenet ablaka

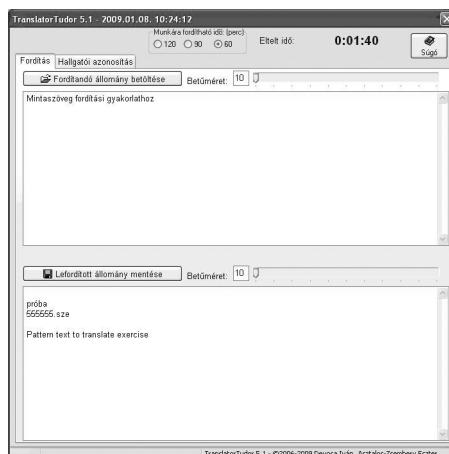
6. ábra Hallgatói azonosítás fül

Az azonosítást követően „A hallgatói adatok mentése és beszurása a lefordított állományba” gomb lenyomásával megkezdődik a fájlnyitás: ekkor visszaködelődik a forrásállomány, vagyis a kliensprogram felső ablakában megjelenik a fordítandó szöveg. A könnyebb olvashatóság érdekében a betűméretet a hallgató igény szerint növelheti vagy csökkentheti. A méret 10–20 pontig változtatható a felső és az alsó ablak melletti csúszka használatával.

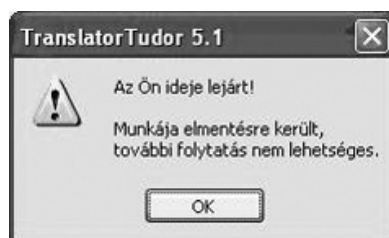
A hallgató az alsó ablakban a betöltött hallgatói adatok alatt megkezdheti a fordítást (ld. 7. ábra).

7. ábra Fordítás elkészítése

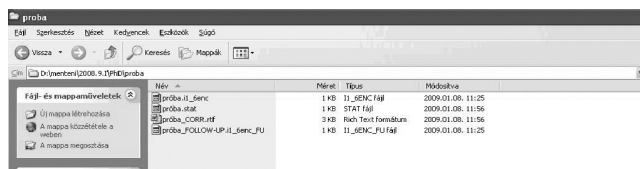
A forrásállomány betöltésekor elindul a stopper, mely 60 percig számol el. A stopper működése a hatvanadik percnél leáll, figyelmeztetés jelenik meg a képernyőn (ld. 8. ábra), lefut a „Mentés” metódus, végül további hozzáírást nem engedélyez a program.

8. ábra Figyelmeztető üzenet a fordításra szánt idő lejártakor

Az alsó ablak feletti „Lefordított állomány mentése” gombra kattintáskor (ld. 7. ábra) megkezdődik a mentés. A programban lefolytatott fordítás két állományt eredményez, amelyeket a hallgató elküld elektronikus úton az oktatónak. Ha a hallgató a mentéskor a PRÓBA nevet adta a mentésnél, abban az esetben a PRÓBA.i1_6enc tartalmazza a lefordított állományt a PRÓBA_FOLLOW_UP.i1_6enc_FU pedig a nyomon követést. A hallgató feladata ezután megküldeni a két kódolt formátumú állományt értékelésre. A javítás elvégzésével a fentiek mellett két másik dokumentum jön létre a mappában. Az egyik egy statisztikai fájl, mely összegzi a hibákat egy külön text fájlban, és ez a későbbiek során statisztika elkészítésére használható, illetve egy PRÓBA_CORR elnevezésű rich text fájl, amely kinyeri a javításokat is tartalmazó lefordított szöveget (ld. 9. ábra).

9. ábra A fordítással és annak értékelésével létrejövő dokumentumok

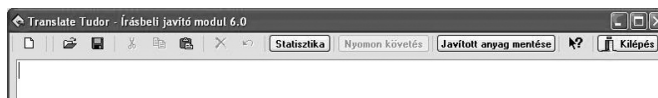
A Translate Tudor Írásbeli Javító Modul

A programcsomag leglényegesebb alkotója az írásbeli javító modul. Ennek feladata a hallgató által készített fordítás megjelenítése, a javítás megkönnyítése a felugró menü segítségével, a hibák alapján a hallgató munkájáról kvalitatív és kvantitatív statisztika készítése, a statisztikák alapján „javasolt érdemjegy” generálása. A program rich text formátumban elmenti a hallgató hibás szövegrészeket is megjelenítő, javításokkal kiegészített munkáját, melyből megfigyelheti milyen hibákat vétett, illetve a könnyebb átláthatóság érdekében egy végleges szövegverziót is. A hallgatói statisztikát külön állományban menti a program későbbi elemzés céljából.

A program modul leírása

A felhasználói felület hasonlóan könnyen áttekinthető, mint a korábbi modul felülete (ld. 10. ábra).

10. ábra Az írásbeli javító modul fő képernyőjének parancssora

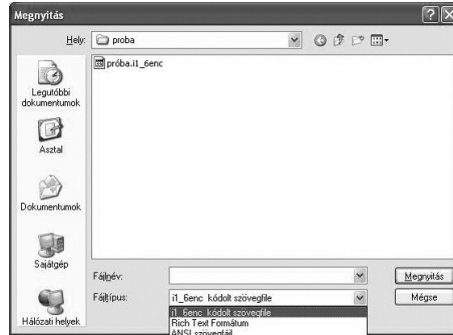
A felső sor első ikonjára kattintva az „új projekt” gombbal lehet minden változót alapállapotba helyezni, ha egynél több hallgatói dolgozatot szeretne javítani az oktató. Ezt az első fájl nyitásakor nem kell használni.

A külön gomb bevezetését az indokolta, hogy nem minden megnyitásnál van szükség az értékek alapállapotba helyezéséhez, ugyanis így újra megnyithatóak az állományok további szerkesztéshez. Hogy a program menete érthetőbb legyen, ahogy már korábban említettük, egy valós fordítási munkán is bemutatjuk a program működését a 2. sz. mellékletben.

Hibakeresés

Három fájlformátumot olvashatunk be az Írásbeli Javító modulba (ld. 11. ábra).

11. ábra A javító modulba beolvasható három fájltypus
(kódolt szövegállomány, rich text formátum, ANSI szövegfájl)

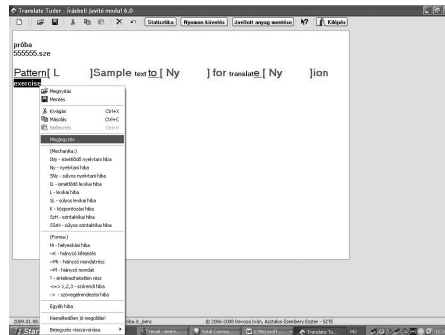
A szövegállomány megnyitásakor ismét visszakódolódik a forrásállomány, és a javító modul fő ablakában nyílik meg (ld. 12. ábra).

12. ábra Az írásbeli javító modulba betöltött javítandó szöveg eredeti állapotban

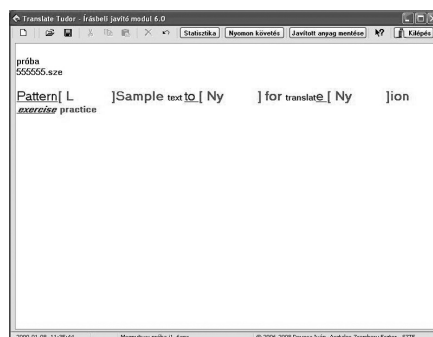
A következő lépés maga a javítás, melyben az értékelő kijelöli a hibás részeket, és kiválasztja a hibatípust a felbukkanó menüből (ld. 13. ábra), majd (ha szükséges) a szöveg-rész mögé írja a módosításokat. A különböző hibatípusokhoz különböző szín és hibaérték rendelődik.

13. ábra Az írásbeli javító modulba betöltött szöveg javítása

A kiválasztott hibatípus akkor szűrődik be a szövegbe, és arra helyre, ahol a kurzor áll, amint a javítást végző oktató lenyom egy billentyűt. Ekkor a kijelölt szövegrész félkövér lesz, és aláhúzott. Az oktató által hozzáírt szöveg színe zöld lesz (ld. 14. ábra).

14. ábra A javított fordítás az eredeti formában

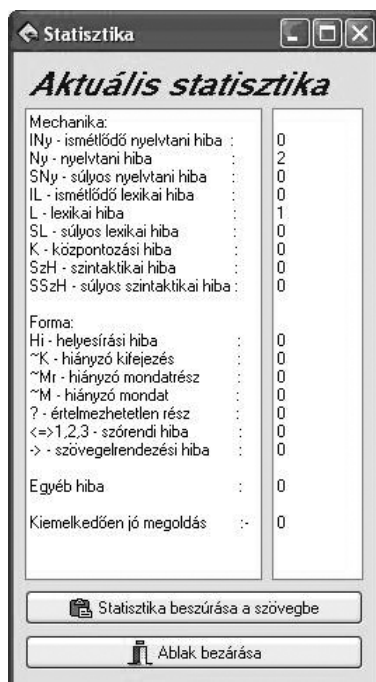
A választható hibatípusok: szintaktikai hiba, ismételt nyelvtani hiba, nyelvtani hiba, súlyos nyelvtani hiba, ismételt lexikai hiba, lexikai hiba, súlyos lexikai hiba, központozási hiba, szóválasztási hiba, helyesírási hiba, hiányzó kifejezés, hiányzó mondatrész, hiányzó mondat, értelmezhetetlen rész, szórendi hiba, szövegelrendezési hiba, súlyos szintaktikai hiba, egyéb hiba (pl. kulturális eltérés, pragmatikai hiba stb.). Az értékelő plusz pontot is adhat, amennyiben egy-egy tetsző fordulatnál a „Kiemelkedően jó megoldás!” gombra kattint.

A program továbbfejlesztésének eredménye, hogy amennyiben az értékelő munkája során észreveszi, hogy egy korábbi hibát szeretne más kategóriába sorolni, vagy esetleg észreveszi, hogy amit hibaként jelzett, a szöveg egészét tekintve nem hiba, az adott helyen a hiba típusának kijelölése után a „Bejegyzés visszavonása” gombra kattintva kiválaszthatja a hibakategóriát, és könnyedén visszavonhatja azt (ld. 15. ábra).

15. ábra A javítómodul hibakategóriái

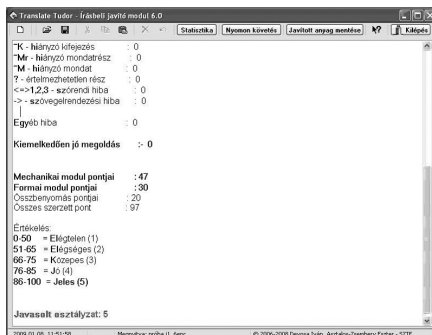

18. ábra Statisztika ablak

Jelen példánkban 2 nyelvtani és 1 lexikai hibát jelöltünk. A „Statisztika beszúrása a szövegbe” gombra kattintva a következő elemek kerülnek be a javított dokumentumba: az elért pontok részletesen, a pontokhoz tartozó értékelési táblázat, valamint az elért pontokból és a táblázatból számolt javasolt érdemjegy (ld. 19. ábra). Amennyiben a javasolt érdemjegyet nem ért egyet, nem érdemjegy alapú az értékelés, természetesen az értékelőnek nem kötelező elfogadnia azt: törölheti, átírhatja, mielőtt a dolgozatot visszaadja a hallgatónak.

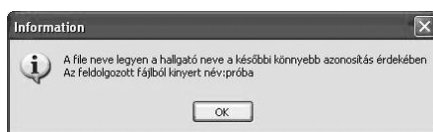
19. ábra A beszúrt statisztika a javított dolgozat végén a javasolt érdemjeggyel együtt

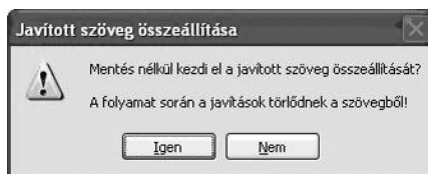
Végső mentések

A folyamat végén a mentés eljárásban elmenti a program a hallgató neve alapján képzett fájlnevvvel az Rich Text dokumentumokat, melyet a 20. ábrán részletezett információs ablak is segít. Rich Text formátumban kell elmenteni a hallgató hibás szövegrészeket is megjelenítő, javításokkal kiegészített munkáját, illetve a csak javításokkal megjelenített végleges változatot. Emellett készül egy hallgatói statisztika, amelyet külön állományban ment a program későbbi elemzés céljából. A „Javított szöveg mentése” (ld. 21 – 22. ábra) gombra kattintva a program kiszűri a tanári megjegyzéseket, hibásnak kijelölt részeket, és így csak a hallgató stílusában, de hibátlanul lefordított anyag marad.

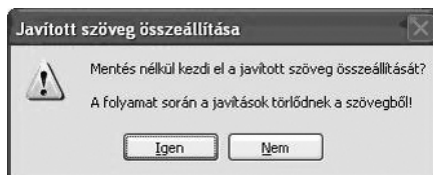
20. ábra A végső mentést segítő információs ablak

21. ábra Információs ablak a végleges szöveg korrekcióra nélküli mentéséhez

22. ábra Javított végleges szöveg statisztikával

A hallgató végül két állomány másolatát kapja vissza: egy javításokat tartalmazó szöveget (esetünkben a próba_CORR.rtf kiterjesztéssel bíró fájlt) és egy „tisztázott” végleges változatot (a próba_CLEAN.rtf elnevezésű fájlt). Így tanulhat a hibáiból, részletesen megvizsgálhatja, mik a gyengéi, és mik az erősségei.

Súgó, parancssori indítási paraméterek

Ha a hallgató vagy értékelő bárhol elakadna, munkáját Súgó segíti, melyben részletes választ kap minden felmerülő problémára, amelyet a tesztelés folyamán tapasztaltunk. A Súgó mindhárom modulban rendelkezésre áll: a Translate Tudor Írásbeli Előkészítő Modulban dialógusablak, a Translate Tudor Hallgatói Modulban, illetve a Translate Tudor Írásbeli Javító Modulban pedig egy HTML állomány.

IRODALOM:

- Bakti M. – Zsembery E. 2007. *A számítógéppel támogatott fordításértékelés lexikai kohéziós vizsgálat tükrében.* In: F. Silye M. (szerk.) 2007. *Porta Lingua.* Debrecen. 257–267.
- Budai L. 2006. *Lehet-e új életet lehelni a kontrasztív elemzésbe?* *Modern nyelvtanítás.* 12. évfolyam 2. szám, 4–15.
- Catford, J. 1965. *A Linguistic Theory of Translation.* Oxford: Oxford University Press.
- Devosa I. – Asztalos-Zsembery E. 2006–2007. *Translate Tudor programcsomag*
- Dragsted, B. 2005. Segmentation in Translation: *Differences across levels of expertise and difficulty.* *Target* 17. évfolyam 1. szám, 49–70.
- Dróth J. 2001. *Az önértékelés képessége – felkészítés a fordítási projektekre.* In: Dróth J. (szerk.) 2001. *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból 2001.* Gödöllő: Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 84–97.
- Dróth J. 2002. *Az értékelés mint rendszeres visszajelzés a fordítás oktatásában.* In: Feketéné Silye M. (szerk.) 2002. *Porta Lingua 2002. Szaknyelvtanításunk az EU kapujában.* Debrecen: Debreceni Egyetem. 144–152.
- Dróth J. 2003. *A képesítőfordítások és zárthelyi záróvizsga-fordítások értékelése az ágazati szakfordítóképzésben.* In: Tóth Sz. (szerk.) 2003. *Nyelvek és kultúrák találkozása. A XII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus kiadványai III.* Szeged: Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék. 315–319.
- Golnhofer E. 1998. *A pedagógiai értékelés.* In: Falus I. (szerk.) *Didaktika.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó 1998. 393–414.
- House, J. 2001. *How do we know when a translation is good?* In Steiner, E., Yallop, C. (szerk.) *Exploring Translation and Multilingual Text Production: Beyond Content. Text, Translation, Computational Processing.* 2001. Berlin: Mouton de Gruyter. 127–160.
- Kelly, D. 2005. *A Handbook for Translator Trainers.* In: Kelly, D. (szerk.) 2005. *Translation Practices Explained.* Manchester, UK, Northampton, USA: St Jerome.
- Kiraly, D. C. 1995. *Pathways to Translation. Pedagogy and Process.* Kent, OH: The Kent State University Press.
- Klaudy K. 2005. *A fordítási hibák értékelése az életben, a képzésben és a vizsgán.* *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 76–83.

- Koller, W. 1979. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Heidelberg: Quelle & Meyer.
- Lesznyák M. 2003. *A fordítói kompetencia értékelése: helyzetkép és kutatási feladatok*. Fordítás-tudomány 5. évfolyam 1. szám, 60–80.
- Lesznyák M. 2007a. *A fordítói kompetencia fogalma*. In: Sárdi Cs. (szerk.) 2008. *Kommunikáció az információs technológia korszakában*. A XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszuson elhangzott előadásai. Pécs-Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.
- Lesznyák M. 2007b. *Conceptualizing Translation Competence*. *Across Languages and Cultures* 8. évfolyam 2. szám, 167–194.
- Nagy Cs. 2007. *A fordítás és az értelmező közösségek*. *Iskolakultúra*. 2007/1. 117–120.
- Nord, C. 1991. *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Editions Rodopi B.V.
- Nord, C. 2001. *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Sermann E. 2006. *Értékelés a szegedi fordítóképzésben. Egy kérdőíves vizsgálat tapasztalatai*. Elhangzott: A fordítások értékelése és javítása az oktatásban és a vizsgáztatásban. II. Monoszlói Lektorai Konferencia, Monoszló 2006. október 6–8.
- Wilss, W. 1982. *The Science of Translation*. Tübingen: Gunter Narr.
- Reid, T.R. 2005. *Caffeine – What's the Buzz?* In: *National Geographic magazin*, 2005. január <http://science.nationalgeographic.com/science/health-and-human-body/human-body/caffeine-buzz.html>

MELLÉKLET

1. sz. Melléklet (Klaudy 2005, Dróth 2001, 2002).

	ELTE FTK		SZIE
	Szakfordítóképzés	Országos szakfordítói vizsga	Ágazati szakfordítóképzés
Az értékelendő feladat	A képzés során végzett fordítási feladatok.	Az országos szakfordítói vizsgán készült fordítási feladatok.	A képzésben a félév során elkészített fordítások. A feladat elvégzéséhez a hallgatók fordítási utasítást is kapnak, megkapják a forrás- és célnyelvi szöveg funkcióját, információt arról, kinek szól a szöveg, hol jelenik meg és mik a megbízó elvárásai.
Az értékelés célja	A fordítói kompetencia fejlesztése, a hallgató önbizalmát fenntartva „terapeutikus” megközelítés.	Megállapítani, hogy a jelölt alkalmas-e az általa megjelölt szakfordítói területen fordítási feladatok elvégzésére.	- A kurzus elején ismertetett visszajelzési kritériumok és azok értelmezése révén a tanulók látják, honnan hová haladnak, s megértik a szempontok tartalmát, alkalmazási módszerét is. - Az önértékelés fejlesztésének fontossága; - A hallgatók motiválása.
Az értékelő személy	Kétféle szerep: - „lektor” a nyomdakész szintű munka elkészítéséhez, - a hallgatóval egyenrangú fordító: gyakran az értékelő és a hallgatók közösen dolgoznak.	Nincs meghatározó szerepe.	Meghatározó szerep: folyamatos visszajelzésekkel nyomon követi a fordítói kompetencia fejlődését.

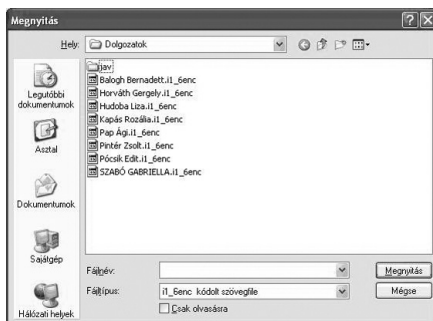
	ELTE FTK		SZIE
	Szakfordítóképzés	Országos szakfordítói vizsga	Ágazati szakfordítóképzés
A javítás módszere	<p>A képzés során</p> <ul style="list-style-type: none"> - zárthelyi fordítások, - félévzáró fordítások és - a diploma fordítás <p>kézi vagy gépi javítása, melyeken keresztül kaphatnak képet a hallgatók arról, mi a velük szemben támasztott követelmény</p>	<p>A dolgozatok kézi javítása a hibák megnevezésével.</p>	<p>Analitikus és holisztikus hibajavítás.</p> <p>A fordításokat a fordítás sikeressége felől közelíti. Visszajelést kap a hallgató a jól megoldott fordítási problémákkal kapcsolatban.</p>
Az értékelés szempont-rendszere	<p>Kétféle:</p> <ul style="list-style-type: none"> - A hibák súlyozása, azok pontos megnevezése és megfelelő magyarázat a hiba természetére vonatkozóan - A hibák súlyozása elmarad. <p>A diploma fordítások értékeléséhez részletes útmutató.</p>	<p>A hibákat súlyozni kell.</p> <p>Az értékeléshez részletes útmutató nemzetközi tapasztalatok alapján összeállított szempontrendszer alapján.</p>	<p>Formatív értékelési szempontrendszer öt nyelvi szinten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kommunikációs helyzet, - szöveg, - grammatika, - lexika és - felszíni elemek.
Sikeresség feltétele	<p>A diplomaszerzés feltétele, hogy a jelölt magyar nyelvre nyomdakész fordítást tudjon elkészíteni. Tehát jeles érdemjegyet az a fordítás érdemel, amely „lektorálás nélkül közölhető” (Klaudy, 2005:80).</p>	<p>A szakfordítói vizsga sikeres letételének feltétele, hogy az értékelő szerint a jelölt alkalmas lesz-e fordítási feladatok elvégzésére</p>	<p>Az előzetesen kialakított öt értékelési sáv segítségével az analitikus és holisztikus javítást követően az ötfokú skálán érdemjeggyé alakítható az eredmény</p>

2. sz. Melléklet

Az SZTE IKI I. éves biológus szakfordítói által a 2007/8. tanév II. félévében a programcsomaggal elkészített egyik fordítás értékelése a Translate Tudor írásbeli javító programmal.

1. kép A javító modulba beolvasható három fájl típus

(kódolt szöveggállomány, rich text formátum, ANSI szövegfájl)

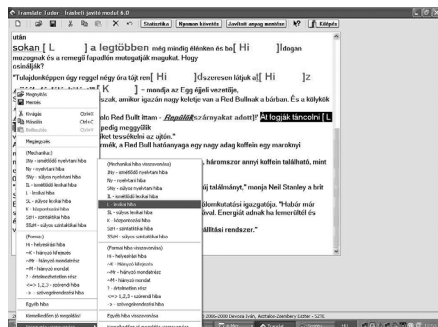
2. kép Az írásbeli javító modulba betöltött javítandó állomány képernyője

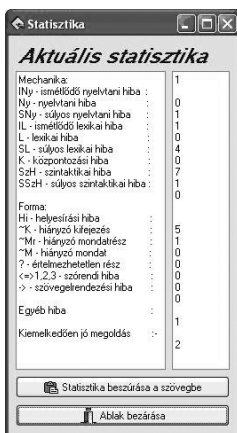
3. kép A javítás megkezdése

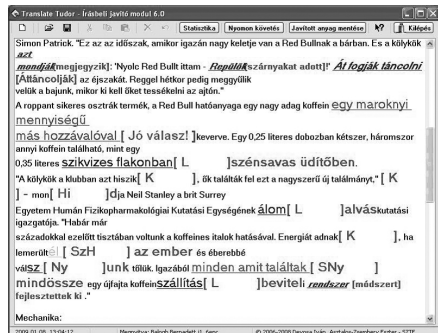
4. kép A javítómodulban végzett javítási bejegyzés visszavonása

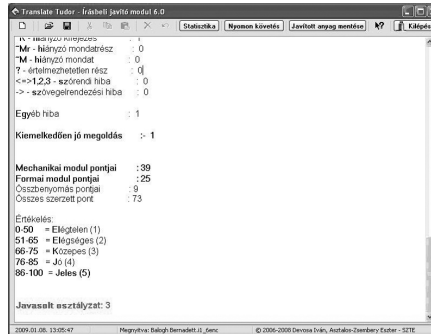
5. kép A javított szöveg statisztikája

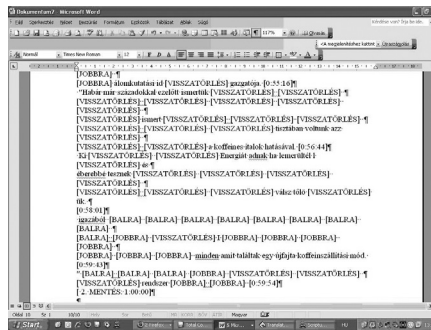
6. kép A javított fordítás az eredeti formában

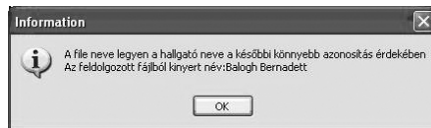
7. kép A javított szöveg végén a beszúrt statisztikával és javasolt érdemjeggyel

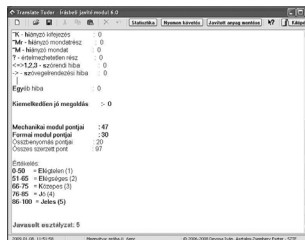
8. kép A nyomon követési állomány részlete

9. kép A javított dolgozat mentése

10. kép A javított szöveg végleges formátuma statisztikával

IV. NYELVHELYESSÉGI KÉRDÉSEK

MAGÁBA FOGLAL – MAGÁBAN FOGLAL: VAN-E KÜLÖNBSÉG?

Hódi Bernadett

Ha a névszók toldalékolását, ezen belül is a határozóragokat tanulmányozzuk nyelvhe-lyességi szempontból, elmondható, hogy nagyon fontos a -ba, -be, illetve a -ban, -ben ragok pontos megkülönböztetése. Bár szóban gyakran használják sokan a rövidebb -ba, -be ragot a hol? kérdésre felelő határozókban is, írásban mindenképp ajánlatos e ragok helyes alkalmazása.

Igen ám, de vannak olyan esetek, amikor nincs jelentősebb értelmi különbség a két alak között. Ilyen pl. a *magába foglal* és a *magában foglal*.

Mikor melyik helyes? Kutatásunkat a különböző helyesírási kiadványokban kezdtük.

1. Nyelvművelő kézikönyv I.

-ban, -ben rag 2.

„... néhány összetételünk írásmódja eltér a mai nyelvtani tudat szerint várható formától: abbamarad, félbemarad stb. Az abban maradtak tehát más értelmű lehet (= abban a megál-lapodásban váltak el), mint az abbamaradtak (= félbeszakadtak); a félbemaradt 'félig készen maradt' pedig helyesírásában is, kiejtésében is eltér a félben maradt 'fele része (épen) meg-maradt' típustól. Más a magába (foglal) is, mint a magában (foglal).”

2. Hogy miért más, arra ebben a kötetben már nem találunk választ, ezért kutassunk tovább. A Magyar Értelmező Kéziszótár csak az egyik alakot tartalmazza, a foglal szócikk alatt:

Magában foglal vmit: vmi (tartalomként, alkotórészként) benne van.

3. A Magyar Szinonimaszótár szintén csak az egyik alakot tartalmazza, a foglal szócikk alatt:

Magában foglal: felölel

4. A Helyesírás (Osiris, 2004) mindkét alakot tartalmazza.

5. Mivel ezekben a forrásokban nincsenek utalások a jelentésbeli különbségre, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodához fordultam, ahonnan a következő választ kaptam:

„A \”magában foglal\” és a magába foglal\” kérdésében helyesírási szótárainkból csak annyi derül ki, hogy mindkettőnek van létjogosultsága: a Magyar helyesírási szótár a \”magába foglal\” és a \”magában foglal\” alakot egyaránt tartalmazza (sajnos két különböző helyen említi őket, a 168. és a 335. oldalon, s aki csak az egyikre bukkan rá, azt az egyet vélheti kizárólagosan helyesnek), amint az Osiris Kiadó Helyesírás c. kötete is mindkettőt hozza (1020. o.).

Grétsy–Kemény Nyelvművelő kézikönyvtára ezt írja róluk: \”E két kifejezés között a mai nyelvhasználat nem tesz értelmi különbséget, bár az előbbi inkább a történet, az utóbbi inkább az állapotot hangsúlyozza.\”

A \”magába foglal\” tipikus példaként tehát olyan eseteket tudnék elképzelni, amikor folyamatra, történésre utalunk, pl. \”az áradó tenger lassanként magába foglalta a part menti falut\” (azaz: elnyelte, beborította, részévé tette), bár ebben az értelemben inkább más kifejezések fordulnak elő.

Tartalmazás, bennfoglalás értelmében a \”-ban\” ragoz változat tűnik gyakoribbnak, összhangban a Magyar Értelmező Kézikönyvtárral és a Magyar Szinonimaszótárral, így itt is: \”Ez a kiadvány magában foglalja az összes tudnivalót a továbbtanulásról.\” Amint azonban a \”felölel vmit\” és a \”kiterjed vmire\” igék is kifejezhetnek folyamatot, de átvitt értelemben gyakran állapotra utalva használjuk őket (ugyanis az igekötő és a vonzat szórendje is befolyásolja a mondat aspektusát), úgy a \”magába foglal\” is alkalmazható ilyen értelemben. A két megközelítés tehát gyakorlatilag azonos eredményre vezet.” [MANYSZI, Szegi Ádám]

Nézzük meg, milyen példákra lelünk, ha az interneten folytatjuk kutatásunkat.

6. Ha a sztaki.hu-n írjuk be ezt a két kifejezést, a következő eredményt kapjuk:

- a) több angol megfelelőt kapunk a *magába foglal* kifejezésre: to comprehend, to comprise, to contain, to cover, to embody, to imply, to incorporate, to involve, to unite.
- b) a *magában foglal* kifejezésre csak a következő angol megfelelőket kapjuk: to comprehend, to include
- c) érdekes, hogy több példát kapunk a *magába foglal* esetén arra is, hogy milyen szövegkörnyezetben fordulhat elő (mindent magába foglaló; vámot magába foglaló ár; mindent magába foglaló ár; mindent magába foglaló költség; minden költséget magába foglaló; minden költséget magába foglaló ár; az adójóváírást magába foglaló osztalék; minden költséget magába foglaló kölcsönkamatláb; bér, amely magába foglalja a juttatásokat és prémiumokat. A *magában foglalra* három példát kapunk: minden költséget magában foglaló díj; szállítás költségét is magában foglaló ár; állítást magában foglaló. Észrevehető, hogy az *ár* szóval való előfordulásnál mindkét alak fellelhető (minden költséget *magába* foglaló ár, illetve a szállítás költségét is *magában* foglaló ár).

7. Ezzel ellentétben, ha egy internetes böngészőbe írjuk a két kifejezést, a *magában foglalra* hoz ki több, azaz 71 100 találatot, szemben a *magába foglalra* kapott 34 000 találattal.

Példák:

- a) *Magában foglal*:

Ez a szám azt jelzi, hogy a jóváhagyás a 08 sorozatszámú módosításokat magában foglaló 13.sz. Előírás követelményei szerint történt.

A csomag magában foglal egy 5 W-os kristályos kisméretű napelemet és egy speciális, napelemekhez való akkumulátort.

Jóváhagyta a kormány a központi hitelinformációs rendszerről (khr) szóló törvényjavaslatot, amely egy teljes körű lakossági hitelnyilvántartást is magában foglal, pozitív adóslistával kiegészülve – mondta a kormány szóvivő.

A szállásár all incl. ellátást tartalmaz, amely magában foglal napi három büfé rendszerű főétkezést, a helyi alkoholos és alkoholmentes italok, kávé, üdítő, ásványvíz fogyasztását, a vízi sportok igénybevételét, kivéve banán és vízisz. Az élelmiszer-adalékanyagok engedélyezésének kritériumaival kapcsolatosan, valamint különös tekintettel arra, hogy mi értendő a fogyasztó félvezetése alatt, a közös álláspont olyan változtatásokat foglal magában, amelyek figyelembe veszik az Európai Parlament (a továbbiakban: EP) 3. és 30. módosításának néhány szempontját.

A közös álláspont hasonló egyszerűsítést foglalt magában.

Vagyis a világ magában foglal mindent, ami létezik. Ez értelmezhető úgy, mint az összes entitást (fikcionálisakat is) magában foglaló halmaz, és úgy is, mint a valóságos (fizikai) létezéssel bíró entitásokat magában foglaló halmaz.

Ez az ár magában foglal minden felmerülő költséget (víz, villany, gáz, korlátlan internethasználat, teljesen felszerelt konyha stb.).

b) Magába foglal:

Új alapokat teremt az eleganciában és az egyszerűségben, a megújult minden az egyben iMac, magába foglal mindent – a processzortól a video kameráig – egy meglepően vékony, alumínium vázban.

A pályázati törvény magába foglal illetékességi előírásokat is, miközben ezen előírások előnyt élveznek az előbbieken feltüntetett szabállyal szemben.

A talajon végezhető gyakorlatok mellett a tréning magába foglal speciális eszközökkel (soft-ball, fit-ball) végezhető gyakorlatokat is.

Az alkalmazott „hal” fogalom számos puhatestű és egyéb gerinctelen csoportot is magába foglal (ezeket egy pontos lista tartalmazza).

A dokumentum magába foglal egy akciótervet az alapelvek megvalósításához.

Az ár magába foglal 3 db szenzort is.

Az első a társadalomtudományok képviselőit magába foglaló osztály hetvenöt belföldi taggal, a második, a természettudományok képviselőit magába foglaló pedig száztíz belföldi taggal rendelkezik.

A fenti példákat a kutatásunk során összeállított hosszabb listából választottuk ki. Jól mutatják, hogy nincs olyan kontextus, amely kizárólagosan az egyik vagy a másik formát vonzaná. Ugyanolyan szövegekörnyezetben megtalálható a magába és a magában foglal is, sőt olyan is előfordul, hogy egy szövegen belül ugyanolyan jelentésben hol az előbbi, hol az utóbbi formát használják.

IRODALOM

- Grétsy L. – Kovalovszky M. (szerk.): *Nyelvművelő kézikönyv I.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980. 270.
- Juhász J. – Szőke I. – O. Nagy G. – Kovalovszky M. (szerk.): *Magyar Értelmező Kéziszótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972. 418.
- Laczkó K. – Mártonfi A.: *Helyesírás.* Budapest: Osiris, 2004.
- O. Nagy G. – Ruzsiczky É.: *Magyar Szinonimaszótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978. 137.

HARMINC PARONIMA

Decsi-Kiss Dóra

Cikkemben a mai magyar nyelvben talán leggyakrabban előforduló nyelvhelyességi tévesztésekre, az úgynevezett paronimákra – rokon hangzású, de eltérő jelentésű szavakra – gyűjtöttem példákat kizárólag az Interneten hozzáférhető helyekről. A paronimák lehetnek magyar vagy idegen eredetűek, és előfordulhat, hogy a beszélő csupán egy magán- vagy mássalhangzó hosszúságát téveszti el. E tévesztések oka azonban véleményem szerint elsősorban a szavak pontos ismeretének hiánya, és csak másodsorban a kifinomult beszédre törekvés során bekövetkezett tévesztés, nyelvbotlás. Az alábbiakban alfabetikus rendben tárgyalok harminc érdekes paronimát.

1. *Adaptál – adoptál*

Az *adaptál* jelentése átigazít, más célra való alkalmazáshoz átdolgoz, átalakít. „A legjobb adaptált forgatókönyv Oscar-díját 1927 óta osztják ki.”¹ Ezzel ellentétben az *adoptál* jelentése örökbe fogad, törvényesen gyermekévé fogad. „Elpusztult a macska által adoptált vöröspandakölyök.”²

2. *Alkalmasint – alkalomadtán – alkalmanként*

Az *alkalmasint* jelentése alighanem, bizonyára. „Az igazság pedig alkalmasint az, hogy az Isten egyenletesen osztotta el a teremtményei közt a tehetséget.”³ Az *alkalomadtán* jelentése: amennyiben alkalom adódik. „Nakadzsima alkalomadtán elkapná Rosberget...”⁴; míg az *alkalmanként* azt jelenti, az egyes alkalmakkor, esetenként, néha. „Cicciolina 16 milliót keresett alkalmanként.”⁵

3. *Datál – dotál*

A *datálás* dátumozást, keltezést jelent. „A bolotovói szerződés, melyet Válerov 1342-re datál, a Pszkov és Novgorod között korábban megkötött egyezségek megszokott formuláit tartalmazta.”⁶ A *dotál* pedig azt jelenti, anyagilag támogat egy intézményt, személyt. „2006. január 1-jétől évi 660 ezer forint hosszú távú, nyugdíjcélú megtakarítást dotál az állam minden személyi jövedelem-adót fizető állampolgár számára.”⁷

4. *Donor – donátor*

A *donor* vér- vagy szervadományozó személyt takar. „A megfelelő donorkiválasztásnál a testvér mint donor lehet az egyik legesélyesebb...”⁸ A *donátor* pedig alapítványt létrehozó személyt jelent. „Az esetleges megrendelő vagy a donátor neve alapján nehezen képzelhető el, hogy magyar személy lett volna...”⁹

5. Egyelőre – egyenlőre

E két szó gyakran esik tévesztés áldozatául. Az *egyelőre* annyit tesz, most még, jelenleg, egy ideig. Kiejtése: *eggyelőre*. „Az amerikaiak egyelőre rajonganak Obamáért.”¹⁰ Az *egyenlőre* szó jelentése egyenlő hosszúságúra, egyforma méretűre. „Nyom előttük sincsen, utánuk sem marad; ha maradna is, azt mindjárt egyenlőre söpri az északi szélnek fölözője.”¹¹

6. Egyesség – egyezség

Az *egyesség* azt jelenti, egyetértés, összhang. „Nincs egyesség a barbársággal. A demokrácia nagy fegyverkovácsaivá kell lennünk.”¹² Az *egyezség* pedig megállapodást jelent. „Euróbevezetés: politikai egyezség és megfelelő reformok kellenek”¹³

7. Egyhangúlag – egyhangúan

Szintén téveszthető szavak. Az *egyhangúlag* annyit tesz, mindenki beleegyezésével, el-lenszavazat nélkül. „A miskolci önkormányzati közgyűlés csütörtöki ülésén egyhangúlag elfogadták mindkét sport témájú rendes napirendi pontként tárgyalt előterjesztést.”¹⁴ Gyakran helyette használják egyesek az *egyhangúan* szót, melynek jelentése változatlan hangon, fásasztó, unalmas egyformasággal. Érdekes, hogy a Google keresőbe beírva az *egyhangúant*, az 53.300 összes találatból az első két oldalon csupa tévesztett használatot találtam: „*egyhangúan elfogadta*”, „*egyhangúan megszavazta*”, „*egyhangúan döntött*”; csupán a harmadik találati oldalon, a 21. találatként egy fórum körkérdésében találtam a következő kérdést: „Az életben törekszel a változatosságra, vagy egyhangúan telnek a napjaid?”¹⁵ A tizedik találati oldalig, tehát száz találatig böngészve további 2 helyesnek tűnő használatot találtam, mindkettő az MTA SZTAKI szótár oldalára mutatott, ott azonban tévesen az *unanimously* (azaz *egyhangúlag*) angol jelentést társították hozzá.¹⁶ Ezek után felhagytam a kereséssel. Ráadásul az MS Word helyesírás-ellenőrző programja az *egyhangúlag* esetében azonnal meg is kérdezte, nem akar-tam-e véletlenül *egyhangúant* írni. Valószínűleg így terjedt el ez a tévesztés.

8. Eszencia – esszencia

Az *eszencia* kivonat, ízesítő oldat. „Ez az *eszencia* arra is jó, hogy sokkal hatékonyabban kivonjuk az aromaanyagokat a vaníliarúdból.”¹⁷ Az *esszencia* pedig valaminek a lényege. „Az *esszencia* az a tiszta, bensőnkéből fakadó lényeg, az a mindannyiunkban jelen lévő forrás, ahonnan terveink és álmaink születnek.”¹⁸

9. Fáradtság – fáradság

A *fáradtság* azt jelenti, fáradozás, kimerítő ténykedés. Erre a szóra 321.000 találat volt a Google-ban, de az első negyven találat mindegyike tévesztés – „*tavaszi fáradtság*” vagy „*krónikus fáradtság*” – volt. Módosítottam a keresésemet *fáradságosra*. Természetesen itt is találtam utalást magára a fáradt állapotra, de legalább jutott egy jobb példa is. „*Fáradsá-gos munka után megpihen a Mikulás!*”¹⁹ Ezzel szemben a *fáradság* annyit tesz, kimerültsé-g, fáradt állapot. „*A dehidratáltság fáradságot okozhat, éppen ezért mindig tartsunk az íróasztalunkon, autónkban, elérhető közelségben ásványvizet, vagy esetleg jegesteát.*”²⁰

10. Felszólalás – felszólamlás

A *felszólalás* gyűlésen, nyilvánosan elmondott rövid beszéd, véleménynyilvánítás. Például „Magyarellenes gusztustalan parlamenti felszólalás.”²¹ A *felszólamlás*ról pedig úgy tudtam, a hivatalos nyelv kissé mesterkélt szóalkotása, az idegen eredetű *reklamáció* szót hivatott helyettesíteni, de meglehetősen elbizonytalanodtam, amikor keresés során erre találtam: „Felszólalás: valamely hivatalos tévedés vagy hiba miatt a törvény által engedett s a hiba kiigazítását célzó kifogás. ... l. Reklamáció. Forrás: Pallas Nagylexikon”²² Ugyanitt *felszólamlás* címszó nem található. Újabb bizonyíték arra, hogy az Interneten mindent lehet. Egy jobb példa: „Kártérítési összeg után, ha az a 4 elszámolási egységet meghaladja, a felszólamlás napjától számítva évi 5%-os kamat követelhető.”²³

11. Helység – helyiség

A *helység* kisebb lélekszámú település, község, falu vagy város. „Petőfi Sándor: A helység kalapácsa” vagy „A ... *helység* nevének (vagy névtörödékeknek) megadásával ki lehet listázni mindazon települések irányítószámát, ... amely *helységek* (kerületek, városrészek) nevében a keresett szó szerepel.”²⁴ A *helyiség* épületen belüli zárt tér, szoba, terem, előszoba. Pl. mellékhelyiség, üzlethelyiség, irodahelyiség stb. „A túlfűtött *helyiség* nemcsak egészségtelen, hanem fölösleges pénz pazarlás is.”²⁵

12. Helyt ad – helyet ad

Helyt adunk valamely helyesnek, méltányosnak tartott, jogosnak minősített javaslatnak, ezzel fogadhatunk el kérést, óvást, panaszt. Az előző példákhoz (*felszólalás – felszólamlás*) kapcsolódik egy megbízhatónak tűnő forrásból származó, ám meglepő módon csak részben jó példa: „A *felszólalási osztály határozata: a felszólalásnak részben helyt ad.*”²⁶ *Helyet* pedig szó szerint *adunk*, ha területet biztosítunk valakinek vagy valaminek. „Szállást keres a Szentcsalád, de senki sincs, ki helyt ad; Nincsen, aki befogadja, Őt, ki égnek, s földnek ura.”²⁷

13. Időtartama – időtartalma

Az *időtartam* szó azt jelenti, amennyi ideig valami tart. „Ilyen esetekben a *főjavítások időtartama 50–70 nap is lehet.*”²⁸ Bár az *időtartalom* szó a kortárs szótárak szerint nem létezik, 883.000 találat van rá a Google-ban.

14. Illetékesség – illetőség

Az *illetékesség* a hatóságok vagy személyek tevékenységének törvényileg meghatározott körét jelenti. „Belföldi lakóhely hiányában az *illetékesség az alperes tartózkodási helyéhez igazodik.*”²⁹ Az *illetőség* ezzel szemben az állandó lakhelyre utal. „Belföldi *illetőségű az a magánszemély, akinek állandó lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye Magyarországon van.*”³⁰

15. Káplán – káplár

A *káplán* eredetileg udvari vagy főúri magánkápolna papja volt, ma katolikus plébánia segédlelkésze. A latin *capellanus* – kápolnához tartozó – szóból származik. „Májusra le kell

mennem kápláni minőségben Zsombolyára Frank Károly helyére.”³¹ A káplár jelentése tizedes. „Ott áll né, az ablakdeszkán, megírta benne Trifu Onofrim káplár a medália dolgát.”³²

16. Kies – kietlen

A *kies* jelentése szemet gyönyörködtető, üde, amelyet vidékre, tájra használunk. „... vigadoznak a kies Fürednek kútfején és partjain...”³³ Könnyen téveszthető, ha a (forgalomból) kiesik ige származékának véljük, és elhagyatott értelemben használjuk. Ellentéte a *kietlen*, ennek jelentését – kopár – helyesen érti mindenki. „Míg az éji falura a barna ősz kietlen csöndje űlt...”³⁴

17. Komplexum – komplexus

A *komplexum* különféle alkotóelemekből összeálló, egységes rendeltetésű együttes. „...az Arany Páva étterem-szálloda komplexumra nagyon könnyű rálelni...”³⁵ A *komplexus* többnyire tudattalan mozzanatokból összeálló lelki képlet, érzelemegyüttes; tágabb értelemben lelki torzulás, személyiségzavar. „Mielőtt még azt gondolnánk, hogy az Adonisz komplexus valamiféle férfias büszkeség vagy túlzott önszeretet, szögezzük le gyorsan: a testkép zavarok közé tartozó ún. szomatiform rendellenességről van szó.”³⁶

18. Koncesszió – koncepció

A *koncesszió* azt jelenti haszonbérlet. „A koncessziós szerződés időtartama alatt a pályázat kiírója más gazdálkodó szervezet számára lehetővé kívánja-e tenni a koncesszió-köteles tevékenység gyakorlását.”³⁷ A *koncepció* jelentése terv, elképzelés. „A koncepció csak úgy állja meg a helyét, hogy integrálja a helyi kezdeményezéseket, ha vállalja a térségben élők és dolgozók érdekeinek képviseletét.”³⁸

19. Korál – korall

A *korál* többnyire egyszólamú, német nyelvű protestáns egyházi népének, melynek kialakításában Luther Márton játszott döntő szerepet. „Bach csaknem 400 koráldallamot dolgozott fel műveiben.”³⁹ A *korall* tengeri virágállat, elhalt trópusi tengeri élőlények mészváz-maradványai meleg égövi óceánrészek és tengerek fenekén. „Általában minden korallszírtet építő korall testszövetében megtalálhatóak az úgynevezett ostoros egysejtű szimbiotikus fotoszintetikus microalgák.”⁴⁰

20. Létére – lévén

A *létére* ellentétet fejez ki, valami szokatlant, amit a vele jelölt tulajdonságtól vagy állapottól nem várnánk el. „...Mikola nem tudott orvos létére különbséget tenni a homoszexuálisok és a szinglik között...”⁴¹ Amennyiben nem ellentétről, hanem következményről van szó, a *lévén* használata a helyes. „Laki diák lévén tapasztalatból mondhatom, hogy nincs olyan év, hogy ne kapcsolódnánk be matematikai, fizikai vagy nyelvi beállítottságú versenyekbe, nagy sikerekkel.”⁴² Böngészésem során ráakadtam egy érdekes tévesztésre: „Furcsa gondolatok lévén jöttek létre...”⁴³ Az író itt bizonyára a révén szót szerette volna használni.

21. Mágia – máglya

A mágia jelentése varázslat, szellemek megidézése, a varázslás titkos tudománya, bűvölés. „Akadémiánk szervezett formában kíván képzést nyújtani mindazoknak, akik a mágia, az ezotérika iránt érdeklődnek.”⁴⁴ A máglya farakás halottak vagy tűzhalálra ítélték elégetésére. „...a Balaton vidékén a máglya általában 6 kévéből rakott gabonacsomó.”⁴⁵

22. Nótárius – notórius

A nótárius régi falusi jegyző, nagyobb községben a közigazgatás vezetője, körülbelül a mai polgármesternek megfelelő tisztséget jelenti. „Hamis levéllel Pestre csábítja a nótáriust, hogy a magányosan utazó nemes férfit út közben elveszejthesse.”⁴⁶ Ezzel ellentétben a notórius azt jelenti, javíthatatlan, megrögzött. Korábbi jelentése hírhedt volt. „Notórius szabálytalankodók dokumentálása.”⁴⁷

23. Ökológia – ökonómia

Az ökológia szó környezetant jelenti. „...ha leegyszerűsítjük, az ökológia a természet bonyolultabb, úgynevezett egyed fölötti szerveződési szintjeinek működésével foglalkozik, azaz szinte a lehetetlenre vállalkozik.”⁴⁸ Ezzel szemben az ökonómia közgazdaságtant jelenti. „A 2008. december 12-én jelentkező agrár-környezetvédelmi rovatban az ökonómia és az ökológia fogalmakról beszélgetünk meghívottunkkal, Dr. Makkai Gergely meteorológussal, egyetemi óraadó tanárral.”⁴⁹

24. Ökonomikus – ökumenikus

E két szót kis híján kihagytam a felsorolásból, mert azt gondoltam, talán nem okoznak túl sűrűn tévesztést, azonban a Google keresőbe beírva az ökonomikus szót, az első két találat felkínálta, hogy inkább keressék rá egy összegyházi találkozóra vagy egy keresztény segélyszervezetre. Én azonban az ökonomikus, azaz gazdaságos, takarékos jelentésű szóra szerettem volna példát találni. (Az első oldalon találtam is „keresztény, ökonomikus közösségre”⁵⁰, amelynek még nincs feltétlenül tévesztés, de tovább olvasva kiderül, hogy különböző kultúrák találkozására, ismerkedésére nyújt lehetőséget, nem pedig takarékos tettekre sarkall. Rögtön a következő hivatkozás képes beszámoló egy „ökonomikus istentiszteletről”⁵¹, amelyen bizonyára takarékosan bánnak az Igével. Aztán végre találtam egy megfelelő példát is. „Az utilitarisztikus-ökonomikus típus elnyomta a belső szemléleten alapuló szükségleteket...”⁵² Ezek után szót fogadtam a Google-nak, és rákerestem az ökumenikus, azaz összegyházi – különösen a keresztény vallások közötti – jelentésű szóra. „A legtöbb jegypár úgy érkezik a lelkészi hivatalba, hogy fel sem vetődik bennük az ökumenikus esküvő lehetősége, pedig már 2000 pünkösdjé óta lehetőség van rá.”⁵³

25. Sarkal – sarkall

A sarkal azt jelenti, hogy vagy valaki a cipőt sarokkal ellátja. „Egész nap kint ül az utcán, sarkal, fest, fénysít, egészségesen él, tél-tavaszy-nyár-ősz-tél minden levegője az övé.”⁵⁴ A sarkall jelentése ösztönöz. „Munkakerülésre sarkall a hangos kolléga”⁵⁵

26. Szível – (meg)szível

A *szível* azt jelenti, kedvel, szeret, főleg tagadó mondatban használjuk. „*Válahogy az egész falu tudta, hogy nem szível engem.*”⁵⁶ A *megszível* más értelmű, azt jelenti, megfogad, megjegyyez. „*Összegyűjtöttünk 10 tanácsot, amit ha megszível, Ön is elkerülheti a kellemetlenségeket.*”⁵⁷

27. Szuverén – szuvenir

A *szuverén* azt jelenti, önálló. „*A szuverén nemzeti állam eszméje egyrészt tulajdonképpen tévhit, mert sehol sincs olyan állam, ahol csak egy nemzetiség élne...*”⁵⁸ Bár a szó maga jobban hasonlít a *szuterén* szóra, mégis többször hallani helyette a *szuvenir* szót, amely egy országban tett látogatásunkat idéző emlék-, ajándéktárgyat jelent. „*Egyetemisták és profi dizájnerek vetették bele magukat a szuvenírek világába, hogy megreformálják a turistaboltok kínálatát.*”⁵⁹

28. Tanúság – tanulság

A *tanúság* tanúszkodást, bizonyosságot jelent. „*A tudás megszerzésének ezt a módját, amely más emberek közléseire támaszkodik, tanúságnak ... szokták nevezni.*”⁶⁰ A *tanulság* pedig azt jelenti, okulás. „*A leginkább mélyenszántó erkölcsi tanulságok nem könyvekből származnak, hanem tapasztalatokból.*”⁶¹

29. Törvényhozás – törvénykezés

A *törvényhozás* alanyi értelemben az, akit az államban a törvényhozói hatalom megillet; tárgyi értelemben az állami törvényeknek összessége. „*A császárkorban egyébiránt törvényhozás dolgában a formák megtartása daczára is a császár akarata jutott érvényére.*”⁶² A *törvénykezés* a bíróságok előtti peres és peren kívüli eljárás. „*Románia egyébként is rengeteg tulajdonjogi pert veszít, az új érvényes törvénykezéssel ezek száma növekedni fog.*”⁶³

30. Túros – túró

A *túros* azt jelenti sebes, sebhelyes, ma már csak a közmondásban él: közös lónak túros a háta, azaz a több lovas által kifárasztott ló hátát felsebzi a nyereg. A szláv eredetű régi túr – seb, gennyes kelés – származéka. „*Iszákom kötöttem a hermec szíjára, úgy, hogy ne okozzon túrt ez a hátára.*”⁶⁴ Semmi köze a túróhoz.

A fent felsorolt szavak jelentésének pontos ismeretével nem csupán szókincsünk bővíthető, hanem elkerülhetővé válnak az említett szócserek és tévesztések is.

FORRÁSOK

¹http://hu.wikipedia.org/wiki/Oscar-d%C3%ADj_a_legjobb_adapt%C3%A1lt_forgat%C3%B3k%C3%B6nyvnek

²http://tudomany.ma.hu/tart/cikk/h/0/18723/1/tudomany/Elpusztult_a_macska_alta_adoptalt_vorospandakolyok

³Mikszáth Kálmán: A Noszty-fúú esete Tóth Marival

- ⁴<http://hirek.oldal.info/h%C3%ADr/auto-motor/2008/02/29/796113/Nakadzsim%C3%A1n%20elkapn%C3%A1%20Rosberget/y2008/m02/d29>
- ⁵<http://www.stop.hu/articles/article.php?id=408447>
- ⁶<http://www.c3.hu/~klio/klio053/klio103.htm>
- ⁷http://tozsdeforum.hu/index2.phtml?menu=0&submenu=onearticle&news_id=356006
- ⁸<http://www.babaszoba.hu/topics/articles?aid=630>
- ⁹<http://www.hhrf.org/szabadujsag/modules.php?name=News&file=article&sid=1183>
- ¹⁰http://www.fn.hu/kulfold/20090116/amerikaiak_egyelore_rajonganak_obamaert/
- ¹¹Arány János: Toldi estéje
- ¹²<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/fdr/fdr13.html>
- ¹³http://www.mfor.hu/cikkek/Eurobevezetes__politikai_egyezség_es_megfelelo_reformok_kellenek.html
- ¹⁴http://www.boon.hu/hirek/im:boon:sport_special-mvsc/cikk/egyhangulag-elfogadva/cn/news-20081219-07323440
- ¹⁵<http://www.hotdog.hu/tagbook/tagbook.hot?id=223140>
- ¹⁶<http://dict.sztaki.hu/>
- ¹⁷<http://www.mimi.hu/gasztro/eszencia.html>
- ¹⁸http://eszenciaszeminarium.org/mi_az_Eszencia.html
- ¹⁹http://network.hu/csillag/blog/kl%C3%A1ra-blogja/faradsagos_munka_utan_megpihen_a_mikulas-6490
- ²⁰<http://eletmod.hu/tart/rcikk/j/0/158144/1>
- ²¹http://www.indavideo.hu/video/Magyarellenés_gusztustalan_parlamenti_felszólalás
- ²²<http://www.kislexikon.hu/felszólalás.html>
- ²³<http://www.uni-miskolc.hu/~eujog/fuvar.htm>
- ²⁴<http://nagyvofely.hu/irszam.php>
- ²⁵http://www.jotudni.hu/tippek/tulfutott_helyiség.html
- ²⁶<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:237:0014:0014:HU:PDF>
- ²⁷Magyar népdal – http://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/adam_es_eva__szenteste
- ²⁸<http://www.atomeromu.hu/uzem/07Fojavit.htm>
- ²⁹<http://www.ugyved.hu/illetekesség.html>
- ³⁰http://www01.apéh.hu/print/adoinfo/art/kulfhat_m.html
- ³¹http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Makoi_kereszteny_fuzetek/pages/003/005_kaplan_zsombolyan.htm
- ³²Török Sándor: Trifu Onofrim káplár
- ³³Csokonai Vitéz Mihály: A füredi parton
- ³⁴<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00058/01639.htm>
- ³⁵<http://www.turizmus.karpatinfo.net/szallashelyek2.html>
- ³⁶<http://www.pszichologia.hu/cikk/cikk.phtml?id=48>
- ³⁷<http://www.hullamvadasz.hu/ftpeterlet/jog/torveny/koncesszio.html>
- ³⁸http://hu.wikipedia.org/wiki/Idegenforgalmi_koncepció%C3%B3

- ³⁹<http://www.kislexikon.hu/koral.html>
- ⁴⁰<http://www.korallszirtes-akvarium.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=36>
- ⁴¹http://www.gyakorikerdesek.hu/kultura-es-kozosseg__vallaskritika__902-mert-mint-mikola-nem-tudott-orvos-letere-kulonbseget-tenni-a-homoszexualisok-es-
- ⁴²<http://www.zsmsokolce.edu.sk/0607/raczagi.htm>
- ⁴³<http://www.canadahun.com/forum/showthread.php?t=3629>
- ⁴⁴<http://asma.wicca.hu/>
- ⁴⁵<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/3-1446.html>
- ⁴⁶http://www.port.hu/pls/th/theatre.directing?i_direct_id=6354&i_city_id=-1&i_county_id=-1&i_cntry_id=44
- ⁴⁷<http://criticalmass.hu/blogbejegyzes/20090103/notorius-szabalytalankodok-dokumentalasa>
- ⁴⁸<http://www.sulinet.hu/tart/fncikk/Kifa/0/15892/okologia.htm>
- ⁴⁹http://www.radiomures.ro/hu/g_s_gazdaelet/guest_show.php?section=kornyezetunk_vedelmeben&day=12&month=12&year=2008
- ⁵⁰<http://wikimapia.org/62686/hu/Othona-kereszt%C3%A9ny-%C3%B6konomikus-k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9g>
- ⁵¹<http://www.tuzser.hu/image/almanap/konomikusistentisztelet.html>
- ⁵²<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00448/14014.htm>
- ⁵³<http://www.onlinehittan.hu/h-8-11.htm>
- ⁵⁴<http://www.dia.pool.pim.hu/html/muvek/SOMLYO/somlyo00392a/somlyo00419/somlyo00419.html>
- ⁵⁵<http://www.mfor.hu/cikkek/39788.html>
- ⁵⁶<http://www.deakmor.hu/?a=s&i=23>
- ⁵⁷<http://urlguru.hu/Felhasznalo/speedz.aspx>
- ⁵⁸<http://www.geocities.com/Eureka/8808/szuveren nemzetallam.html>
- ⁵⁹<http://www.origo.hu/itthon/20071001-disznosajttal-fekeznek-meg-a-szuvenirek-hutomagnesdivatjat.html>
- ⁶⁰http://www.socialscience.t-mobile.hu/dok/11_pallo.pdf
- ⁶¹Mark Twain, <http://idezet.wordpress.com/category/tanulsag/>
- ⁶²<http://mek.niif.hu/03400/03410/html/8603.html>
- ⁶³http://umsz.manna.ro/aktualis/europa_ellenes_roman_torvenykezes_2009_01_16.html
- ⁶⁴Gvadányi József: Egy falusi nótáriusnak budai utazása

KÖTETÜNK SZERZŐI:

Asztalos-Zsembery Eszter: nyelvtanár, SZTE ÁOK; PhD-hallgató ELTE BTK FDP
Decsi-Kiss Dorka: hallgató, SZIE GTK
Dr. Dróth Júlia: egyetemi docens, SZIE GTK
Dr. Fata Ildikó: egyetemi tanársegéd, PPKE BTK; SZIE GTK
Gál-Beley Tünde: szakfordító, főszerkesztő, fordít.hu
Hegyesi József: környezetgazdálkodási agrármérnök, angol szakfordító, Magyar
Természetvédők Szövetsége
Hódi Bernadett: hallgató, SZIE GTK
Krifaton Csilla, angol szakfordító, PhD-hallgató SZIE MKK
Dr. Veresné dr. Valentinyi Klára, egyetemi docens, SZIE GTK

KIADÓ:

Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,
Humántudományi, Nyelvi és Tanárképző Intézet
2103 Gödöllő, Páter Károly u. 1.
Telefon/fax: +36 28 522 092

